

Minna Hassinen

Nuorena muuttaneet

Oppilashuolto nuoren kotoutumisen tukena

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Sosionomi (Ylempi AMK)
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
19.9.2012

Tekijä(t) Otsikko	Minna Hassinen Nuorena muuttaneet
Sivumäärä Aika	86 sivua + 2 liitettä 19.9.2012
Tutkinto	Sosionomi (ylempi AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Lehtori Eija Raatikainen
<p>Opinnäytteeni tavoitteena oli selvittää perusopetuksen päättövaiheessa (noin 13 – 18 vuotta) Suomeen muuttavien nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä merkittäviä tekijöitä sekä oppilashuollon roolia kotoutumisen tukemisessa. Tapaustutkimuksen kontekstina toimi Vantaan aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus ja sen oppilashuolto. Työni liittyi maahanmuuttajien kotoutumista kokonaisvaltaisesti kehittävään Osallisena Suomessa Vantaan osahankkeeseen, jossa paneudutaan nuorten maahanmuuttajien ohjauksen, oppilashuollon ja koulutuksen kehittämiseen. Työn tuloksia hyödynnetään hankkeessa liittämällä nuorten ääni kehittämistyöhön.</p> <p>Työn teoreettinen viitekehys muodostui kotoutumisen käsitteen tarkastelusta maahanmuuttopolitiikkaa, kulttuuria ja akkulturaatioon käsitettä sivuten. Akkulturaatiotutkimuksen viitekehys ja akkulturaation käsite ovat työssä keskeisiä. Akkulturaatiolla tarkoitetaan eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista ja välittömistä kontakteista johtuvia ilmiöitä sekä tästä kontaktista seuraavia, toisen tai molempien kulttuurien muutoksia. Nuoruuden kehitystehtävät sekä aiempi nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen tutkimus muodostivat kuvaa tekijöistä, jotka ovat huomionarvoisia nuorten maahanmuuttajien kotoutumisessa.</p> <p>Teemahaastattelun (6 nuorta) avulla saamani aineiston teemoittelu ja teoriaohjaava sisällönanalyysi auttoivat vastaamaan tutkimuskysymyksiin: Millaiset tekijät ovat merkittäviä nuoren maahanmuuttajan kotoutumisessa? Millä tavalla oppilashuolto voi tukea kotoutumisessa?</p> <p>Opinnäytteen tulosten perusteella voidaan sanoa, että perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavien nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvät merkittävät tekijät nuorten näkökulmasta ovat: maahanmuuttoon liittyvät tekijät, suomen kieli, läheiset ihmiset ja elämäntyyli. Viidenneksi merkittäväksi tekijäksi nousivat persoona ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Kotoutumista tukevaa oppilashuoltoa kehitettäessä tulisi ottaa huomioon nuoren maahanmuuttajan tarpeet niin kotoutumisen kuin aikuiseksi kasvamisen tukemisessa. Tulokset osoittavat, että perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavat nuoret tarvitsevat moniammatillista oppilashuoltotyötä. Suurin osa nuorista pärjää hyvin, mutta oikea-aikaisella ja riittävällä tuella varmistetaan heikommassa asemassa olevien osallisuus koulutukseen ja yhteiskuntaan sekä ennaltaehkäistään ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä.</p>	
Avainsanat	kotoutuminen, akkulturaatio, nuoruus, oppilashuolto

Author(s) Title	Minna Hassinen Moving as a Teenager
Number of Pages Date	86 pages + 2 appendices Fall 2012
Degree	Master in Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Eija Raatikainen, Senior Lecturer
<p>The aim of my Master`s Thesis was to find the significant factors related to the integration of young immigrants coming to Finland in their teens (13 – 18 years). In this age young people are about to finish their secondary school and may have challenges finding a place in education and integration. The other main objective in this study included student welfare and its role and possibilities in promoting integration. This case-study was linked with Vantaa Adult Education Institute concerning multicultural basic education and student welfare. Furthermore, this study was connected to The Participative Integration in Finland – Project which holistically promotes the integration of immigrants. The pilot project in Vantaa develops young immigrants` counseling, student welfare and continuity and flexibility of education. The theoretical background of this study consisted of the analysis of the concept of integration related to immigration politics, culture and acculturation. The framework of acculturation studies and the concept of acculturation were essential in this study. A previous study concerning young immigrants` integration and developmental tasks in youth created factors that were significant when studying young immigrants` integration. Data was collected by using focused interview (6 students) and it was analysed following the methods of content-analysis and thematization. My study questions were: What kinds of factors are significant concerning young immigrants` integration? How can student welfare support in the process of integration? The results showed that significant factors concerning the integration of young immigrants coming to Finland in their teens (13 – 18 years) were as follows: Factors related to immigration, the Finnish language, family and close friends as well as the course of one`s life. The fifth significant factor comprised issues related to people themselves and their personal attributes. When developing student welfare that promotes integration, it is necessary to consider the needs concerning integration and developmental tasks. The results verify the fact that young immigrants need multiprofessional student welfare. Most young people are coping well and manage as well as their national peers, but some young ones benefit from support. By supporting those who have challenges we are able to prevent social exclusion and marginalization.</p>	
Keywords	integration, acculturation, youth, student welfare

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Vantaan aikuisopisto ja oppilashuollon kehittäminen	3
2.1 Aikuisopisto maahanmuuttajien kouluttajana	3
2.2 Oppilashuolto nuoren maahanmuuttajan tukena	4
3 Monikulttuurinen Suomi	8
3.1 Kulttuuri ja monikulttuurisuus	8
3.2 Maahanmuuttajat Suomessa ja Vantaalla	11
4 Kotoutuminen	15
4.1 Kotoutuminen laissa ja maahanmuuttopolitiikassa	15
4.2 Kotoutumisen osatekijät	16
4.3 Kotoutuminen ja akkulturaatio	17
4.4 Nuoret maahanmuuttajat ja kotoutumisen tutkimus	27
4.4.1 Nuorena muuttaneet	28
4.4.2 Perhehaasteet kotoutumisen aikana	33
4.4.3 Osallisuus ja kotoutuminen	34
4.4.4 Kieli ja koulutus kotoutumisen avaimina	37
5 Ongelmanasettelu ja tutkimusstrategia	39
5.1 Laadullinen tutkimus	39
5.2 Tapaustutkimus nuorista maahanmuuttajista	40
5.3 Teemahaastattelu	42
5.4 Teemoittelu ja sisällönanalyysi	46
6 Tulokset	49
6.1 Merkittävät tekijät nuoren maahanmuuttajan kotoutumisessa	49
6.1.1 Maahanmuuttoon liittyvät tekijät	49
6.1.2 Suomen kieli	54
6.1.3 Läheiset ihmiset	56
6.1.4 Nuoruus elämänvaiheena	59
6.2 Oppilashuolto kotoutumisen tukena	63
7 Johtopäätökset	66
8 Pohdinta	73
Lähteet	77
Liitteet	

1 Johdanto

Maahanmuuttajalasten ja -nuorten kotoutuminen ja koulutuksen turvaaminen on esillä yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Uudessa kotoutumislaisissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) juuri koulutus ja sen turvaaminen on nostettu keskeiseen asemaan. Keväällä 2010 sai alkunsa Osallisena Suomessa -kokeilulakihanke, jonka tavoitteena on kehittää kokonaisvaltaisesti maahanmuuttajien kotoutumista. Hankkeen osapuolia ovat sisäasiainministeriö (SM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), opetus- ja kulttuuriministeriö (OM), Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden sekä Suomen kuntaliitto. Toimintakausi on 22.3.2010 - 30.6.2013. (Pöyhönen - Tarnanen - Vehviläinen - Virtanen - Pihlaja 2010: 16.) Myös hallitusohjelmassa perusopetuksen päättövaiheessa maahan tulleet nuoret maahanmuuttajat ja heidän kouluttautumisensa huomioidaan: "Vuonna 2013 päättyvän Osallisena Suomessa -hankkeen tuloksia seurataan ja tulosten perusteella tehdään johtopäätökset kotouttamiskoulutuksen tehokkuudesta, toimivuudesta ja muutostarpeista. Varmistetaan nuorten maahanmuuttajien koulutuksen ja tukitoimenpiteiden saatavuus." (Hallitusohjelma 2011.)

Osallisena Suomessa hankkeen yksi kotoutumispolku kohdistuu lapsiin ja nuoriin. Espoo, Helsinki ja Vantaa ovat mukana tässä osiossa keskittyen jokainen omalta osaltaan kehittämään nuorten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta, oppilashuoltoa ja ohjausta. Pääkaupunkiseudun hankkeiden kohderyhmää ovat perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevat nuoret maahanmuuttajat, jotka eivät täysipainoisesti pysty käyttämään hyväkseen olemassa olevia koulutusväyliä. Vantaan Mahis -osahanke toteutetaan Vantaan aikuisopistossa, nuorten maahanmuuttajien perusopetuksen yhteydessä. Mahiksessa paneudutaan nuorten maahanmuuttajien opetus suunnitelman sekä ohjauksen ja oppilashuollon haasteisiin. (Mahis -hankesuunnitelma 2011.)

Opinnäytteeni käsittelee perusopetuksen päättövaiheessa (n. 13 - 18 vuotta) Suomeen tulleiden nuorten maahanmuuttajien kotoutumista oppilashuollon kehittämisen näkökulmasta. Olen kiinnostunut siitä, millaisia merkittäviä tekijöitä näiden välisukupolven kuuluvien nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyy ja miten oppilashuolto voisi nämä tekijät huomioida. Välisukupolven käsite on peräisin Anne Alitolppa-Niitamolta (2002), joka tarkoittaa sillä niitä maahanmuuttajanuoria, jotka asettuvat uuteen yhteiskuntaan nuoruusiässä tai varhaisessa nuoruusiässä. Nämä nuoret kohtaavat maahan-

muuton yhteydessä tai sen seurauksena haasteita, jotka liittyvät sekä kotoutumisprosessiin, mutta myös psykologiseen kehitykseen ja koulutukseen. Kuvaavaa tälle sukupolvelle on monien suurten siirtymien kohtaaminen lyhyen aikavälin sisällä. Opinnäytteen kontekstina toimii Vantaan aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus ja sen oppilashuolto. Kotoutumisesta ja siihen liittyvistä merkityksellisistä tekijöistä saatua tietoa käytetään Osallisena Suomessa hankkeen puitteissa tehtävään oppilashuollon kehittämiseen. Kotoutumisen haasteet vaikuttavat opiskeluun ja koulunkäyntiin, jolloin oppilashuollon keinot tulevat käyttöön. Ennaltaehkäisevässä mielessä on tärkeää tietää, mitkä asiat nuoria tukevat kotoutumisen polulla.

Opinnäytteeni on tapaustutkimus Vantaan aikuisopiston nuorista maahanmuuttajista, joten ympäristön ja opiskelijoiden kuvaus on oleellinen. Oppilashuollon merkityksen ja roolin perusopetuksessa esittelen pääpiirteissään. Nuorten maahanmuuttajien kotoutumista tarkastelen kotoutumisen määritelmien sekä akkulturaatioon ja sopeutumisen käsitteiden ja teorian avulla. Akkulturaatio tarkoittaa eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista ja välittömistä kontakteista johtuvia ilmiöitä sekä tästä kontaktista seuraavia, toisen tai molempien kulttuurien muutoksia (esim. Liebkind 2000). Akkulturaatiotutkimuksen viitekehys (Berry), kotoutumisen määritelmät, nuoruuden kehitystehtävät sekä aiempi nuorten maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevä tutkimus antavat taustan, jota vasten nuoren maahanmuuttajan kotoutumista voi peilata ja tarkastella. Tavoitteena on saada lukijalle kuva siitä moninaisesta kentästä, joka nuoren, perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavan, maahanmuuttajan elämään ja kotoutumiseen liittyy. Tulokset ja johtopäätökset liittävät teorian ja nuorilta haastattelujen avulla saadun kokemustiedon oppilashuollon kehittämisen kontekstiin. Pohdinnassa eettiset näkökohdat ja luotettavuuden tarkastelu vievät työn päätökseen.

2 Vantaan aikuisopisto ja oppilashuollon kehittäminen

Opinnäytteeni aihe liittyy Vantaan aikuisopistossa toteutettavaan Osallisena Suomessa -osahankkeeseen. Kuvaan aluksi Vantaan aikuisopistoa ja varsinkin sen roolia nuorten maahanmuuttajien koulutuksessa ja kotoutumisen tukemisessa. Oppilashuollon merkitystä tuon esille nuorten maahanmuuttajien koulutuksen loppuun suorittamisen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Oppilashuolto on työni taustalla oleva merkittävä tekijä, jota on tarkoitus opinnäytteeni ja hankkeen myötä kehittää. Opinnäytteeni on osa laajempaa kokonaisuutta, Osallisena Suomessa Vantaan Mahis -osahanketta.

2.1 Aikuisopisto maahanmuuttajien kouluttajana

Opinnäytteeni on tapaustutkimus, joka sijoittuu Vantaan aikuisopistoon, sen monikulttuuriseen perusopetukseen. Vantaalla oppivelvollisuusiän ylittäneet maahanmuuttajanuoret ohjautuvat opiskelemaan Vantaan aikuisopistoon; perusopetukseen valmistavaan opetukseen tai perusopetukseen. Nuorten maahanmuuttajien perusopetus kuuluu Vantaan kaupungin sivistystoimen nuoriso- ja aikuiskoulutuksen tulosalueeseen. (Repo 2011.)

Vantaan aikuisopisto on Vantaan kaupungin ylläpitämä oppilaitos, jossa järjestetään kansalaisopisto-opetusta, avointa yliopisto-opetusta sekä täydennyskoulutusta ammatitaidon ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi. Nuorille maahanmuuttajille tarjotaan perusopetusta ja siihen valmistavaa koulutusta sekä aikuisille työikäisille työelämä- ja kotoutumiskoulutusta. Kotoutumiskoulutuksena järjestetään ns. Startti – koulutusta eritasoisissa ryhmissä. Lisäksi järjestetään tilauskoulutusta yrityksille ja yhteisöille. Monikulttuurisuuden edistäminen on erityisesti esillä. Opisto on sekä toimintansa että asiakkaidensa ja henkilökuntansa suhteen varsin monikulttuurinen. Monikulttuurisuus on eräs toimintaa ohjaavista arvoista. (Vantaan aikuisopisto 2008: 4.)

Työvoimapolitiisessa suomen kielen koulutuksessa opiskelee vuosittain noin 500 maahanmuuttajataustaista opiskelijaa. Kielen opiskelun lisäksi opintojen keskeisen sisällön muodostavat yhteiskunta- ja työelämä-tietous. Koulutukseen sisältyy ohjattu työharjoittelu, jonka tarkoituksena on vahvistaa käytännön kielitaitoa sekä tutustuttaa suomalaiseen työelämään. Koulutuksen tavoitteena on saavuttaa peruskielitaito ja auttaa työl-

listymään. Koulutus pohjautuu Opetushallituksen aikuisten maahanmuuttajien opetus- suunnitelmasuositukseen; lisäksi huomioidaan Uudenmaan TE-keskuksen ja työhallin- non ohjeet koulutuksen järjestämisessä (Vantaan aikuisopisto 2008: 32–33.)

Aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus on tarkoitettu oppivelvollisuusiän ylittäneil- le nuorille maahanmuuttajille, joilta puuttuu peruskoulun päättötodistus tai suomen kielen taito jatko-opintoja varten. Monikulttuurisessa perusopetuksessa opiskelee 17– 24 -vuotiaita maahanmuuttajia peruskoulun oppisisältöjä. Opinnot koostuvat kolmesta vuosikurssista, joiden aikana suoritetaan 7. - 9. luokkien oppisisällöt. Valmistava opetus valmistaa nimensä mukaisesti vastikään maahan tulleita nuoria (17–19 v.) perusope- tukseen. Opintojen aikana opiskellaan suomen kielellä peruskoulun oppiaineiden sanas- toa ja käsitteitä sekä harjoitellaan opiskelutaitoja. (Vantaan aikuisopisto 2008: 32–33.) Opiskelijoita on vuosittain noin 75; suurin osa iältään 16–20 –vuotiaita. Valtaosalla opiskelijoista on koulutaustaa tullessaan Aikuisopistolle; joillakin sitä on vain pari vuot- ta, toisilla peruskoulu on suoritettu kokonaan. Joka vuosi on lisäksi muutama kokonaan luku- ja kirjoitustaidoton opiskelija. (Repo 2011.)

2.2 Oppilashuolto nuoren maahanmuuttajan tukena

Osallisena Suomessa - Vantaan osahanke, Mahis, aloitti toimintansa keväällä 2011. Mahiksen hankehakemuksessa kehittämistavoitteeksi on asetettu muun muassa nuor- ten, perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavien nuorten oppilashuollon kehittäminen. Aloitin Mahiksessa vastaavana ohjaajana elokuussa 2011, jolloin opin- näytteeni ideointi tuli ajankohtaiseksi. Vahvasti työelämään ja Osallisena Suomessa kokeilulakihankkeeseen nivoutuva aihe kiinnosti. Olen toiminut nuorten maahanmuut- tajien ohjauksen ja koulutuksen parissa yli kymmenen vuotta, joten aiheen valinta kumpusi myös työhistoriastani. Nuorten kohtaamisissa ja ohjaustilanteissa kotoutumi- nen ja siihen liittyvät haasteet ja mahdollisuudet ovat tulleet tutuiksi.

Vantaan aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus on Vantaan kaupungin sivistys- toimen alla toteutettavaa nuoriso- ja aikuiskoulutusta. Opiskelijat ovat ohittaneet oppi- velvollisuusiän ja ovat täten hallinnollisesti eräänlaisia väliinputoajia. Oppioikeuden pe- rusteella heille pitäisi tarjota mahdollisuus suorittaa perusopetuksen oppimäärä; käy- tännöt ja resurssit koulutuksen järjestämiseen vaihtelevat kuitenkin suuresti asuinpaik-

kakunnasta riippuen. Tällä hetkellä kunnat voivat itse päättää, miten he oppivelvollisuuden ylittäneiden perusopetuksen järjestävät. Osallisena Suomessa nuorten hankkeiden eräänä tärkeimpänä tavoitteena onkin oppivelvollisuuden ylittäneiden maahanmuuttajanuorien koulutuksen yhdenmukaistaminen ja turvaaminen (Repo 2011.)

Aikuisopistossa perusopetusta on järjestetty vuodesta 2006. Alusta alkaen nähtiin tärkeänä oppilaiden tukeminen oppilashuollon keinoin. Oppilashuoltoryhmän säännölliset tapaamiset alkoivat rehtorin johdolla vuonna 2006. Kouluterveydenhoitajan, kuraattorin ja konsultoivan koulupsykologin mukaan saaminen yhteistyöhön oli merkittävä lisä oppilashuollon kehittämiseksi. Hallinnolliset esteet vaikeuttivat tukitoimien saantia. Vähitellen oppilashuolto on löytänyt paikkaansa, mutta henkilöresursseista käydään keskusteluja säännöllisesti. Keväällä 2012 Vantaan aikuisopiston oppilashuolto sai tuekseen konsultoivan erityisopettajan työpanoksen. Hankkeen kautta saadun resurssin jatkuvuudesta ei ole varmuutta. (Repo 2012.)

Vantaan aikuisopiston monikulttuurisessa perusopetuksessa opiskelijoilla on mahdollisuus saada tukea, apua ja neuvoja opiskeluunsa paitsi omalta opettajalta, myös opintoneuvojalta ja muulta henkilökunnalta. Varsinaisen oppilashuoltoryhmän muodostavat koulukuraattori, konsultoiva koulupsykologi, kouluterveydenhoitaja, konsultoiva erityisopettaja, rehtori ja opintoneuvoja. Ryhmä kokoontuu säännöllisesti ja käsittelee yksittäisten opiskelijoiden pulmia. Lisäksi pohditaan yleistä turvallisuutta kouluyhteisössä sekä kehitetään toimintaa kodin ja koulun välillä. Oppilashuoltoryhmässä käsitellyistä asioista pidetään kirjaa ja suunnitelmia seurataan ja tarkistetaan (Repo 2011.)

Perusopetuslaissa oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuolto on koko kouluyhteisön ja oppilashuoltopalveluista vastaavien viranomaisten yhteinen asia, jota toteutetaan yhdessä oppilaiden ja huoltajien kanssa. Se sisältää sekä yhteisöllisen että yksilöllisen tuen. Oppilashuoltoon sisältyvät opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut. Näitä ovat kansanterveystyön mukainen kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen. (Perusopetuslaki 477/2003 ja 642/2010, Kansanterveystyönlaki 626/2007, Lastensuojelulaki 417/2007; 9 §.) Oppivelvollisuuden ylittäneitä eivät koskisi samat velvoitteet oppilashuollon järjestämisessä kuin

mitä nuorille on taattava. Esimerkiksi kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen eivät kuuluisi oppivelvollisuusiän ylittäneille opiskelijoille. Sen sijaan oppilaanohjaus olisi turvattava kaikille iästä riippumatta. (Perusopetuslaki 477/2003; 46 §, Jauhola 2012: 28–29.) Toisaalta esimerkiksi kansanterveyslaissa (626/2007; 14 §) määritellään kansanterveystyöhön kuuluvaksi kunnan velvollisuudeksi ylläpitää opiskeluterveydenhuoltoa myös muille kuin perusopetusta antaville oppilaitoksille. Esimerkki osoittaa oppivelvollisuusiän ylittäneiden aseman olevan mielenkiintoinen oppilashuollon näkökulmasta.

Oppilashuollon perustehtävänä on edistää oppilaiden hyvinvointia koulussa (ennaltaehkäisevä työ) sekä auttaa oppilaita, opettajia ja muuta koulu yhteisöä ongelmatilanteissa. Oppilashuollossa pyritään tunnistamaan, ehkäisemään ja lieventämään kasvun ja oppimisen esteitä mahdollisimman varhain. Varsinkin mielenterveyden turvaamiseen pitää kiinnittää erityistä huomiota. Ehkäisevä lastensuojelu ja terveyden edistämiseen kuuluvat vuosittaiset terveystarkastukset sekä tarpeenmukainen terveysneuvonta tukevat ongelmien ennaltaehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tukitoimiin ryhtymistä. Kokonaisvaltainen hyvinvoinnin seuranta mahdollistaa tuen varhaisessa vaiheessa, yhteistyössä huoltajan kanssa. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioitettava suhtautuminen oppilaaseen ja huoltajaan sekä näiden osallisuuden tukeminen. Oppilaan ja huoltajan on oltava tietoisia koulun oppilashuoltotyöstä ja heidän näkemyksiään pitää kuunnella. Huoltajalla on oikeus tietää, miten oppilasta koskeva oppilashuollollinen asia etenee. (Perusopetuslaki 477/2003 ja 642/2010, Kansanterveyslaki 626/2007, Lastensuojelulaki 417/2007; 9 §.)

Oppilashuoltoa kehitetään ja koordinoidaan moniammatillisessa yhteistyössä, esimerkiksi oppilashuoltoryhmässä. Oppilashuoltoryhmän toimintaan osallistuvat yleensä koulun rehtori, erityisopettaja, koulupsykologi, koulukuraattori ja terveydenhoitaja. Kunnan sosiaali- ja terveystoimen viranomaisten kanssa sovitaan erikseen yhteistyön periaatteista ja rakenteista. (Perusopetuslaki 477/2003 ja 642/2010, Kansanterveyslaki 626/2007, Lastensuojelulaki 417/2007; 9 §.)

Vantaan perusopetuksessa oppilashuollon kulmakivet on määritelty seuraavasti: yhteistyö huoltajien ja oppilaiden kanssa, yhteisöllinen toimintatapa, turvallinen oppimisympäristö, varhainen tunnistaminen ja tukeminen. Oppilashuoltoa tulee Vantaalla toteut-

taa "moniammatillisena ja poikkihallinnollisena yhteistyönä sekä kaupunki-, alue- että koulutasolla", yhteistyössä huoltajien kanssa kasvatuskumppanuutta tavoitellen. (Vantaan kaupunki 2011: 70 - 71.)

Vantaan perusopetuksen opetussuunnitelman muutoksiin ja täydennyksiin (2011) on kirjattu oppilashuollollinen tuki yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa olevan oppilaan tukemisessa (=tuen kolmiportainen malli). Oppilashuoltoryhmä "arvioi oppilaan tarvitseman oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarvetta ja tuen toteutumista suunnitelmallisesti. Kaikilla kolmella tuen tasolla tuki voi olla oppilaan ohjaamista koulun omiin oppilashuollollisiin palveluihin tai ulkopuolisiin asiantuntijapalveluihin." Oppilashuoltoryhmässä vakituisesti toimivien henkilöiden (Vantaan yläkouluissa yleensä rehtori, koulupsykologi, kouluterveydenhoitaja, erityisopettaja, opinto-ohjaaja) tehtävät vaihtelevat tuen eri tasoilla. Vantaan perusopetuksen opetussuunnitelman muutoksissa ja täydennyksissä on esitelty oppilashuoltoryhmän henkilöstön rooleja oppilaan koulunkäynnin tukemisessa kaikilla tuen tasoilla (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki). (Vantaan kaupunki 2011: 76 - 79.)

3 Monikulttuurinen Suomi

Nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Omalta osaltaan kotoutumiseen vaikuttavat eri maissa vallalla olevat monikulttuurisuuspolitiikan mallit (Talib - Lipponen 2008: 10). Kulttuuri liittyy läheisesti aiheeseeni, joten käsitteen määrittely on tarpeen. Kulttuurin määritelmän jälkeen tarkastelen monikulttuurisuuden käsitettä. Kuvailen Suomea maahanmuuttomaana johdatellen lopuksi lukijan Vantaalle, johon opinnäytteeni paikantuu.

3.1 Kulttuuri ja monikulttuurisuus

Kulttuurin voi määritellä lukemattomilla eri tavoilla. Keskeistä kulttuurin määritelmässä on, että kulttuuri on jotain, joka on kaikille yhteisön jäsenille yhteistä. Useimmiten kulttuuri on itsestäänselvyys sen piiriin kuuluville, joten sen huomaa vasta kahden eri kulttuurin kohdatessa. Kulttuurin määritelmässä voi painottua viestintään ja kieleen liittyvät seikat, jolloin kulttuurin ajatellaan heijastuvan varsinkin sanoissa ja kielen käytössä (Tiittula 1997: 33 -35.) Kulttuurin voidaan myös ajatella olevan jonkin yhteisön piirissä omaksuttu elämäntapa ja tulkintakehys, joka määrittää ihmisten tapaa hahmottaa, tarkastella ja kokea maailmaa. Se määrittelee tapaa olla ja elää, toimia ja uskoa. Geertz (1973) puhuu kulttuureista monikossa, minkä mukaan jokaisella yhteisöllä on oma kulttuurinsa. Hänen mukaansa maahanmuuttajayhteisöissä identiteetin rajat ja etnisyydet rakennetaan ryhmän tasolla neuvoteltujen käytäntöjen avulla. Yksilöt, jotka osallistuvat näihin neuvotteluihin kuuluvat samaan etniseen ryhmään, mutta eroavat toisistaan sosioekonomisen taustan, statuksen, koulutuksen ja tulkintakehysten suhteen. Siten yksilöiden tulkinnat identiteetistään ja etnisyydestään kilpailevat toinen toisensa kanssa. (Alitolppa-Niitamo 2004.)

Jako yksilö- ja yhteisökulttuureihin tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman kulttuureihin ja niiden sisältämiin erityispiirteisiin. Kulttuurit voidaan jakaa länsimaiseen eli yksilökeskeiseen ja itämaiseen eli yhteisökeskeiseen kulttuuriin. Pohjois- ja Länsi-Euroopan maat sekä Yhdysvallat edustavat yksilökeskeisimpiä kulttuureja kun taas Aasia, Afrikka ja Etelä-Amerikka ovat vahvasti yhteisöllisiä. Yhteisökulttuuria edustavia maita on maailmassa huomattavasti paljon enemmän kuin yksilökeskeisiä. (Puukari - Taajamo 2007: 12.) Yhteisö- ja yksilökulttuurien erot näkyvät esimerkiksi normeissa, perhearvoissa,

kielenkäytössä, persoonallisuudessa, käyttäytymisessä sekä yhteiskunnassa ja politiikassa. Yhteisökulttuureissa "me" ja yhteisön etu kulkee yksilön edun edellä. Perheen ja suvun merkitys on suuri ja monet valinnat ja päätökset tehdään yhteisön sisällä. Yksilökeskeisessä kulttuurissa taas "minä" ja yksilön etu korostuvat. Lapsia kasvatetaan jo pienestä pitäen ilmaisemaan omaa tahtoaan ja olemaan riippumattomia ja itsenäisiä. (Hofstede - Hofstede - Minkov 2010: 112-130.)

Kulttuuri ymmärretään arkipuheessa usein pysyväksi ja staattiseksi. Tosiasiassa se on enemmänkin monimutkainen sekoitus ihmisten kokemuksia, oppimista, opitun käyttöä sekä toimintaa. (Abu-Lughod 1991.) Kulttuurilla saatetaan selittää maahanmuuttajien kokemia kotoutumisen vaikeuksia. Tällainen yksinkertaistava kulttuurinen selitysmalli voi lisätä ennakkoluuloja joitain etnisiä ryhmiä kohtaan sekä ohjata huomiota pois ihmisten elämään todella vaikuttavista sosiaalisista rakenteista. (Alitolppa-Niitamo 2004: 37.) Kulttuurilla ei voida selittää kaikkea sitä, mitä kotoutumisen prosessissa tapahtuu. Kulttuurin historiallinen merkitys tulee kuitenkin ilmi ja heijastuu ihmisten arvoihin, normeihin, kokemuksiin ja tietoisuuteen. Sen merkitystä ei tule vähätellä myöskään nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen kohdalla. (Alitolppa-Niitamo 2004: 37.)

Jos kulttuuri on jotain jaettua, yhteisön jäseniä yhdistävää, niin mitä on sitten monikulttuurisuus? Yhteiskunnallisessa keskustelussa monikulttuurisuuden käsite on arkipäiväistynyt ja Suomea kuvataan monikulttuurisena maana. Sosiologi Östen Wahlbeckin (2003) tutkimuskatsaus esittelee kriittisesti pääosin sosiaalitieteellistä tutkimusta, joka liittyy monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttoon Suomessa. Wahlbeck määrittelee ja kategorisoi monikulttuurisuuden kolmella eri tavalla. Ensinnäkin monikulttuurisuus kuvauksena voi tarkoittaa yhteiskuntaa, jossa on monia kulttuureja. Toiseksi, monikulttuurisuuden voi käsittää ideologiaksi tai poliittiseksi päämääräksi. Kolmanneksi sen voidaan katsoa olevan erityinen toimintasuunnitelma yhteiskunnan eri osa-alueilla. Nämä kaikki eri määritelmät ovat jollain tavalla vuorovaikutuksessa ja sidoksissa keskenään. (Wahlbeck 2003: 3.)

Suomessa monikulttuurisuus käsitetään pääosin seuraukseksi maahanmuutosta. Asia ei kuitenkaan ole näin. Monikulttuurisuus ei ole automaattinen seuraus maahanmuutolle. Yhteiskunnan katsotaan olevan monikulttuurinen, jos sen sisällä on mahdollista erottaa monia erillisiä kulttuureja ja jos yhteiskunta on organisoitunut näiden erojen pohjalta.

Tämän Matti Similän määritelmän mukainen tilanne on Suomessa saamelaisilla ja suomenruotsalaisilla. (Talib - Lipponen 2008: 33.) John Rex jakaa monikulttuuriset yhteiskunnat kahteen osaan. Toisten maahanmuuttajayhteisöjen olemassaolo ja kulttuuri tunnustetaan, mutta niillä ei ole tasavertaisia oikeuksia eikä arvostusta. Toisissa yhteiskunnissa taas tunnustetaan maahanmuuttajaryhmien oikeus omaan kulttuuriin ja tasa-arvoiseen kansalaisuuteen. Modernisti ajatellen monikulttuurisuus on hyväksytty ilmiö ja kulttuurien moninaisuus on osa nyky-yhteiskuntaa. Myös maahanmuuttajilla ajatellaan olevan oikeus omaan kulttuuriin ja oman identiteetin vapaaseen valintaan. Monikulttuurisuuden myötä valtiolle lankeaa velvoite tarjota mahdollisuuksien tasa-arvo, jotta tietyt ryhmät eivät joutuisi työnnettyksi yhteiskunnan reunalle kulttuurinsa tähden. (Talib - Lipponen 2008: 33–34.)

Lepola (2000) lainaa Axel Schultea, joka on määritellyt monikulttuurisuuspolitiikan demokratian kontekstissa poliittisena, sosiaalisena ja kulttuurisena demokratisoitumisena. Jotta maahanmuuttaja voisi demokratisoitua poliittisesti, pitää hänen integroitua yhteiskuntaan vähemmistönä, ei ulkomaalaisena. Sosiaalinen demokratisoituminen puolestaan edellyttää syrjinnän poistamista niin työmarkkinoilta kuin koulutuksestakin. Kulttuurisen demokratisoitumisen tavoitteena on kaikkien yksilöiden ja ryhmien yhtäläinen mahdollisuus osallistua autenttisen ja autonomisen kulttuurin kehittämiseen. Kulttuurien pluralisoinnilla tarkoitetaan tällöin syntyperäisten ja maahan muuttaneiden yksilöiden identiteetin kyseenalaistamista ja vaatimusta kehittää uusia identiteettejä. (Talib - Lipponen 2008: 34.)

Yksinkertaisimmillaan monikulttuurisuudella tarkoitetaan tilannetta tai ilmiötä, kun samassa yhteisössä on monia kulttuureja. Haasteeksi muodostuvat eri kulttuureja edustavien ryhmien väliset suhteet. Ilmiönä monikulttuurisuus ei ole uusi; ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt viimeisten kahden sadan vuoden aikana (Talib - Lipponen 2008: 11.) Monikulttuurisuus voidaan ymmärtää myös tilana, jossa erilaiset ihmiset tulevat näennäisesti yhtenäiseen väestöön. Vielä viime vuosikymmenellä Eurooppalaisissa monikulttuurisissa yhteisöissä ajeltiin, että ihmiset voivat asua ja elää rinnakkain, säilyttäen omat kulttuuriset, uskonnolliset ja etniset tapansa olla ja elää. Ajatus hylättiin, koska kotoutuminen (akkulturaatio) ei ollutkaan oletetun mukaista. Oli syntymässä uudenlaisia transkulttuurisia sekoitelmia, ns. hybridejä. Hybridius on uudenlaisen identiteetin ilmaus, joka toimii luovuuden lähteenä. Kahden tai useamman kulttuurin yhdistelmä

tuottaa hybridin identiteetin. Tulkinta herättää ajatusta siitä, että varsinkin nuorten tapa määritellä itseään on moninainen. Nuoret osallistuvat yhteisöihinsä ennen kaikkea ihmisyksilöinä, joilla on vapaus valita eri elämänmuodoista itselleen parhaiten sopivat. Määrittely ei tapahdu vain tiettyjen etnisten kategorioiden tai kulttuurien kautta. (Talib - Lipponen 2008: 11, 88.)

Suvaitsevaisuutta korostavassa monikulttuurisuudessa huomio kiinnittyy kulttuuristen ryhmien oikeuksiin ja erivapauksiin. Ratkaisut monikulttuurisuuden ongelmiin löytyvät vähemmistöjen taholta. Suomessa pyritään toimimaan integraatiomallin mukaan. Maahanmuuttajilla on tällöin Suomen kansalaisina samat oikeudet kuin muillakin kansalaisilla. Maahanmuuttajien oma kulttuuri nähdään tasavertaista kansalaisuutta tukevana tekijänä, ei sen esteenä. Maahanmuuttajien kieltä, uskontoa ja kulttuuriperinnettä tuetaan ja vahvistetaan esimerkiksi koulujen oman äidinkielen ja uskonnon opetuksella. Monikulttuurisuuspolitiikan esimerkkinä voidaan mainita Hollanti, Iso-Britanniassa ja Ranskassa mukailaan assimilaation periaatteita. (Sihvola 2007: 55–57.)

3.2 Maahanmuuttajat Suomessa ja Vantaalla

Maahanmuuttajat tulevat Suomeen monista eri maista ja useista eri syistä. Muutto voi olla vapaaehtoista, työperustaista muuttoa perheen kanssa tai esimerkiksi pakoon lähtemistä sodan jaloista. Syyt ja tarinat ovat yksilöllisiä. Määrittelen tässä vaiheessa käsitteen maahanmuuttaja, jota käytän opinnäytteessäni.

Kun puhutaan maahanmuuttajanuorista, on tärkeää määritellä ja selventää, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Kohdejoukon voi määritellä kielen, kansalaisuuden tai syntymävaltion mukaan, jolloin lopputulos on aina hieman erilainen. (Rapo 2011.) Opinnäytetyössäni maahanmuuttaja on yleiskäsite, jolla tarkoitan kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä (ks. Maahanmuuttovirasto 2011). Määritelmä pitää sisällään niin pakolaiset, paluumuuttajat kuin turvapaikanhakijatkin. Virallinen määritelmä pakolaisesta on: "ulkomaalainen, jolla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Pakolaisaseman saa henkilö, jolle jokin valtio antaa turvapaikan tai jonka UNHCR katsoo olevan pakolainen." Paluumuuttajalla taas tarkoitetaan "ulkosuomalaista, joka palaa Suomeen. Suomessa käsitettä sovelletaan entisiin ja nykyisiin

Suomen kansalaisiin sekä entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin oleviin henkilöihin kuten inkerinsuomalaisiin, joilla on suomalainen syntyperä. Viimeksi mainitut ovat kansallisuudeltaan suomalaisia." Turvapaikanhakija "hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka." Yleiskäsitteellä ulkomaalainen tarkoitetaan kaikkia henkilöitä, joilla ei ole suomen kansalaisuutta. (Maahanmuuttovirasto 2011.)

Suomen maahanmuuttohistoria on suhteellisen lyhyt. Vielä 1980 -luvun lopulle asti ulkomaalaisia oli Suomessa runsaat kymmenentuhatta henkilöä. Tällöin suurin yksittäinen maahanmuuttajaryhmämme olivat ruotsalaiset, joista suurin osa oli etniseltä taustaltaan suomalaisia paluumuuttajia. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 11.) Suurin kasvu tapahtui 1990 -luvun alkupuolella, jolloin maahanmuuttajien määrä nelinkertaisui pääosin turvapaikanhakijoiden ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulevien maahanmuuttajien ansiosta. 1990 -luvun kriisit ja levottomuudet maailmalla aiheuttivat pakolaisvirtoja, joista myös Suomi sai osansa. Somalian sisällissota, Baltian maiden itsenäistyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen näkyivät Suomessakin turvapaikanhakijoiden ja paluumuuttajien muodossa. (Munter 2005: 11 - 14.) Tätä ennen Suomi oli vastaanottanut pakolaisia 70 -luvulla Chilestä ja Vietnamista (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 11). Maahanmuutto lisääntyi toden teolla vasta Euroopan Unionin laajentumisen myötä viime vuosikymmenen lopulla. Etenkin Virosta on tullut lisää muuttajia Suomeen, kun ihmisten liikkuvuutta jäsenmaiden välillä on helpotettu. (Rapo 2011.)

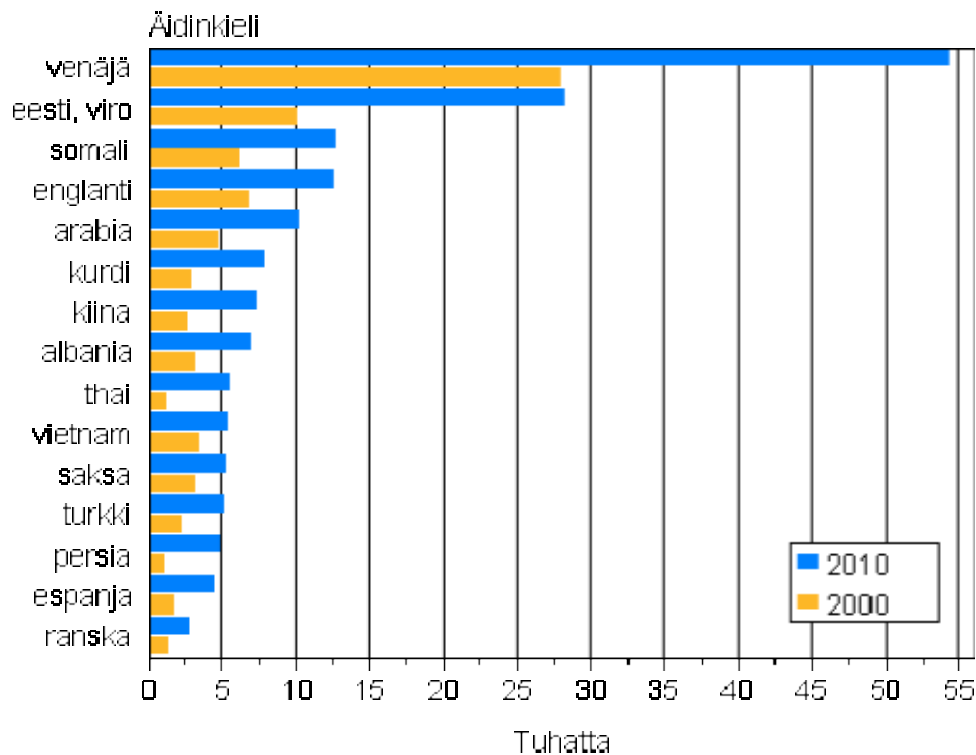
Muuttoliike suuntautui pitkään Suomesta ulkomaille, ennen itsenäisyyttä ja itsenäisyyden jälkeenkin oli suuntaus pääosin Suomesta Yhdysvaltoihin, Australiaan, Ruotsiin tai muualle Eurooppaan. Varsinkin 1960- ja 1970 -lukujen taitteessa siirtolaisuus Ruotsiin lisääntyi voimakkaasti. Osa muuttajista on palannut takaisin kotimaahan, mutta vieläkin esimerkiksi Ruotsissa asuu suuri joukko (noin 170 000) ulkosuomalaisia. Muuttoliike Suomeen päin on taas verrattain uusi ilmiö. (Rapo 2011.)

Maahanmuutto on viime vuosikymmeninä muuttanut muotoaan. Suomeen muutetaan entistä useammin perhesyistä. Monikulttuuristen avioliittojen määrä on lisääntynyt viime vuosina tasaisesti. Pakolaisuus ja turvapaikan haku ovat edelleen merkittäviä maahanmuuton syitä; joskin työperustaisen maahanmuuton katsotaan lisääntyneen hu-

mattavasti. (Pöyhönen - Tarnanen - Vehviläinen - Virtanen -Pihlaja 2010: 22, Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 12.)

Uusimmassa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa työperustaisen maahanmuuton edistäminen on nostettu keskeiseen asemaan. Maahanmuuttajien ikärakenne on työmarkkinoiden kannalta erittäin suotuisa: työikäisiä (15 - 64 v.) heistä on noin 105 000 eli 79 %. Silti maahanmuuttajien työllisyysaste on alhainen, noin 50 %. (Sisäasiainministeriö 2009: 19.) Syitä on monia. Heti muuton jälkeen kielitaito ja kulttuurin tuntemus on vajavaista, mikä vaikeuttaa työn saantia. Myös suomalaisten asenteet ulkomaalaisia kohtaan voivat osaltaan vaikuttaa korkeaan työttömyysasteeseen. (Torvi 2007: 5.) Asenteet ovat kuitenkin viime vuosina muuttuneet suopeammiksi ulkomaista työvoimaa kohtaan (Jaakkola 2009: 78). Maahanmuuttajien ja heidän lastensa todellinen integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan on haaste, johon meillä ei ole varaa olla tarttumatta. Eräs haavoittuva ryhmä ovat murrosiässä Suomeen tulevat nuoret maahanmuuttajat, jotka ovat vaarassa pudota koulutuksen ja palvelujen ulkopuolelle (ks. esim. Alitolppa-Niitamo 2004). Opinnäytteessäni tarkastelen kyseisen kohdejoukon, teini-iässä Suomeen tulleiden maahanmuuttajanuorten kotoutumisen haasteita. Suomessa asui vuoden 2010 lopulla 167 954 ulkomaan kansalaista, mikä on 3,1 prosenttia maamme väestöstä (Tilastokeskus 2010). Maahanmuuttajien osuus väestöstämme on vieläkin Euroopan pienimpiä. Yhä useampi maahanmuuttaja on saanut suomen kansalaisuuden, joten vieraskielisten määrä on Suomessa jonkin verran suurempi verrattuna ulkomaalaisten määrään. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 11.)

Taulukko 1. Suurimmat vieraskieliset ryhmät 2000 ja 2010
(Väestörakenne 2010, Tilastokeskus)

Vuoden 2010 lopussa vieraskielisten määrä oli 224 388. Suurimmat kieliryhmät ovat venäjänkieliset (54 559), vironkieliset (28 493), somalinkieliset (12 985) ja arabiankieliset (10 415). Taulukossa 1 nähdään vieraskieliset ryhmät Suomessa vuosina 2000 ja 2010. Vieraskielisten määrä on lisääntynyt kaikissa kieliryhmissä tasaisesti. (Väestörakenne 2010, Tilastokeskus.)

Maahanmuuttajat sijoittuvat asumaan kasvukeskuksiin, varsinkin pääkaupunkiseudulle. Väkilukuun suhteutettuna eniten vieraskielisiä asuu Uudellamaalla, 8,0 prosenttia väestöstä. Vuonna 2010 Vantaalla asui 13 201 ulkomaan kansalaista. Luku on suurempi, jos joukkoa tarkastellaan kielen mukaan. Muuta kieltä, kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia asui Vantaalla vuonna 2011 yhteensä 19 822 henkilöä. Tämä on 9,9 % koko Vantaan väkiluvusta, joka on 200 055. (Vantaan kaupunki 2010.)

4 Kotoutuminen

Edellisessä kappaleessa olen kuvaillut Suomea monikulttuurisena maahanmuuttomaa-
na. Aiemman Vantaan aikuisopiston kuvauksen myötä lukijan on helpompi mieltää ta-
paustutkimuksen konteksti ja tarkoitus. Tarkoitukseni on ollut antaa lukijalle käsitys
siitä, millaista taustaa vasten opinnäytetyöni asettuu. Seuraavaksi määrittelen opin-
näytteeni keskeistä käsitettä, kotoutumista eri näkökulmista. Se on erittäin monimerki-
tyksinen ja moniulotteinen käsite, jonka määrittelyssä keskityn omassa työssäni tärkei-
siin näkökohtiin. Kotoutumisen tarkastelu muodostaa opinnäytteeni teoreettisen viite-
kehyksen.

4.1 Kotoutuminen laissa ja maahanmuuttopolitiikassa

Kotoutumisen käsitettä on ryhdytty käyttämään Suomessa vasta 1990 -luvulla. Se voi-
daan mieltää suomenkieliseksi vastineeksi yhteiskuntaan integroitumiselle. (Manninen
2002: 3-4.) Maahanmuuttajien kotouttaminen Suomeen on maamme virallisen maa-
hanmuuttopolitiikan tavoite. Kotouttamisella tarkoitetaan maahanmuuttajien osallistu-
mista yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään yhteiskunnan
tasavertaisina jäseninä. Maahanmuuttajilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin
valtaväestöllä. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen pitäisi olla mahdollista sopusoin-
nussa yhteiskuntamme lainsäädännön kanssa. (Talib - Lipponen 2008: 45–46.)

Uusi laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä astui voimaan 1.9.2011. Siinä
määritellään ne oikeudet ja velvollisuudet, jotka turvaavat maahanmuuttajien kotoutu-
misen eli integroitumisen suomalaiseen yhteiskuntaan. Laki kotoutumisen edistämisestä
(1386/2010) määrittelee kotoutumisen "maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuoro-
vaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskun-
nassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdolli-
suuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen". Laissa korostuu kotoutumisen kak-
sisuuntaisuus eli valtaväestön merkitys kotoutumisprosessissa. (Laki kotoutumisen
edistämisestä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1386/2010.)

Maahanmuuttajien kotouttamisasioiden valmistelu siirtyi sisäasiainministeriöstä työ- ja
elinkeinoministeriön vastuulle vuoden 2012 alusta. Työ- ja elinkeinoministeriö määritte-

lee kotoutumisen maahanmuuttajan sopeutumiseksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Tavoitteena on oppia uusia tietoja ja tapoja toimia, jotta osallistuminen uuteen yhteiskuntaan olisi helpompaa. Edellytyksenä hyvään kotoutumiseen on ruotsin tai suomen kielen taito sekä tieto suomalaisesta yhteiskunnasta. Kotouttamisella tarkoitetaan viranomaisten toimia, joilla tuetaan maahanmuuttajaa kotoutumaan. Esimerkkeinä kotouttamistoimista voidaan mainita kieliohjelmien tukeminen sekä konkreettinen apu työpäivien löytämiseksi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012.) Työnhakijaksi rekisteröityneelle tai toimeentulotuen asiakkaalle laaditaan henkilökohtainen kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan ne toimenpiteet, jotka edesauttavat selviämistä arki- ja työelämässä Suomessa. Käytännössä tämä tarkoittaa usein kielikoulutusta tai nuorten aikuisten kohdalla esim. perusopetuksen suorittamista. Kotoutumissuunnitelma tehdään aikuisille Työ ja elinkeinotoimistossa tai sosiaalitoimessa. Tulevaisuuden haasteena tulee olemaan kotoutumissuunnitelmien päivittäminen oppilaitoksissa. Yksilöllisyyteen ja aktiivisuuteen painottuva laki saattaa velvoittaa maahanmuuttajien kanssa toimivia tahoja päivittämään maahanmuuttajan suunnitelmaa. Nuorille suunnitelmia tehdään jo menestyksekkäästi kouluissa. (Pöyhönen ym. 2009.)

Edellä esitellyissä määritelmässä korostuvat sekä osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan että oman kulttuurin ylläpitäminen. Suomen maahanmuuttopolitiikassa integraatio, uusien ja vanhojen tapojen yhteensovittaminen, on tavoiteltava ja arvokas asia. Sosiaalinen ja kulttuurinen sopeutuminen kulkevat rinnakkain, joskin mahdollisesti eriaikaisesti. Integraation käsite on siis monimuotoinen ja pitää sisällään yhteiskunnassa vallalla olevan virallisen käsityksen suotavasta ja tavoiteltavasta integraatiosta. Integraation käsite on vahvasti sidoksissa maan viralliseen maahanmuuttopolitiikkaan ja siihen, mitä pidetään hyvänä kotoutumisena. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 13.)

4.2 Kotoutumisen osatekijät

Kotoutuminen on laaja käsite tutkittavaksi yksittäisenä tai yhtenäisenä ilmiönä. Näin ollen kotoutuminen voitaisiin jakaa tutkittavissa ja mitattavissa oleviksi osatekijöiksi. Kotoutumista, kuten mitä tahansa yhteiskunnallisia suhteita ja niiden muutoksia, on vaikea mitata. Kotoutumista mitataan eri indikaattoreiden avulla, joista tutkija valitsee omaan tutkimukseensa sopivimmat. Euroopan neuvoston (Council of Europe) julkaisussa "Measurement and indicators of integration" (1997) integraation mittaamista käsitel-

lään kotoutumisen osa-alueiden kautta. Integraation osa-alueet ovat: taloudellinen, poliittinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Kulttuurisen ulottuvuuden sijaan voidaan puhua yhteisön sisäisestä ulottuvuudesta. Lisäksi tulee ottaa huomioon vastaanottavan maan rooli ja asenteet maahanmuuttajia kohtaan. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 14, Manninen 2002: 6-7.)

Taloudellisella ulottuvuudella indikaattorit ovat useimmiten yhteydessä työmarkkinoihin. Työttömyysaste, maahanmuuttajien osuus avainammattiryhmissä ja työmarkkinoiden etninen segregaatio ovat esimerkkejä taloudellisista indikaattoreista. Sosiaalista ulottuvuutta mitattaessa ollaan kiinnostuneita asumistasosta tai esimerkiksi sosiaaliturvan käytön laajuudesta. Poliittisen aktiivisuuden mittaaminen äänestys-aktiivisuudella on ongelmallista, koska ulkomaan kansalaisten äänioikeus on tarkoin rajattu. Kansalaisuuden hakemista tai saamista on esitetty poliittisen aktiivisuuden mittariksi, mutta tämäkään ei välttämättä ole käyttökelpoinen. Kansalaisuuden tavoittelu ei aina kerro halusta integroitua vaan voi liittyä käytännön tarpeeseen esimerkiksi matkustamisen helpottamiseksi. Kulttuurisen ulottuvuuden mittaaminen on hankalinta. Jo yksin käsitteen kulttuuri määrittelemineen on vaikeaa; millä tavoin ruoka, uskonto tai musiikki määrittävät kulttuurisen integroitumisen astetta? (Manninen 2002: 7-8.)

On muitakin tapoja tarkastella integraatiota. Esimerkiksi Valtonen (1999) pohtii integraatiota maahanmuuttajien selviytymiskeinojen kautta. Lisäksi hän nimeää hyvinvoinnin mittareita sekä epäonnistuneen kotoutumisen tunnusmerkkejä. (Valtonen 1999.) Salminen (1997) taas jakaa tutkimansa entisen Jugoslavian alueen pakolaiset neljään eri ryhmään kotoutumisen vaiheen mukaan: menestyjät, sinnittelijät, hengissä pysyttelijät sekä eristäytyjät. Hän kuvaa jokaiselle ryhmälle tunnusomaisia piirteitä ja ominaisuuksia. (Salminen 1997.)

4.3 Kotoutuminen ja akkulturaatio

Kotoutumisen käsite on siis laaja ja sen osoittimet moninaisia. Edellä esittämissäni määritelmässä on tullut esiin kolme maahanmuuttajien kohtaamaa haastetta. Ensimmäkin maahanmuuttajien on pystyttävä järjestämään elämänsä tyydyttävällä tavalla uudessa kotimaassa. Käytännössä tämä tarkoittaa asumisen ja toimeentulon järjestämistä. Toiseksi haasteeksi muodostuu uusien tapojen ja taitojen opettelu omaa kulttuuris-

ta perintöä unohtamatta, sosiaalisessa kanssakäymisessä valtaväestön kanssa. Tässä korostuu kotoutumisen käsitteen merkitys kulttuurisena sopeutumisenä. Kolmanneksi tarvitaan henkistä sopeutumista, jotta kaikki käytännölliset, kulttuuriset ja sosiaaliset muutokset olisivat mahdollisia. Muutto, elämänmuutos ja aktiivinen toimijuus uudessa kotimaassa edellyttävät maahanmuuttajalta henkistä sopeutumista. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 13–14.)

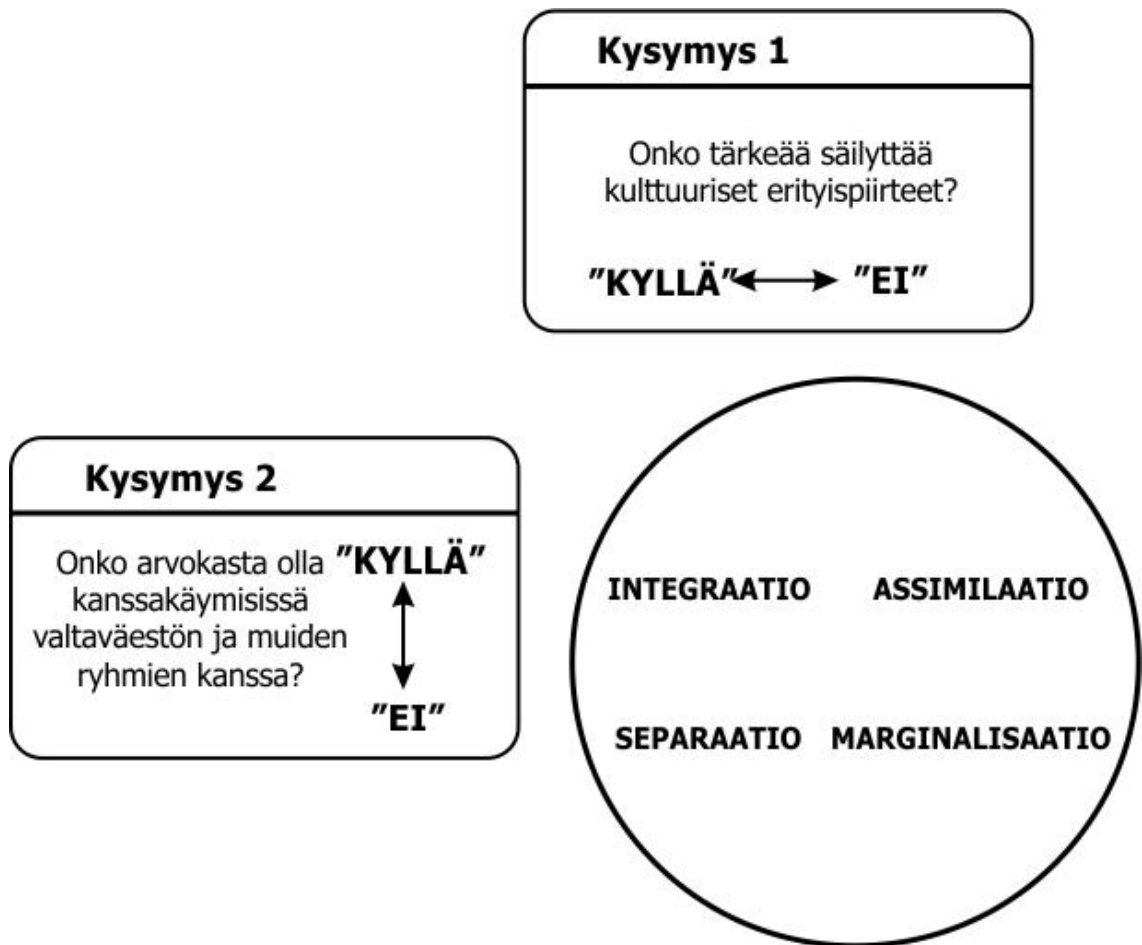
Sosiaalitieteissä kotoutumista lähestytään esimerkiksi maahanmuuttajien omien kertomusten ja sosiaalipsykologisen akkulturaatiotutkimuksen kautta. Kun on haluttu tietää Suomessa asuvien maahanmuuttajien akkulturaatiosta, on tarkasteltu esimerkiksi asenteita, sosiaalisia verkostoja, kielitaitoa, henkistä sopeutumista, syrjäntäkokemuksia, kulttuuri-identiteettiä sekä perhearvoja. Nämä kaikki ovat luettavissa akkulturaatioprosessiin vaikuttaviksi tekijöiksi. Akkulturaatio nähdään maahanmuuttajien kulttuuriseen sopeutumiseen liittyvänä uskomusten, arvojen ja tapojen muutoksena. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 14–30.) Monitieteisessä akkulturaatiotutkimuksessa puhutaan psykologisesta akkulturaatiosta samaan tapaan kuin käytämme arkikielessä sopeutumisen käsitettä viitatessamme maahanmuuttajan muutosprosessiin uudessa maassa. Akkulturaatiokirjallisuudessa sopeutuminen nähdään kuitenkin akkulturaation tuloksena. (Varjonen 2007: 263.)

Akkulturaatiolla tarkoitetaan maahanmuuttajan kulttuuriseen sopeutumiseen liittyvää arvojen, tapojen ja uskomusten muutosta. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 22.) Redfieldin, Lintonin ja Herskovitsin (1936) klassisen määritelmän mukaan akkulturaatiolla tarkoitetaan eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista, välittömistä kontakteista johtuvia ilmiöitä sekä tästä kontaktista seuraavia, toisen tai molempien ryhmien kulttuurissa tapahtuvia muutoksia (Liebkind 2000: 13, Berry 1997: 7). Akkulturaation käsite on lähellä enkulturaation ja sosiaalisaation käsitteitä. Näillä tarkoitetaan kehitysprosesseja, jotka jatkuvat läpi koko ihmisen elämän. Prosessien aikana yksilö omaksuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristön kulttuurin ja tavat. Enkulturaatio yhdistää henkilön hänen omaan kulttuuriympäristönsä kun taas psykologinen akkulturaatio viittaa uuteen kulttuuriympäristöön sopeutumiseen. Se on eräänlaista uudelleensosiaaliisaatiota, jonka päämääränä on muuttuneeseen ympäristöön sopeutuminen. Psykologinen akkulturaatio johtuu kulttuurien kohtaamisesta ja se ilmenee muutoksena ihmisen

käyttäytymisessä, arvoissa, identiteetissä ja asenteissa. (Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000: 127.)

Akkulturaatiota voidaan teoreettisesti lähestyä karkeasti jakaen kahdesta eri suunnasta: toinen painottaa kulttuurivähemmistöön sulautumista yksilotteisena prosessina, toinen monikulttuurisuutta. Ensimmäisenä mainittu vaihtoehto muistuttaa assimilaatiota eli sulautumista. Siinä yksilö omaksuu pikkuhiljaa enemmistön arvot ja käyttäytymisen unohtaen oman kulttuurinsa. Jälkimmäinen, kulttuuripluralismiin nojautuva malli on selvästi kaksilotteinen. Sen mukaan uuteen yhteiskuntaan kotoutuvat maahanmuuttajat omaksuvat sekä uutta että säilyttävät ja vaalivat perinteistä kulttuuriaan. Lisäksi painotetaan prosessin kaksisuuntaisuutta eli valtaväestön osuutta akkulturaatiossa. (Liebkind 2000: 14, Berry 1997: 7 - 8, Liebkind - Mannila - Jasinskaja-Lahti - Jaakkola - Kyntäjä - Reuter 2004: 49–50.) Kaksisuuntainen malli on selvästi yhteydessä Suomessa vallalla olevaan ajatteluun hyvästä kotoutumisesta. Uudessa laissa korostuu kaksisuuntainen kotoutuminen ja valtaväestön rooli prosessissa. (Laki kotoutumisen edistämisestä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1386/2010.)

John W. Berryn kaksisuuntainen akkulturaatiomalli lienee tunnetuin kulttuurista pluralismia edustavista malleista. Käytän työssäni kyseistä mallia viitekehyksenä ja teoreettisena lähtökohtana. Berryn (1997) malli akkulturaatioasenteista tai -strategioista perustuu kahteen maahanmuuttajan kohtaamaan peruskysymykseen. Berryn mukaan ihmiset suhtautuvat akkulturaatioprosessiin eri tavoin. Ensimmäinen kysymys koskee oman etnisen identiteetin, kielen ja kulttuurin säilyttämistä. Toisella kysymyksellä otetaan kantaa kanssakäymiseen valtaväestön ja muiden ryhmien kanssa. (Liebkind ym. 2004: 50–51, Liebkind 2000: 19–20, Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 22, Berry 1997: 10.) Pelkistetysti kysymyksistä ja vastauksista voidaan muodostaa kuvion 1 kaltainen malli maahanmuuttajien akkulturaatiostrategioista.

Kuvio 1. Akkulturaatiostrategiat (Berry 1997:10)

Akkulturaatioasenteet perustuvat kahteen pääkysymykseen, joiden avulla maahanmuuttaja määrittelee paikkansa kahden kulttuurin välissä. Kannanotot kysymyksiin "Kuinka tärkeää minulle on säilyttää omaa kulttuuria, kieltä ja tapoja" sekä "Kuinka tärkeänä koen yhteydenpidon valtaväestön ja muun yhteiskunnan kanssa" antavat viitteen siitä, millaisen akkulturaatiostrategian maahanmuuttaja on valinnut. Mallin kaksiulotteisuus viittaa paitsi kahteen pääkysymykseen myös tasapainotteluun uuden ja perinteisen välillä. Samanaikaisesti tarkasteltuna kaksi ulottuvuutta muodostaa neljä eri vaihtoehtoa akkulturaatioasenteista. Assimilaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa maahanmuuttaja hylkää entisen kulttuurinsa ja haluaa olla aktiivisessa yhteydessä valtakulttuurin jäsenten kanssa. Assimilaatiosta käytetään myös termiä sulautuminen. Vastakohtana voidaan pitää tilannetta, jossa maahanmuuttaja pitää tiukasti kiinni omista

arvoistaan ja kulttuuriperinnöstään ja välttelee samalla kontakteja valtaväestöön. Tätä kutsutaan separaatioksi eli eristäytymiseksi. Integraatiovaihtoehdossa säilytetään oma kulttuuri mutta otetaan vaikutteita myös uudesta yhteiskunnasta, sen arvoista ja tavoista. Kanssakäyminen valtaväestön kanssa koetaan tärkeäksi ja arvokkaaksi. Viimeinen ja yleensä vähiten toivottu vaihtoehto on marginalisaatio. Siinä maahanmuuttaja on menettänyt kiinnostuksensa sekä valtakulttuuria että omaa kulttuuriaan kohtaan. Syrjäytyminen sekä omasta etnisestä ryhmästä ja kulttuurista että uudesta yhteiskunnasta on huonoin mahdollinen tilanne. Syynä voi esimerkiksi olla syrjintä tai pakkomuutto omasta maasta. Kukaan tuskin valitsee vapaaehtoisesti marginalisaatiota akkulturaatioasenteekseen. (Berry 1997: 9-10, Liebkind ym. 2004: 50–51.) Bourhis kollegoineen (1997) on esittänyt individualismin lisäämistä akkulturaatiostrategioiden nelikenttään. Bourhis ym. ovat sitä mieltä, että osa maahanmuuttajista kokee itsensä ennen kaikkea yksilöinä. He eivät samaistu sen enempää etniseen tai kulttuuriseen vähemmistöryhmäänsä kuin valtakulttuuriinkaan. Nämä individualistit kokevat olevansa yksilöitä, ei minkään maahanmuuttajaryhmän tai valtaväestön jäseniä. (Varjonen 2007: 271, Bourhis - Moise - Perreault - Senecal 1997: 369 - 386.)

Edellä mainituista vaihtoehdoista (assimilaatio, separaatio, integraatio ja marginalisaatio) integraatio osoittautuu tutkimusten pohjalta suosituimmaksi vaihtoehdoksi. Se ennustaa myös vahvimmin hyvää sopeutumista uuteen yhteiskuntaan. Se on mahdollista vain yhteiskunnissa, joissa monikulttuurisuus ja kulttuurinen eriarvoisuus voivat toteutua. Marginalisaatio on vaihtoehdoista epätoivottavin; separaatio ja assimilaatio asetuvat kahden ääripään väliin. (Berry 1997: 11, Liebkind 2004: 21.) On kuitenkin huomattava, että akkulturaatiostrategiat vaihtelevat eri elämänalueilla ja ajan kuluessa. Joku voi olla hyvinkin integroitunut esimerkiksi kouluun tai työpaikkaan ja viettää silti vapaa-aikansa täysin oman etnisen ryhmänsä sisällä (separaatio). Valtaväestö ja maahanmuuttajat voivat pitää integraatiota parhaimpana akkulturaation vaihtoehtona mutta tarkoittaa sillä eri asioita. Maahanmuuttajilla ei myöskään ole aina todellista vapautta valita akkulturaatiostrategiaansa, vaan sen sanelevat vastaanottavan yhteiskunnan odotukset, asenteet, maahanmuuttopolitiikka ja vastaanottokäytännöt. (Liebkind 2000: 20, Liebkind ym. 2004: 51–57.) Integraation käsite saa kaksisuuntaisen akkulturaatiomallin myötä määritelmän, jossa se liitetään maahanmuuttajan haluun sekä ylläpitää omaa kulttuuriaan että olla osa uutta yhteiskuntaa. Tämä kulttuurienväliseen psykolo-

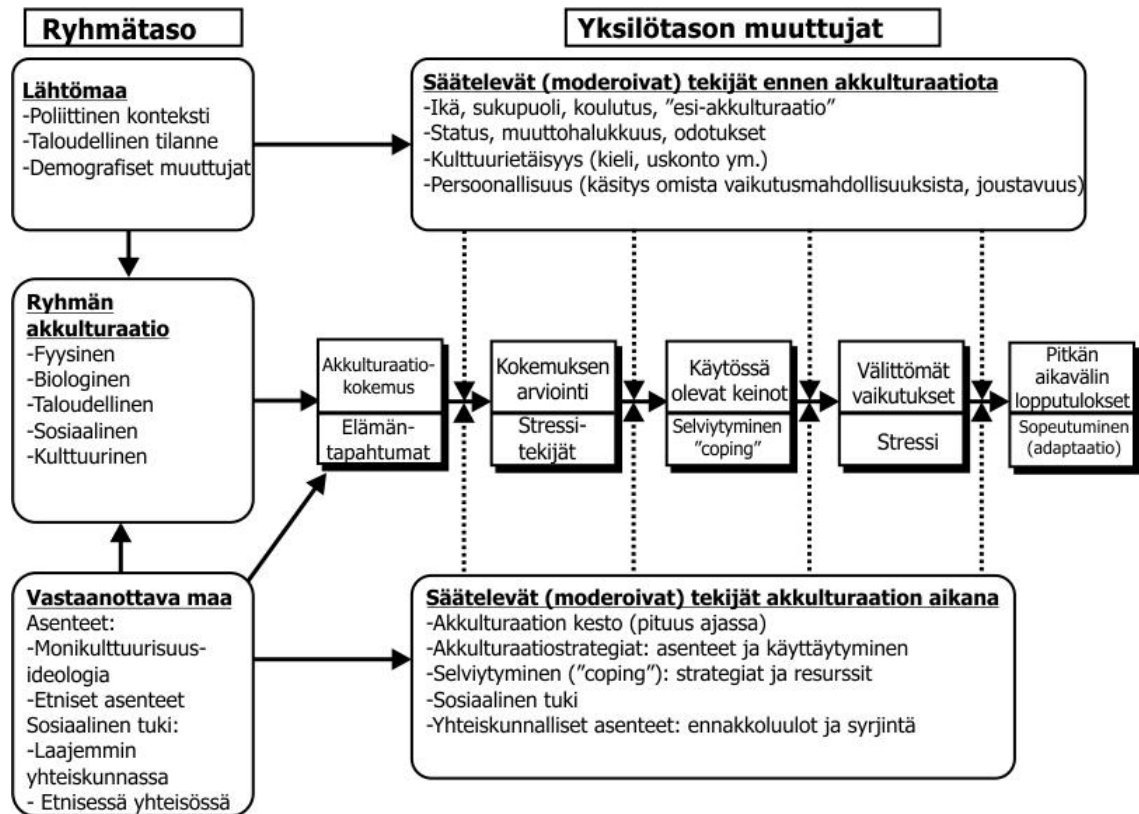
giaan ja akkulturaatiotutkimukseen viittaava käsite eroaa sosiologiassa ja sosiaalipolitiikan tutkimuksessa käytettävästä integraation käsitteestä. (Liebkind ym. 2004: 51.)

Opinnäytetyössäni käytän kotoutumisen käsitettä kuvaamaan sitä moninaista prosessia, jonka maahanmuuttajanuori käy läpi muuttaessaan ja sopeutuessaan Suomeen. Sisällytän siihen sekä kulttuurisen että sosiaalisen sopeutumisen. Akkulturaation käsite liittyy läheisesti integraation ja kotoutumisen käsitteisiin. Hyvin onnistuneen akkulturaatioprosessin tuloksena maahanmuuttaja voi toimia yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä niin sosiaalisesti kuin ammatillisestikin. On todettu, että akkulturaation ja hyvän henkisen terveyden välillä vallitsee selvä yhteys. (Liebkind ym. 2004: 56.)

Akkulturaatio on monimuotoinen prosessi, johon vaikuttavat yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatason tekijät. Esimerkiksi vastaanottavan maan maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka, yleinen asennoituminen maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan, maahanmuuttajien pääomat (inhimillinen, sosiaalinen ja taloudellinen), persoonallisuus, mahdolliset syrjinnän kokemukset, ikä, lähtömaan ja vastaanottavan maan kulttuurien eroavaisuudet (ts. kulttuurietäisyys), maahanmuuton vapaaehtoisuus, sekä ryhmän ominaisuudet vaikuttavat kaikki toisiinsa sekä koko prosessiin. Vaikka uuteen kulttuuriin sopeutuminen ei ole helppoa, voidaan todistetusti sanoa, että suurimmalla osalla maahanmuuttajista akkulturaatioprosessi sujuu melko hyvin. Maahanmuuttoa ja akkulturaatiota voidaan ajatella riskinä, mutta ei loputtomana sellaisena. (Berry 1997: 15–27, Alitolppa-Niitamo 2010: 46.)

Kuviossa 2 esitän Berryn (1997) näkemyksen akkulturaatiotutkimuksen viitekehystä. Kuvio löytyy alkuperäisenä englanninkielisenä versiona Berryn artikkelista (Berry 1997: 15). Käsitteet on käännetty suomen kielelle, joten alkuperäinen määritelmä voi hieman poiketa suomennoksesta. Viitekehystä tarkastellessa voi ajatella, että väljästi tulkittuna lähes kaikki asiat ovat jollain tavalla sidoksissa akkulturaatioon ja sopeutumiseen. Varjonen (2007) toteaa artikkelissaan, että akkulturaatio on käsitteenä niin epämääräinen ja monimerkityksinen, että lähes kaikki maahanmuuttajan uudessa kotimaassa kokevat muutokset voisi jollain tavalla kytkeä akkulturaatioon. Tällaisenaan hän mainitsee akkulturaation olevan "teoreettisena käsitteenä köyhä olemalla kaikkea eikä mitään". Varjonen peräänkuuluttaa akkulturaation ulottuvuuksien tarkempaa erittelyä yhtenäisemmän tieteellisen ymmärryksen saavuttamiseksi. Lisäksi hän pitää tärkeänä maahanmuuttoon liittyvien yksilöllisten erojen ja yksityiskohtien huomioimista. (Varjonen

2007: 272.) Opinnäytteessäni Berryn teoreettinen malli jäsentää kotoutumiseen akkulturaation näkökulmasta liittyviä seikkoja varsin kattavasti. Samat asiat, jotka voidaan mieltää akkulturaation käsitteen heikkoudeksi, otan huomioon sen vahvuuksina: väljyys ja moniulotteisuus antavat tilaa nuorten omille näkemyksille ja kokemuksille. En halua pakottaa nuorten kokemuksia asettumaan joihinkin tiettyihin raameihin. Kotoutumisen käsitteen tarkastelu eri puolilta antaa tähän mahdollisuuden. Akkulturaation käsite tuntuu käyttökelpoiselta myös sen perusteella, että aiempi nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvä tutkimus lähestyy asiaa akkulturaation käsitteen kautta. Viitekehys tarjoaa teemoja, joiden avulla nuorten kotoutumista ja siihen liittyviä merkityksellisiä tekijöitä voi tarkastella lähemmin.

Kuvio 2. Akkulturaation viitekehys (suomennettu Berryn alkuperäisestä mallista, Berry 1997: 15)

Kuvio 2 tuo esiin ne moninaiset tekijät, jotka vaikuttavat sopeutumisprosessin lopputulokseen. Berry (1997) korostaa artikkelissaan, että nämä avainmuuttujat tulisi ottaa huomioon kaikessa tutkimuksessa, jossa tarkastellaan psykologista akkulturaatiota. Lisäksi hän huomauttaa, että toistaiseksi ei ole tehty tutkimusta, jossa kaikki kuviossa esitetyt tekijät olisi huomioitu samanaikaisesti. (Berry 1997.) Esittelen seuraavaksi lyhyesti Berryn malliin sisältyviä muuttujia sekä prosessia yleisesti.

Kuviossa vasemmalla ovat ryhmä- tai kulttuuritason ilmiöt, jotka pääasiassa ovat situationaalisia, tilanteeseen ja paikkaan liittyviä muuttujia. Oikealla taas ovat yksilö- tai psykologisen tason ilmiöt, jotka edustavat lähinnä yksilön persoonaan liittyviä muuttujia, yksilötason muuttujia. Ylhäällä esitetään ne tekijät, jotka esiintyvät ennen maahan muuttoa ja akkulturaatiota, ja alhaalla muuttujat, jotka vaikuttavat sopeutumiseen akkulturaation aikana. Kuvion keskellä virtaa psykologisen akkulturaation kannalta keskeinen ilmiö. Ryhmätasolla kulttuurien välinen kanssakäyminen tuottaa muutoksia mo-

nissa yhteisöllisissä piirteissä, jotka edelleen vaikuttavat sopeutuvaan yksilöön. Tämän tuloksena syntyy monia psykologisia muutoksia ja kokemuksia, jotka johtavat lopulta henkilön sopeutumiseen. Kuvio tuo esille sopeutumisen rakenteellisen ja prosessinomaisen luonteen; ryhmätason muutoksien vaikutus yksilön sopeutumiseen sekä ylä- ja alatasen muuttujien vaikutus lopputulokseen tuovat esiin sen, kuinka laajasta ilmiöstä akkulturaatiossa on kaiken kaikkiaan kyse. (Berry 1997: 14–15.)

Maahanmuuton ja akkulturaation myötä ihminen sopeutuu vähitellen uuteen ympäristöön ja kulttuuriin. Muutoksia voi tapahtua heti maahan tulon jälkeen tai vasta vuosien kuluessa. Sopeutumisella (adaptaatiolla) viitataan usein niihin yksilö- tai ryhmätason muutoksiin, joilla vastataan yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. (Berry 1997: 13.) Jako psykologiseen (emotionaaliseen) ja sosiokulttuuriseen (käyttäytymiseen liittyvään) sopeutumiseen on mielekäs jo niiden erilaisten teoreettisten viitekehysten kannalta: ensin mainittuun liittyvät stressiin hallintaan sovelletut teoriat kun taas jälkimmäistä on tutkittu lähinnä sosiaalisen oppimisen näkökulmasta. Toisekseen tekijät, jotka ennustavat psykologista tai sosiokulttuurista sopeutumista, eroavat toisistaan. On esitetty myös kolmas ulottuvuus, josta käytetään nimeä taloudellinen sopeutuminen. Se liittyy saavutettavissa olevaan, mielekkäaseen työhön ja tuottavuuteen uudessa ympäristössä ja kulttuurissa. (Berry 1997: 14, Liebkind ym. 2004: 56.)

Berryn (1997) mukaan uuteen maahan muutettaessa maahanmuuttaja kohtaa väistämättä jonkinasteisen törmäyksen vanhan ja uuden kulttuurin välillä. Puhutaan kulttuurisokista ja akkulturaatiostressistä. Maahanmuutto on stressaava tilanne, joka voi aiheuttaa mielenterveyden ongelmia (masennus, ahdistus), ulkopuolisuuden kokemuksia, psykosomaattisia oireita ja identiteetin hajaannusta. Kuvio 3 osoittaa, että monet tekijät vaikuttavat siihen, miten sopeutumisprosessi sujuu ja etenee. Esimerkiksi sukupuoli, ikä, sosiaalinen tuki, akkulturaatiostrategian valinta ja selviytymiskeinot voivat vaikuttaa positiivisesti tai negatiivisesti prosessin lopputulokseen. (Sam - Berry 2009: 192–193.) Jotkut tekijöistä saattavat olla sekä riskejä että suojaavia tekijöitä, riippuen niiden tasosta ja asteesta. Toisiin muuttujiin voidaan vaikuttaa esimerkiksi maahanmuuttopolitiikan keinoin, kun taas toisia tekijöitä (esimerkiksi muuttajat ennen maahanmuuttoa) ei voi juuri muuttaa. Berry kritisoi perinteistä tapaa esittää sopeutumisprosessi eräänlaisena "U-käyränä". Hänen mukaansa kokemukset ja ongelmat eivät sijoitu tiettyyn järjestykseen maassaoloajan mukaan, vaan ne muuttuvat ja saavat eri merki-

tyksiä ajan myötä. Berry näkee sopeutumisen yksilöllisenä prosessina, jonka päättymistä ei voi ennustaa kuukausissa tai vuosissa. Lisäksi hän korostaa akkulturaatiokokemusten, selviytymiskeinojen ja sopeutumisen välistä vuorovaikutusta. Prosessi ei ole lineaarinen vaan alati muuttuva, yksilöllinen ja tilannesidonnainen. (Berry 1997: 17–24.)

Sue & Sue:n (1990) viisivaiheinen malli kulttuuri-identiteetin kehittymisestä on kuitenkin tunnettu esimerkki sopeutumisprosessin vaiheittaisesta etenemisestä. Esitän sen tässä vaihtoehtoisena näkökulmana Berryn ajatuksille:

1) Konformisuusvaiheessa maahanmuuttaja ihanoi kaikkea valtakulttuurissa, hän halua oppia nopeasti maan tavoille ja unohtaa menneet. Kielen oppiminen tuntuu mielekkäältä ja uudet asiat kiinnostavat. 2) Sulautumisvaiheen jälkeen maahanmuuttaja huomaa, että muutos ei tapahdukaan toivotun mukaisesti. Valtakulttuurin suhtautuminen voi olla epäystävällistä ja aiheuttaa pettymyksiä. Tässä 3) ristiriitavaiheessa maahanmuuttaja alkaa suhtautumaan valtakulttuuriin vihamielisesti. Edellisessä vaiheessa torjutut ja piiloon painetut tunteet alkavat nousta pintaan. Turvaa haetaan omasta kulttuurista ja korostetaan siinä nähtäviä hyviä puolia; jopa siinä määrin, että sitä ihannoidaan kyseenalaistamatta. Ristiriitavaihetta seuraa usein aika, jolloin maahanmuuttaja kokee paljon tunteita. Vihan tunteet valtakulttuuria kohtaan, ylpeys omaa kulttuuria kohtaan ja toisaalta häpeä ja syyllisyys kotimaahan jääneiden omaisten vuoksi vievät energiaa ja voimavaroja. Työttömyys ja syrjäytymiskokemukset lisäävät puolustusmekanismien käyttöä ja pitäytymistä oman etnisen ryhmän piirissä. Omat tavat ja perinteet korostuvat ja tulevat entistä tärkeämmiksi. Päästäkseen eteenpäin on maahanmuuttajan tutkiskeltava itseään ja suhtautumistaan valtakulttuuriin. 4) Itsetutkiskeluvaiheessa maahanmuuttaja pystyy suhtautumaan tilanteeseen objektiivisemmin ja kiihottomammin. Uuden ja vanhan tarkastelu sekä valtakulttuurin tapojen ja arvojen hyväksyminen harkiten on mahdollista. Viimeisenä seuraa vaihe, jossa maahanmuuttaja on omaksunut useamman kulttuurin kielen, tavat ja arvot. Hän elää tasapainoista elämää kahden kulttuurin välissä. Monikulttuurisen identiteetin saavuttaminen 5) integraatiovaiheessa voi viedä vuosia. Sisäisen varmuuden kokemus mahdollistaa tunteen eheästä ihmisestä, joka voi olla ylpeä sekä uudesta että etnisestä kulttuuristaan. (Sue - Sue 1990, Talib - Lipponen 2008: 73–74.)

Opinnäytteessäni akkulturaatio toimii eräänlaisena jäsenyyksenä, taustaoletuksena, jonka avulla yritän päästä kiinni nuoren maahanmuuttajan kotoutumiseen liittyviin merkityksellisiin tekijöihin. Se antaa teemat, joiden varassa edetä aineiston keruussa, sekä raamittaa analyysia. En pyri mittaamaan tai määrittelemään nuorten kotoutumista, vaan löytämään nuorten puheesta niitä tekijöitä, jotka ovat merkityksellisiä kotoutumisen prosessin onnistumisen kannalta. Nuoren maahanmuuttajan kotoutuminen on ilmiönä niin monimuotoinen, että uskon akkulturaation käsitteen avulla pääseväni lähemmäksi tarkasteltavaa kohdetta. Työikäisiä maahanmuuttajia tutkittaessa olisin saattanut valita toisin ja päätyä tarkastelemaan integraatiota esimerkiksi neljän eri dimensioilla (taloudellinen, sosiaalinen, poliittinen ja kulttuurinen).

4.4 Nuoret maahanmuuttajat ja kotoutumisen tutkimus

Kotoutumistutkimuksen kenttä on laaja. Tieteenalasta riippuen näkökulmat ja kiinnostuksen kohteet vaihtelevat. Sosiaalitieteissä kotoutumista on tarkasteltu esimerkiksi maahanmuuttajien omien elämäntarinoiden tai sosiaalipsykologisen akkulturaatio- ja rasmitutkimuksen kautta. Henkisen sopeutumisen yhteyttä syrjäntäkokemuksiin ja muihin sosiaalipsykologisiin tekijöihin on myös tutkittu. Suomalainen tutkimus on alkanut hiljattain yhdistää demografiset taustatekijät, sosiologiset tekijät sekä akkulturaatiotekijät terveyden ja hyvinvoinnin tarkasteluun kotoutumisen ymmärtämiseksi. Sosiaalipsykologiset tutkimukset keskittyvät paitsi laadulliseen tutkimukseen myös kulttuurisen ja sosiaalisen integraation ja henkisen sopeutumisen tarkasteluun määrällisen tutkimuksen keinoin. Tällöin kotoutumista lähestytään pääasiassa akkulturaation käsitteen avulla. (Perhoniemi - Jasinskaja-Lahti 2006: 14–17.)

Nuoria maahanmuuttajia on tutkittu paljon, varsinkin kansainvälistä tutkimusta aiheesta löytyy runsaasti. Nuorten maahanmuuttajien ja varsinkin välisukupolven tutkimus on silti huomattavasti vähäisempää kuin aikuisten, työikäisten maahanmuuttajien (Salovaara 2004: 40). Nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen tutkimusta on tehty lähinnä sosiaalipsykologian ja kulttuurien välisen psykologian saralla. Tutkimus on painottunut suurimmalta osin kvantitatiivisiin menetelmiin. Kotimaisesta tutkimuksesta Anne Alitolppa-Niitamon (2002, 2004), Karmela Liebkindin ja Inga Jasinskaja-Lahden (2000) sekä Mirja-Tytti Talibin ja Päivi Lipposen (2008) nuoria maahanmuuttajia käsittelevät tutkimukset ovat opinnäytteeni kannalta tärkeitä. Kansainvälisestä tutkimuksesta var-

sinkin Berry kollegoineen (2006, 2009) sekä Rumbaut (2004) liittyvät olennaisesti aiheeseen.

4.4.1 Nuorena muuttaneet

Opinnäytteeni keskiössä on nuori maahanmuuttaja, joten nuoruuden käsitteen ja teoreettisten näkökulmien tarkastelu on tässä vaiheessa tarpeen. Nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta on oleellista tiedostaa nuoruuteen liittyvät kehitystehtävät ja universaalit haasteet. Mielenkiintoista on myös se, että lapsuuden ja aikuisuuden välimaastoon sijoittuvaan ajanjaksoon liittyvät määritelmät, sisällöt ja ikävaiheiden alkamis- ja päättymisajankohdat ovat kulttuurisidonnaisia. (Aapola 1999: 25–35, Roberts 1997: 226–240.) Esimerkiksi Erik H. Eriksonin (1982, 1968) mukaan kehityksen perusjärjestys on kaikissa kulttuureissa sama, vaikka eri vaiheiden ilmenemismuodot saattavat näyttää erilaisilta kulttuurista toiseen liikuttaessa. Tutkiessaan nuoruuden kehitystä eri konteksteissa hän näki kehityksen olevan sidoksissa kulloiseenkin kontekstiin. Silti hänen muotoilemansa kahdeksanvaiheinen jaottelu ihmisen kehityskulusta on universaali. (Aapola 1999: 48–53, Erikson 1982, 1968: 93.) Myös Robert J. Havighurstin (1972) kehityspsykologisessa teoriassa viitataan kehitystehtäviin, jotka ovat osaltaan universaaleja ja osaltaan yksilöllisiä, kulttuuriin ja henkilöön liittyviä tehtäviä. (Havighurst 1972.) Lea Pulkkinenkin (1984), Suomen mittakaavassa laajan kehityspsykologisen pitkittäistutkimuksen tehnyt tutkija, viittaa kehityksen kontekstisidonnaisuuteen. Hänen mukaansa kehitys on elinikäinen, monitahoinen ja vuorovaikutuksellinen prosessi, jota ei voi selittää yksittäisillä tekijöillä. Pulkkisen mukaan fyysisten muutosten lisäksi nuoruuteen liittyy olennaisesti muuttuvat rooliodotukset, ns. sosiaalinen aika. Nämä odotukset ovat osaltaan kulttuurisidonnaisia, vaikkakin yleispäteviä kypsymisen ja toimintakyvyn lisääntymisen näkökulmasta. Hänen mukaansa kehitys kytkeytyy sekä psykologisiin ja biologisiin että sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin. (Pulkkinen 1984, Aapola 1999: 118–126.) Monikulttuurista ohjausta tutkineet Matti Taajamo ja Sauli Puukari (2007) tuovat esiin käsitteen kulttuurinen kehitystehtävä pohtiessaan kotoutumista ja monikulttuurista ohjausta. Heidän mukaansa uuteen maahan sopeutuminen nostaa esiin kulttuurisia kehitystehtäviä, joiden avulla ihminen pyrkii integroitumaan uuteen yhteiskuntaan. He jakavat kehitystehtävät henkilökohtaisiin ja kulttuurisiin. Havighurstiin viitaten he mainitsevat, että kehitystehtävät nousevat sekä sisäisistä että ulkoisista tekijöistä. Etnisen identiteetin katsotaan muodostuvan eri elämänvaiheisiin

liittyvien henkilökohtaisten kehitystehtävien läpikäymisen kautta. (Puukari - Taajamo 2007: 9-13.) Maahanmuuttajanuoret kohtaavat ja läpikäyvät paitsi henkilökohtaisia myös kulttuurisia kehitystehtäviä.

Nuoruuden tärkeimmiksi kehitystehtäviksi määritellään yleisesti identiteetin rakentaminen, vanhemmista irtautuminen sekä esimerkiksi sosiaalisen vastuuntunnon kehittyminen. Havighurst ajoittaa nuoruuden 12 - 18 ikävuoden välille. (Havighurst 1972, Erikson 1982, 1968: 93.) Pulkkinen (1984) kuvaus nuoruuden tehtävistä on mielenkiintoinen. Hänen mukaansa nuoruuden kehityksen tavoitteena on itsenäinen yksilö, joka on rakentanut identiteettinsä ja suhteensa yhteiskuntaan suhteellisen selkeäksi. Murrosiän ytimenä nähdään sukukypsyuden saavuttaminen ja itsenäistyminen vanhemmista. Murrosikää Pulkkinen ei näe suurena kriisinä, lievemmat vaikeudet ja ristiriidat nuoruudessa ovat hänen mukaansa normaaleja ja terveyden merkki. Suurin kapina ja ristiriidat voivat johtua siitä, että nuori irtautuu omista vanhemmistaan. Riippuvuussuhteen katkaiseminen ja omien normien luominen edeltävät itsenäisyyden vaihetta. Murrosiän ristiriidat ovat seurausta sosiaalisista ja psyykkisistä prosesseista, ei niinkään fyysisistä muutoksista. Juuri vanhemmista irtaantuminen ja oman erillisyyden saavuttaminen on Pulkkinen mielestä olennaisinta. Erik H. Eriksoniin viitaten hän korostaa psykososiaalisten kriisien merkitystä persoonallisuuden tasapainoiselle kehitykselle. Identiteetin kehittyminen ja etsintä vie vuosia, ja on kaikille nuorille vaikeaa. (Pulkkinen 1984, Aapola 1999: 118–126.) Näin ollen voisi olettaa, että nuoruus on ikävaiheena haasteellinen paitsi maahanmuuttajanuorille, myös heidän ikätovereilleen uudessa kotimaassa. Pulkkinen myös kuvaa nuoruuden ja murrosiän kapinaa ja vaikeuksia terveenä ja normaali-ilmiönä. Kotoutuvan nuoren ja perheen kannalta tämä voi olla hämmentävää, varsinkin jos nuori kapinoo vasten vanhempien odotuksia ja kulttuurisia normeja. Nuori elää nuoruuttaan ja kohtaa kehitystehtävänsä uuden kotimaan kulttuurin ja vanhempiensa kulttuurin ristipaineessa. (Berry - Phinney - Kwak - Sam 2006: 7 - 8.)

Vantaan aikuisopiston perusopetuksen opiskelijoista suurin osa on noin 17–18 -vuotiaita aloittaessaan opinnot valmistavalla luokalla tai perusopetuksessa. Suomeen he ovat tulleet eri-ikäisinä, suurin osa kuitenkin juuri murrosiässä tai keskinuoruudessa. Nuoruuden voi jaotella eri vaiheisiin esimerkiksi seuraavasti: Esinuoruus (11–13 vuotta), varhaisuoruus (n. 13–15 vuotta), keskinuoruus (15–18 vuotta) ja myöhäisnuoruus (18–20 vuotta). Noin 21 -vuotiaana saavutetaan jälkinuoruus, jossa fyysinen kypsyys

on saavutettu mutta henkinen kehitys vielä jatkuu. Murrosikä ajoittuu varhaisnuoruuteen, n. 13–15 -vuoden tietämille. (Pulkkinen 1984, Aapola 1999: 118–126.) Opintojen edetessä perusopetuksen opiskelijat kasvavat ja kehittyvät ja lähestyvät myöhäisnuoruutta ja jälkinuoruutta. (ks. Pulkkinen 1984.) Havighurstin mukaan 18–35 -vuotias elää varhaisaikuisuutta, jolloin haasteena on elämänkumppanin valinta, koulutus- ja työuralla eteneminen ja perheen perustaminen. (Havighurst 1972.) Näkökulmasta ja opintojen aloittamisesta riippuen Vantaan aikuisopiston monikulttuurisen perusopetuksen opiskelijat ovat hyvin erilaisissa rooleissa ja asemassa suhteessa omaan elämäänsä. Ikä maahan tullessa ja opintojen alkaessa ovat tärkeässä asemassa, kun kehitetään asiakaslähtöistä oppilashuoltoa. Nuorten tarpeet ovat edellä esitetyn tiedon perusteella osittain sidoksissa universaaleihin kehitystehtäviin ja ikään, osaksi ne liittyvät kulttuuriin, maahanmuuttoon ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.

Pulkkisen esiin tuomat ajatukset nuoruudesta soveltuvat mielestäni hyvin opinnäytteeni viitekehukseen. Hän viittaa kehitysteorioihin, jotka ovat universaaleja, mutta korostaa kehityksen kontekstisidonnaisuutta, jatkuvuutta ja nuoren konkreettisen elämäntilanteen merkitystä kehitykselle. Koti, perhe, elämänolot, nuoren mielenlaatu sekä mielialat ovat hänen mukaansa vahvasti vaikuttamassa nuoren kehitykseen. Erityisesti haluan tuoda esiin Pulkkisen toteamuksen siitä, että nuorten elämäntilanteet vaihtelevat suuresti taustasta riippuen. Hänen mukaansa on kyseenalaista esittää nuoret yhtenäisenä kategoriana, nuorisena. (Pulkkinen 1984, Aapola: 1999.) Nuori, 17 -vuotias maahanmuuttaja ja suomalainen nuori elävät molemmat keskinuoruuden vaihettaan, mutta eri elämäntilanteessa.

John W. Berryn ja kollegoidensa ICSEY -tutkimuksessa (International Comparative Study of Ethnocultural Youth, 2006) käsitellään nuorten maahanmuuttajien akkulturaatioita, identiteettiä ja kehitystä. ICSEY -tutkimus tuo esiin mielenkiintoisen seikan, joka koskee maahanmuuttajanuoren ikää maahan muutettaessa. Ikä nähdään yhtenä tärkeimmistä tekijöistä, jotka vaikuttavat maahanmuuton ja integraation onnistumiseen. Jotta ymmärrettäisiin todella maahanmuuttoa prosessina, pitää ottaa huomioon henkilön ikä maahan muutettaessa, maassaoloaika sekä kehitykselliset tehtävät, joita maahanmuuttaja käy parhaillaan läpi. Siirtymässä lapsuudesta aikuisuuteen nuori kohtaa haasteita, jotka aiemmissa kappaleissa esiteltiin. Nuori maahanmuuttaja käy samaan aikaan läpi sekä kasvuun ja kehitykseen liittyviä muutoksia että sopeutuu uuteen kult-

tuuriin. Tämän vuoksi kattavan, ihmisen kasvun ja kehityksen sekä uuteen maahan sopeutumisen huomioonottavan teoreettisen mallin luominen on haastavaa. Nuoren maahanmuuttajan akkulturaatio on ilmiönä monimuotoinen. Siinä tulee huomioida niin ikään kuuluvat, kaikkia nuoria koskevat, kehitystehtävät kuin uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutumiseen liittyvät haasteet ja muutokset. (Berry - Phinney - Kwak - Sam 2006: 3 – 7, Sam - Berry 2009: 197.) Yllättävänä, joskin myös aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleen ilmiönä huomattiin maahanmuuttajanuorten kyky sopeutua. Maahanmuuttajanuorten sopeutuminen ei ole huonompaa, kuin vertaisilla valtaväestöillä. He kokevat toki haasteita eläessään kahden kulttuurin välissä ja muodostaessaan identiteettiä etnisen ja uuden yhteiskunnan tarjoamista rakennusaineista, mutta sopeutuvat silti verrattain hyvin. Yleinen uskomus on, että maahanmuuttajilla on väistämättä stressiä ja ongelmia eläessään kahden kulttuurin välissä. Varsinkin nuorten maahanmuuttajien uskotaan olevan erityisen haavoittuvaisia, koska he joutuvat käymään läpi akkulturaation haasteet (esimerkiksi syrjinnän kokemukset) samaan aikaan psykososiaalisten tilanteiden (vanhempien vaikutusten alla eläminen) sekä nuoruuden kehitystehtävien kanssa (muun muassa identiteettikysymykset). ICSEY -tutkimus tuokin esiin ns. maahanmuuttajaparadoksin, jonka mukaan maahanmuuttajilla olisi jopa parempi kyky sopeutua kuin valtaväestöön kuuluvilla vertaisilla. Tämän tiedon valossa olisi perusteetonta ajatella maahanmuuttajanuorten olevan kaksinkertaisen haasteen edessä mitä tulee heidän akkulturaationsa. Akkulturaation prosessia ei silti tule väheksyä. (Phinney - Berry - Sam – Vedder 2006: 213 - 219, Berry - Sam 2009: 191 - 202.)

Myös yhdysvaltalainen sosiologi Rumbaut Ruben (2004) on huomionut maahanmuuttoaikavälisen merkityksen sopeutumisprosessissa ja akkulturaatiostrategioiden valinnassa. Hän tuo uuden näkökulman niin kutsutun ensimmäisen ja toisen sukupolven maahanmuuttajien tutkimukseen. Rumbaut`n mukaan iällä maahan muutettaessa on selvä yhteys sosiaaliseen liikkuvuuteen, etniseen identiteettiin ja esimerkiksi koulutukseen. Rumbaut jakaa maahanmuuttajat kvantitatiivisen väestötutkimuksensa perustella viiteen ryhmään: 0-5 vuotiaana muuttaneet (varhaislapsuus) ts. sukupolvi 1,75, 6-12 -vuotiaana muuttaneet (varhaiskouluikä) ts. sukupolvi 1,5, 13–17 -vuotiaana muuttaneet (teini-ikä) ts. sukupolvi 1,25, maassa syntynyt sukupolvi (molemmat vanhemmat syntyneet ulkomailla) ts. sukupolvi 2,0 sekä maassa syntynyt sukupolvi, jolla toinen vanhemmista kuuluu kantaväestöön ts. sukupolvi 2,5. Eri ryhmien integraatiokokemukset vaihtelevat Rumbaut`n mukaan suuresti. Teini-ikäisinä muuttaneet ovat samassa asemassa integ-

raatioprosessin suhteen kuin ensimmäisen sukupolven aikuiset maahanmuuttajat. Hankaluuksia voi tulla erityisesti niille nuorille, joiden koulutuskulttuuri poikkeaa selvästi kohdemaan koulutusjärjestelmästä. Uuden kielen omaksuminen on hitaampaa kuin lapsuusiässä ja koulumenestys voi kärsiä. Osa näistä nuorista siirtyykin suoraan työelämään. Rumbaut nostaa sukupolven 1,25 esiin haavoittuvana sukupolvena, johon tulisi kiinnittää huomiota. (Rumbaut 2004.) Myös Tatjana Rynkäsen ja Sari Pöyhösen artikkelissaan (2010) esittelemä tutkimus tuo esiin samankaltaisia tuloksia: eri-ikäisinä muuttaneiden maahanmuuttajien asema ei ole yhteneväinen. Jako ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen on heidän mielestään jopa harhaanjohtava. Yleisesti toisella sukupolvella viitataan maahanmuuttajavanhempien uudessa kotimaassa syntyneisiin lapsiin sekä harkiten todella nuorena maahan muuttaneisiin. Yleensä myös kantaväestöön kuuluvan ja maahanmuuttajan yhteiset lapset mielletään kuuluvaksi toiseen sukupolveen. Rumbaut määrittelee toisen sukupolven eri tavoin: toiseksi sukupolveksi nimitetään kahden maahanmuuttajavanhemman uudessa kotimaassa syntyneitä lapsia. Nämä lapset eivät ole koskaan muuttaneet, joten heitä ei Rumbaut`n mukaan voi kutsua toisen polven maahanmuuttajiksi vaan toiseksi sukupolveksi. (Rumbaut 2004.)

Alitolppa-Niitamon (2004) etnografinen tutkimus somalinuorten koulusuoriutumisesta pääkaupunkiseudulla antaa myös mielenkiintoista informaatiota maahanmuuttoilän merkityksestä ja maahanmuuttajanuorten akkulturaatiosta. Alitolppa-Niitamo tuo väitöskirjassaan esiin termin "välisukupolvi" ("generation in-between"), jolla hän tarkoittaa teini-iässä tai varhaisessa teini-iässä muuttaneita maahanmuuttajia. Tutkimuksessa kuvaillaan erityisesti tämän ikäryhmän kohtaamia haasteita akkulturaation polulla, koulussa ja perheessä. Yhteiskuntaan sopeutumisen karikat näyttävät kasautuvan juuri kyseisen ikäryhmän nuorille. Maahantuloilällä on merkitystä varsinkin koulumenestykseen. Ikäryhmä kohtaa monia siirtymiä lyhyellä aikavälillä. Riittämätön tuki ja lyhyt aika eivät mahdollista siirtymien läpikäymistä onnistuneesti. Turhautuminen, kognitiivinen ylikuormitus, jatkuva paine, alisuoriutuminen ja heikko koulumenestys liittyvät vähäisen koulutaustan omaaviin välisukupolven nuoriin. (Alitolppa-Niitamo 2004.)

Alitolppa-Niitamon tutkimus tuo esiin haasteita, joita somalinuoret kohtasivat opinnoissaan. Samanaikaisesti koko perheen kotoutuminen ja akkulturaation haasteet näkyivät kiinnittymisessä yhteiskuntaan ja kouluun. Tutkimuksen anti opinnäytettäni ajatellen liittyy ensinnäkin välisukupolven (generation in-between) -käsitteeseen. Vantaan ai-

kuisopistossa opiskelevat nuoret ovat lähes kaikki tulleet Suomeen murrosiässä. Vaikka Alitolppa-Niitamon tutkimus kohdistui vain somalitaustaisiin nuoriin, on käsite käyttökelpoinen kaikkien teini-ikässä maahan muuttaneiden kohdalla (ks. Alitolppa-Niitamo 2004: 287.) Koulunkäynnin ja kielen oppimisen haasteet ovat yhteneväisiä kaikille kyseisessä iässä muuttaneille, etnisestä taustasta riippumatta. Alitolppa-Niitamo kuitenkin varoittaa korostamasta riskejä liikaa. Turhan pessimistisen kuvan luominen tietyn ryhmän tulevaisuudesta on vaarallista. Tärkeämpää on tiedostaa mahdolliset haasteet ja ennakoita ne suunnittelemalla ja tarjoamalla riittävää tukea oikeaan aikaan. Joustavan, erilaiset lähtökohdat huomioonottavan koulujärjestelmän luominen on Alitolppa-Niitamon mukaan välttämätöntä. Kaikilla pitäisi olla oikeus koulutukseen riippumatta siitä, millaiset lähtökohdat ovat. Koulun merkitys kognitiivisten taitojen, itsetunnon ja maailmankuvan kehittymisessä on merkittävä. Koulussa nuori saa merkityksen taidoille ja tiedoille, joita uudessa yhteiskunnassa tarvitaan. Toisaalta koulu tarjoaa myös näköalan yhteiskuntaan ja ajatusmaailmaan, joka ei välttämättä ole yhteneväinen nuoren vanhempien edustamien arvojen kanssa. (Alitolppa-Niitamo 2004.)

4.4.2 Perhehaasteet kotoutumisen aikana

Nuorten maahanmuuttajien ja heidän vanhempensa väliset suhteet ja mahdolliset ristiriidat tulivat esille useissa tutkimuksissa (mm. Alitolppa-Niitamo 2004; 2010, Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000, Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000.) Aiheesta on myös runsaasti kansainvälistä tutkimusta, joihin lukija voi halutessaan tutustua tarkemmin. (ks. esim. Phinney 2006, Birman 2006 ja Portes 1997.) Tutkimuksissa korostuu eräs perhehaaste, jota kutsutaan akkulturaatiokuiluksi (acculturation-gap). Portes (1997) käyttää tästä nimitystä eritahtinen akkulturaatio. Vanhemmat ja heidän lapsensa ovat erilaisessa asemassa muuttaessaan uuteen maahan. Akkulturaatioprosessit eroavat toisistaan paitsi sukupolvien välillä myös sisarusten ja aviopuolisoiden välillä. Perheen lasten ja vanhempien välinen akkulturaatiokuilu (ts. sukupolvien välinen akkulturaatiokuilu) on ymmärrettävissä seuraukseksi prosessista, jossa vanhemmat ja heidän lapsensa luopuvat lähtömaansa kulttuurista ja etnisen ryhmänsä yhteyksistä ja ottavat samaan aikaan vaikutteita uuden yhteiskunnan kulttuurista, eri tahtiin. Muutosprosessin eriaikaisuuden katsotaan usein aiheuttavan ristiriitoja sukupolvien välillä. Arvostusten ja käyttäytymismallien muutos hiertää vanhempien ja lasten välejä. Toisaalta on esitetty, että akkulturaatiokuiluksi kutsuttua tilannetta voidaan selittää myös perheen elämäntilanteel-

la, vanhemmuuden toteuttamisen ehdoilla sekä nuoren kehitykseen liittyvillä prosesseilla. Konflikteja ja erimielisyyttä maahanmuuttajaperheissä on tutkitusti enemmän kuin valtaväestön perheissä, mutta syistä ollaan eri mieltä. Esimerkiksi vanhempien taloudelliset huolet ja maahanmuuttoon liittyvä stressi voivat lisätä etäisyyttä perheenjäsenten välillä. Aina ei siis ole kyse akkulturaatiokuilusta. Lisäksi on muistettava, että sukupolvien väliset ristiriidat ovat osa normaalia nuoruutta, eikä niillä välttämättä ole haitallisia vaikutuksia nuoriin. Vaikka kulttuuriset näkemyserot lisäävät ristiriitojen mahdollisuutta ja nuorten huonoa käyttäytymistä, on turvallinen ja luottamuksellinen suhde vanhempiin paras suoja ongelmakäyttäytymistä vastaan. (Alitolppa-Niitamo 2010: 50 - 61.)

Hyvien perhesuhteiden nähdään olevan ratkaisevassa roolissa nuorten maahanmuuttajien akkulturaation sujumisessa. Nuoren kokiessa saavansa riittävästi tukea vanhemmiltaan, sopeutuu hän paremmin ympäröivään yhteiskuntaan. Jos perhe kokee akkulturaatioon uhkana, voi se kääntyä sisäänpäin omaan etniseen yhteisönsä. Perinteisten arvojen ylläpitäminen ja perheen koossa pitäminen auttavat välttämään sukupolvien välisiä ristiriitoja. (Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000: 112.) On todettu, että akkulturaation alkuvaiheessa maahanmuuttajanuoren sitoutuminen perinteisiin perhearvoihin ja -käsitteisiin on tärkeää. Se tuo mukanaan vanhempien suuremman ymmärryksen ja lähiverkoston tarjoaman tuen. Vanhempien tuki on yhteydessä maahanmuuttajanuoren psyykkiseen hyvinvointiin. Maahanmuuttajien kanssa työskentelevien tulisi Jasinskaja-Lahden ja Liebkindin artikkelin mukaan ottaa entistä enemmän huomioon integraation ja kaksi- tai monikulttuurisuuden periaatteet. Artikkelissa mainitaan, että varsinkin sosiaali- ja opetusalailla vallitsee valitettavasti edelleen käsitys, jonka mukaan entisistä kulttuurisista tavoista vapautuminen nopeuttaisi uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopeutumista. (Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000: 134.)

4.4.3 Osallisuus ja kotoutuminen

ICSEY -tutkimuksen (Berry ym. 2006) tulokset osoittavat, että on erilaisia tapoja elää uudessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Integraatio osoittautui suosituimmaksi ja sopeutumista parhaiten tukevaksi vaihtoehdoksi tasapainoiltaessa kahden kulttuurin välillä. Nuoret yrittävät ensisijaisesti etsiä tasapainoa alkuperäisen ja uuden kotimaansa kulttuurien välillä. Ne, jotka onnistuvat saavuttamaan tasapainon (toisin sanoen saa-

vuttavat integraation), sopeutuvat paremmin kuin ne, jotka valitsevat jonkun muun vaihtoehdon (marginalisaatio, assimilaatio tai separaatio). Varsinkin marginalisaation valinneiden nuorten sopeutuminen nähtiin haastavana. Siksi yhteiskunnassa tulisi kiinnittää erityistä huomiota tekijöihin, joilla voitaisiin lisätä integraatiota ja välttää marginalisaatiota. (Phinney ym. 2006: 213 – 219. Vaikka akkulturaatiokirjallisuudessa korostetaan integraation ja monikulttuurisuuden saavuttamisen tärkeyttä psykologisen sopeutumisen onnistumiseksi, on etnisyydellä oma tärkeä roolinsa. Jasinskaja-Lahden ja Liebkindin (2000) tutkimus toi esiin seikan, joka muissakin tutkimuksissa on huomattu: maahanmuuttajanuoren sitoutuminen omalle sosialisatiolle ominaisiin perhekäytäntöihin ja -käsitteisiin on akkulturaation alkuvaiheessa todella tärkeää. Omista kulttuurisiteistä luopuminen ja nopea "maan tavoille" oppiminen voi olla vahingollista nuoren psyykkiselle hyvinvoinnille. (Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000: 124–137.) Nuoruudessa identiteettiä rakennetaan neuvotteluissa erilaisissa yhteisöissä ja jopa niiden välillä. Maahanmuuttajanuoren etnisen identiteetin kehittyminen edellyttää kotona opittujen arvojen, käytäntöjen ja asenteiden vertailua valtakulttuuriin ja -yhteisöön. Prosessi voi joko vahvistaa tai heikentää kuulumisen tunnetta omaan etniseen yhteisöön ja vastaavasti lisätä tai heikentää osallisuuden kokemusta ja liittymisen halua valtayhteisöön. (Talib - Lipponen 2008: 79–80.) Joillakin nuorilla kokemus siitä, etteivät kuulu kunnolla mihinkään kulttuuriin tai ovat osana monia erilaisia kulttuureja, on helppo ja luonteva. Näillä nuorilla kulttuurisen identiteetin tilat muuttavat muotoaan ympäristön ja sen odotusten mukaan. Diasporaksi määrittyvä avoin tila mahdollistaa eri kulttuurien toisiinsa sekoittamisen ja kulttuurisen identiteetin moniulotteisuuden. (Litja 2009: 49 - 60.) Oppilashuollon ja kotoutumisen näkökulmasta vahvan monikulttuurisen identiteetin muodostumisen tukeminen olisi erittäin tärkeää.

Monikulttuuristen nuorten vapaa-aikaa ja osallisuutta käsittelevässä artikkelikokoelmassa (2009) tarkastellaan monikulttuurisen taustan omaavien nuorten ystävyteen, harrastuksiin, vapaa-aikaan ja identiteettiin liittyviä ilmiöitä. Vaikka viitekehyksenä toimii nuorisotyö ja sen kehittäminen, antaa teos opinnäytteeni kannalta arvokasta tietoa niistä asioista, jotka lisäävät tai heikentävät monikulttuuristen nuorten osallisuuden ja kotoutumisen mahdollisuuksia. Osallisuus nähdään olennaisena osana kotoutumista ja sen onnistumista. Vapaa-ajan, ystävien ja harrastusten rooli kotoutumisessa ovat keskeisellä sijalla. (Harinen - Honkasalo - Souto - Suurpää: 2009.) Ystävyden merkitystä ja ystävyden solmimisen ehtoja pohditaan Virpi Kauton artikkelissa. Hyvän ystävän

puuttuminen voi vaurioittaa itsetuntoa, sosiaalisia taitoja ja johtaa kaverisuhteista syrjäytymiseen. Kautto korostaa, että maahanmuuttajataustaiselle nuorelle sosiaalisen syrjäytymisen riski on tavallista suurempi. Tämä taas heikentää henkistä hyvinvointia ja vaikeuttaa integraatiota. Harrastaminen ja harrastukset näyttäytyivät ystävien lisäksi monikulttuuristen nuorten elämässä tärkeinä. Harrastusten ja järjestöjen maailma tarjoavat tilaisuuksia tutustumiselle, kielen harjaannuttamiselle ja ystäväystymiselle. Myös koulun merkitystä kaverisuhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä korostettiin. Yleinen huomio oli, että monikulttuuristen nuorten on helpompi tutustua samankaltaisen taustan omaaviin nuoriin. Suomalaisten kavereiden saaminen nähtiin mahdollisena mutta jollain tavalla haastavana. Puutteellinen kielitaito, erilaiset kulttuuriperinteet sekä fyysinen erilaisuus eivät ainakaan helpota kaveripiireihin pääsyä. (Kautto 2009: 62–75.) Jukka-Pekka Litja toi artikkelissaan esiin monikulttuuristen nuorten oletuksen siitä, että suomalaiset jakavat negatiivisen, stereotyyppisen kuvan maahanmuuttajista. Vaikkei ajatuksella vastinetta aina todellisuudessa olisikaan, pitävät nuoret sitä totena. Tämänkaltaiset uskomukset kasvattavat kynnystä tutustua suomalaisiin nuoriin. Erojen kautta luodaan ja ylläpidetään identiteettiä ja jako meihin ja heihin on tavallista. Tuntemattoman kohtaaminen vaatii rohkeutta jo kielenkin takia, oman kulttuurin ja kieliryhmän piirissä pysyminen on turvallinen vaihtoehto.

Monikulttuuristen nuorten jääminen tai jättäytyminen suomalaisista verkostoista lisää erillisyyttä ja kasvattaa kuilua suomalaisuuden suuntaan. (Litja 2009: 53–56.) Kivijärven ja Harisen artikkelissa todetaan, että valtaosa "myöhään tulleista" nuorista jää vierauden positioihin ja suomalaisen ystäväpiirin ulkopuolelle (Kivijärvi - Harinen 2009: 82). Myöhään tulleilla viitataan juuri opinnäytteeni kohderyhmään, perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulleisiin nuoriin maahanmuuttajiin. Aina oma halu kotoutua ei kuitenkaan riitä, jos ympäröivä yhteiskunta ja sen jäsenet sulkevat ulkopuolelle (vrt. Berry ym. 2006). Ulkopuolisuus ja syrjinnän kokemukset voivat vaikeuttaa nuoren kotoutumista; syrjinnän kokemusten on todettu olevan merkittävässä roolissa nuorten maahanmuuttajien sopeutumisen onnistumisessa. Kielteisistä akkulturaatiokokemuksista syrjintä vaikuttaa haitallisesti nuorten itsetuntoon, lisää stressioireita sekä käytöshäiriöitä. Syrjinnän kokemusten kielteinen vaikutus nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin sekä tätä kautta sujuvaan kotoutumiseen on näytetty toteen useissa tutkimuksissa. (ks. esim. Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000, Berry ym. 2006, Liebkind - Jasinskaja-Lahti - Haaramo 2000, Berry 1997.)

4.4.4 Kieli ja koulutus kotoutumisen avaimina

Kielitaitoa, koulutaustaa sekä vanhempien sosioekonomista asemaa (SES) voidaan kuvata termillä pääomat. Ranskalainen sosiologin Pierre Bourdieun (1991) mukaan kielitaito on yksilön kielellistä pääomaa, joka muuntuu sekä sosiaalisesti että taloudelliseksi pääomaksi. Hän näkee valtakielen taidon puutteen yhtenä tärkeimmistä eriarvoisuutta ylläpitävistä tekijöistä. (Bourdieu 1991.) Kielen oppimiseen vaikuttavat valtakielelle altistuminen, kielen oppimiskyky sekä taloudelliset tekijät. Myös valtaväestön sekä maahanmuuttajaryhmän kielten etäisyydet sekä valtaväestön asenteet ja sosiodemografiset tekijät ovat merkittävässä roolissa uutta kieltä opittaessa. Maahanmuuttoikä on tässäkin olennainen: mitä nuorempana muutetaan, sitä helpompaa on uuden kielen oppiminen. Maassaoloajan oletetaan myös lisäävän kielitaitoa. Hyvin koulutettujen maahanmuuttajien kielen opiskelun on todettu sujuvan helpommin. Näin ollen aiemmalla koulutustaustalla on merkitystä kielen oppimiseen ja opiskeluvalmiuksiin. (Liebkind ym. 2004.)

Kielitaidon merkitystä ei voi vähätellä. Puutteellisen kielitaidon on todettu vaikeuttavan akkulturaation prosessia ja heikentävän tyytyväisyyden tunnetta omaan elämään. Uuden ympäristön valtakielen hallinta vahvistaa itsetuntoa, parantaa hallinnan tunnetta ja vähentää stressiä. (Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000: 112.) Koulussa menestymisen ja jatko-opintojen mahdollistumisen näkökulmasta suomen kieli on avainasemassa. Minna Sunin (1996) tutkimus peruskoulun päättöluokan nuorista maahanmuuttajista osoitti, että 90 nuoresta kaksi kolmasosaa oli saavuttanut sellaisen kielitaidon, joka mahdollisti jatko-opinnot. Murrosiässä tai myöhemmin maahan tulleilla nuorilla oli jatko-opintoja ajatellen puutteita suomen kielessä. Suullisen kielitaidon kehittyminen suhteessa muihin kielitaidon osa-alueisiin oli nopeampaa. (Suni 1996.)

Kielitaidon oppimiseen, koulunkäyntiin sekä akkulturaation vaikuttaa aikaisempi kouluhistoria. Nuori, joka vasta murrosiässä harjoittelee lukemaan ja kirjoittamaan Suomes-
sa, on suuren haasteen edessä: kuinka varmistaa opiskelupohja jatko-opintoja varten kovin lyhyessä ajassa? Aikaisempi koulunkäynti onkin ratkaisevassa asemassa nuorten opiskelussa ja kotoutumisessa. (Kosonen 2000: 152.) Maahanmuuttajanuorten koulusopeutumista tutkineet Liebkind, Jasinskaja-Lahti ja Haaramo (2000) toteavat artikkelissaan, että nuorten sopeutumisen mittarina koulumenestys on työllistymistä pa-

rempi mittapuu. Koulumenestykseen myönteisesti vaikuttavia tekijöitä olivat mm. hyvä itsetunto, perheen ja verkostojen tuki sekä opettajien myönteinen ja kannustava suhtautuminen. Maahanmuuttajat sopeutuivat kouluun keskimääräistä paremmin, mutta kaipasivat silti erityistä huomiota. Selkeä etninen identiteetti ja vanhempien tuki olivat tärkeimmät koulusopeutumista tukevat tekijät. (Liebkind - Jasinskaja-Lahti - Haaramo 2000: 138 - Myös 148.)

Aiempi tutkimus nuoruudesta, nuorten maahanmuuttajien akkulturaatiosta ja sopeutumisesta antoi tietoa siitä, millaisia haasteita perusopetuksen päättövaiheessa (teiniikäisenä) Suomeen muuttava nuori saattaa kohdata kotoutumisen polulla. Tutkimustieto toimii opinnäytteeni taustalla eräänlaisena peilinä, jota vasten tarkastelen opinnäytteeni tuloksia. Tutkimusten tuloksista oli löydettävissä tekijöitä, jotka liittyvät jollain tavalla nuorten maahanmuuttajien sopeutumiseen ja akkulturaatioon. Akkulturaatiostrategian valinta ja osallisuus, ikä (maahan muutettaessa) ja kehitystehtävät, sukupuoli, perhearvot ja -suhteet, mahdolliset syrjinnän kokemukset, pääomat (kielitaito, koulutustausta, vanhempien sosioekonominen tausta) sekä etninen identiteetti ovat esimerkkejä tekijöistä, joilla aiemmin mainitsemieni tutkimusten mukaan on merkitystä sopeutumisen kannalta.

5 Ongelmanasettelu ja tutkimusstrategia

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevien (ts. välisukupolveen kuuluvien) nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä merkittäviä tekijöitä ja miten oppilashuolto voi nämä tekijät huomioonottaen tukea kotoutumisessa? Asiakaslähtöisyys ja opiskelijoiden äänen esiin tuominen ovat tärkeitä lähtökohtia. Työni tulokset antavat viitteitä siitä, millaista tukea nuoret tarvitsevat pärjätäkseen elämässä ja opinnoissaan. Koulu on lähes kaikille nuorille luonnollinen ympäristö, joten opinnoissa tukeminen ja oppilashuollon rooli on tärkeässä asemassa. Opinnäytteeni on osa Osallisena Suomessa hankkeen oppilashuollon kehittämistyötä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaiset tekijät ovat merkittäviä nuoren maahanmuuttajan kotoutumisessa (haasteet ja mahdollisuudet)?
2. Millaisia oppilashuollollisen tuen tarpeita nuorilla maahanmuuttajilla on (ollut)?

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastausta laadullisen tutkimuksen metodein. Esittelen seuraavissa kappaleissa opinnäytteeni metodologiset valinnat ja perustelut.

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisen tutkimuksen tyypillisiä piirteitä ovat kokonaisvaltainen tiedonhankinta todellisissa tilanteissa, joissa ihminen on tiedon keruun keskipiste. Näkökulma on aineistolähtöinen ja tiedonkeruun metodit ovat laadullisia. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina. Tutkimus toteutetaan joustavasti, tutkimussuunnitelmaa tarvittaessa muuttaen. (Hirsjärvi - Remes -Sajavaara 2005: 155.) Opinnäytteeni on empiirinen, laadullinen tutkimus, joka tuottaa tietoa nuorten maahanmuuttajien kotoutumisesta. Laadullinen tutkimusote sopii työhöni, jossa käsitellään nuorten ainutlaatuisia kokemuksia kotoutumisesta. Kvalitatiivinen ote antaa tilaa eroille ihmisten välillä, ihmisten ainutkertaisuuden huomioiden. Toisaalta liika erojen korostaminen vaikeuttaa ilmiön selittämistä. Analyysissä tulisi pelkistää raakahavainnot mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi. (Alasuutari 2011: 43.) Yleistykseen kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei edes pyritä, harkitun näytteen antaminen tutkittavasta ilmiöstä on olennaista (Eskola - Suoranta 1998: 61 - 63). Opinnäytteeni ei kerro sitä,

millaista kaikkien teini-iässä Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten nuorten kotoutuminen on; se antaa kuvan erään joukon näkemyksistä ja kokemuksista, jotka voivat olla yhteneväisiä ja samansuuntaisia muillekin nuorille maahanmuuttajille. Aiempi tutkimus varsinkin akkulturaation osalta on painottunut kvantitatiivisiin menetelmiin. Silloin maahanmuuttajan oman äänen, yksilöllisten kokemusten kuuluminen jää vähälle. (ks. Varjonen 2007: 263.) Juha Hakalan (2010) mukaan kvalitatiiviset menetelmät ovatkin käytössä erityisesti silloin, kun halutaan antaa ääni sellaisille henkilöille, joilla sitä perinteisesti ei ole ollut.

5.2 Tapaustutkimus nuorista maahanmuuttajista

Tapaustutkimukselle on tyypillistä kuvata jotain tiettyä yksittäistä tapausta, rajattua kokonaisuutta luonnollisessa ympäristössä. Tapausta tutkimalla pyritään lisäämään kohteesta olemassa olevaa tietoa pyrkimättä kuitenkaan yleistettävyyteen. Ilmiön ominaispiirteiden kuvailun avulla tutkittavasta kohteesta halutaan antaa mahdollisimman tarkka ja totuudenmukainen kuva. (Saaranen-Kauppinen - Puusniekka 2006.) Opinnäytteeni on kuvaileva tapaustutkimus, joka toteutetaan Vantaan aikuisopiston monikulttuurisessa perusopetuksessa. Nuorten kokemukset antavat yhden ainutlaatuisen kuvan, läpileikkauksen, nuorten maahanmuuttajien kotoutumisesta ja sen haasteista.

Tapaustutkimus on monimuotoinen tutkimuksellinen lähestymistapa, jota voi luonnehtia myös tutkimusstrategiaksi. Opinnäytetöissä tapaustutkimus on tyypillistä. Ammattikorkeakoulujen työelämälähtöisyys liittyy usein johonkin tiettyyn organisaatioon, tapaukseen. Kaikkien laadullisten tutkimusten voidaan joiltain osin ajatella olevan tapaustutkimuksia, tutkivathan ne yksilöllisiä ilmiöitä, tapauksia. (Saaranen-Kauppinen - Puusniekka 2006.) Tapaustutkimuksen tekijä tutkii toisaalta sitä, mikä on yhteistä ja toisaalta erityistä nimenomaisessa tapauksessa. Vaikka tapausta ei ole tarkoitus yleistää, saattaa se silti antaa viitteitä ilmiöstä laajemmin yhteiskunnassa. Yleistämistä oleellisempänä nähdään tapauksen ymmärtäminen. (Metsämuuronen 2005: 206–207.) Opinnäytteeni tavoitteena on tuottaa tietoa perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevien nuorten maahanmuuttajien oppilashuollollisen tuen tarpeista. Opinnäytteeni paikantuu Vantaan aikuisopistoon, nuorten maahanmuuttajien perusopetukseen. Haastattelemani nuoret tarjoavat yhdenlaisen kuvauksen tuen tarpeista ja kotoutumisesta. Silti uskon, että tulosten myötä on helpompi ymmärtää jossain toisessa vas-

taavanlaisessa ympäristössä opiskelevien välisukupolven nuorten maahanmuuttajien tuen tarpeita ja kotoutumisen haasteita. Yleistettävyyys ei kuitenkaan ole työni tavoite.

Tutkimuskohteen valinta perustuu tapaustutkimuksessa joko teoreettiseen tai käytännölliseen intressiin (Saarela-Kinnunen - Eskola 2010: 192). Työni liittyy käytännön tarpeeseen kehittää oppilashuoltoa osana laajempaa hanketta. Aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus valikoitui tutkimuskohteeksi kahdesta syystä: ensinnäkin kyseinen oppilaitos on ainutlaatuinen siinä mielessä, että siellä oppivelvollisuusiän ylittäneillä ja perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulleilla maahanmuuttajanuorilla on mahdollisuus suorittaa perusopetuksen oppimäärä joustavasti ja tuetusti. Vastaavaa koulutusta kunnan toimesta on vaikea löytää muualta Suomesta. Tapaustutkimuksen näkökulmasta monikulttuurinen perusopetus on erityinen ja siten "casena" ainutlaatuinen ja perusteltu. Toinen perusteluni tutkimuskohteen valintaan on puhtaasti henkilökohtainen. Valmiit yhteydet ja henkilökohtaiset suhteet organisaatioon vahvistivat Aikuisopiston monikulttuurisen perusopetuksen valikoitumista tutkimukseni kohteeksi, tapaukseksi. (ks. Saarela-Kinnunen - Eskola 2010: 192–193.)

Sen lisäksi, että Vantaan aikuisopiston monikulttuurinen perusopetus on tapauksena ainutlaatuinen, ovat sitä myös siellä opiskelevat nuoret. Teini-iässä (13–18 -vuotiaana) Suomeen muuttavat nuoret ovat aiemman tutkimuksen mukaan haastavassa tilanteessa kotoutumisensa suhteen. Tällä perusteella valitsin tutkimukseen osallistumaan sellaisia nuoria, jotka kuuluvat edellä mainittuun välisukupolveen. Monikulttuurinen perusopetus tarjosi tähän hyvät mahdollisuudet; lähes kaikki yksikön opiskelijat olivat tulleet Suomeen 13–18 -vuotiaana. Haastateltavien tarkemmasta valinnasta kerron lisää tuonnempana.

Usein tapaustutkimuksissa käytetty aineisto on kerätty monilla eri menetelmillä. Tutkitavasta tapauksesta on tarkoitus kerätä monipuolisesti tietoja, jotta ilmiön ymmärtäminen entistä syvällisemmin olisi mahdollista. (Metsämuuronen 2005: 206.) Opinnäytteeni aineisto muodostuu nuorten maahanmuuttajien haastatteluista. Lisäinformaatiota saan Primus -oppilastietojärjestelmästä, johon kirjataan perustiedot opiskelijoista (nimi, henkilötunnus, yhteystiedot, äidinkieli, opiskelun aloituspäivä ym.).

5.3 Teemahaastattelu

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan sekä haastattelu että kyselylomake ovat tietoisuuden ja ajattelun sisältöihin kohdistuvia menetelmiä. Lomakkeen etuna on helppous, nopeus ja vastaajien anonymiteetin varmistaminen. Kyselylomakkeen hylkäsin, koska hyvän, vastaajan ajatusmaailman tavoittavan kyselylomakkeen laatiminen on haastavaa. Vastaajien kirjallisissa taidoissa mahdollisesti esiintyvät puutteet vaikuttivat myös valintaani. Lisäksi kysymyksiin vastaaminen jää kyselyssä usein epävarmaksi. (Hirsjärvi - Hurme 2010: 35 – 37.) Olin kiinnostunut nuorten omista, subjektiivisista kokemuksista, jolloin henkilöhaastattelu puolsi paikkaansa. Menetelmäoppaat (ks. esim. Hirsjärvi - Hurme: 2010, Tuomi - Sarajärvi 2012, Ruusuvuori - Tiittula: 2009) antoivat vahvistuksen ajatukselleni käyttää haastattelua tiedonkeruun välineenä.

Haastattelun voi määritellä eräänlaiseksi keskusteluksi, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on hänen johdattelemaansa (Eskola - Suoranta 1998: 86). Se mahdollistaa nuorten osallisuuden tutkimuksen tekoon ja antaa heille merkittävän roolin. Haastatteluissa on mahdollista motivoida haastateltavaa sekä varmistaa kysymysten ymmärrettävyys. Lisäksi haastateltavan on mahdollista kommentoida ja antaa palautetta. Salmelan sanoin: "Jos kyselyn kieltä voi luonnehtia monologiksi, haastattelu on dialogia." (Salmela 1997: 101.)

Haastattelulajeja on erilaisia. Jako lomakehaastatteluihin, teemahaastatteluihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin kuvaavat näiden eri haastattelumuotojen suhdetta tutkittavaa ilmiötä kuvaavaan teoriaan ja tutkimusmenetelmää perusteleisiin oletuksiin. Teknisellä tasolla erot tulevat esille haastattelun pohjana olevan kyselyn ja tutkimuksen toteutuksen strukturoinnin asteessa. Päädyin teemahaastatteluun, joka on eräs puolistrukturoidun haastattelun muoto. Avoimuudessaan se lähestyy syvähaastattelua. Teemahaastattelussa on keskeistä ennalta määrättyjen aihepiirien, teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa eteneminen. Lisäksi menetelmässä korostuvat ihmisten asioille antamat tulkinnat ja merkitykset. (Tuomi - Sarajärvi 2012: 74 - 77.) Hirsjärven ja Hurmeen (2010: 48) sanoin "yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä vapauttaa pääosin haastattelun tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin". Laadullisen tutkimuksen perinteisiin liittyvä kysymys haastattelukysymysten sanamuodosta,

järjestyksestä ja yhdenmukaisuudesta tuli esille menetelmäkirjallisuudessa. Yhdenmukaisuuden vaateen aste vaihtelee teemahaastattelulla toteutetusta tutkimuksesta toiseen, joten päätin omassa työssäni noudattaa linjaa, jossa teemat ja tarkentavat kysymykset ohjaavat haastattelua. Halusin kuitenkin varmistaa sen, että kaikilta haastateltavilta kysytään samat kysymykset, järjestys ja sanamuoto saisivat vaihdella. Teoriaan perustuvien teemojen varassa eteneminen tuntui johdonmukaiselta ja järkevältä. Opinnäytteeni lähtökohdat ovat käytännöllisiä mutta teoria ohjaa osittain teemojen muotoilua ja analyysiä. (Tuomi - Sarajärvi 2012: 75, 96–97.)

Haastatteluteemojen suunnittelu on Hirsjärven ja Hurmeen (2010:66) mukaan tärkeimpiä asioita haastattelun suunnitteluvaiheessa. Aikaisempaan tutkimukseen ja teoriaan perehtyminen auttoivat hahmottamaan tutkittavaa ilmiötä kuvaavia peruskäsitteitä. Opinnäytetyössäni teemat löytyivät akkulturaatiotutkimuksen viitekehystä ja aiemmasta tutkimuksesta. Muotoilin teemojen alle tarkentavat kysymykset avoimiksi, jotta saisin selville vastaajille tärkeitä asioita. Avoimet kysymykset kannustavat omakohtaiseen suhtautumiseen, mikä on opinnäytteeni kannalta tärkeää. (ks. Salmela 1997: 88–89.) Teemat ovat: 1) Itsemäärittely, 2) Suomen kieli, kulttuuri, 3) Perhe, sosiaaliset verkostot ja vapaa-aika, 4) Oppilashuolto, koulun rooli, 5) Syrjintä ja rasismi sekä 6) Eläminen Suomessa, nuoruus. (Liite 1.) Teemat ovat niitä alueita, joihin haastattelukysymykset varsinaisesti kohdistuvat. Haastattelutilanteessa teemoja tarkennetaan kysymyksillä ja myös tutkittavalla on oikeus toimia tarkentajana. (Hirsjärvi - Hurme 2010: 66.) Teema-alueiden alle mietityt tarkentavat kysymykset auttavat löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Teemahaastattelussa teemat ohjaavat haastattelua, jolloin haastateltavilta odotetaan vastauksia tiettyihin asioihin. Asetelma ei siten ole vapaa, puhtaasti aineistolähtöinen vaan sidoksissa teoriaan. Avoin haastattelu, jota myös pohdin soveltuvaksi menetelmäksi työhöni, on taas ilmiökeskeinen eli tutkimuksen viitekehys ei määrää haastattelun suuntaa. Haastateltavat saavat puhua vapaasti ja tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu aiheen sisällä ja koossa. Tein valintani varhaisessa vaiheessa lähtiessäni liikkeelle teoriaan ja aiempaan tutkimukseen perehtyen. Keskeiset ilmiöt, teemat, toistuivat kirjallisuudessa ja tulivat luontevasti osaksi haastattelua teemojen muodossa. Teemat myös raamittavat analyysiä sekä työn tulosten muodostamista. (ks. Tuomi - Sarajärvi 2012: 75–77.)

Haastateltavien valinta alkoi tutustumalla Primus -oppilastietojärjestelmästä tulostettuun oppilaslistaan. Siitä kävi ilmi perusopetuksen oppilaiden kokonaislukumäärä maaliskuussa 2012 (66 opiskelijaa) sekä seuraavat tiedot kaikista opiskelijoista: nimi, luokkataso, sukupuoli, syntymävuosi, äidinkieli, opiskelun aloituspäivämäärä. Lisäksi olin selvittänyt opiskelijoiden iän maahan tullessa. Rajasin tutkimukseen osallistuvien kohdejoukkoa siten, että haastateltavat opiskelisivat 8. luokalla tai päättöluokalla. Näillä nuorilla suomen kielen taito riittäisi, jotta haastattelut voitaisiin tehdä ilman tulkkia. Tulkin käyttämiseen olin kuitenkin varautunut. Päättöluokalla ja 8. luokalla opiskelevat nuoret olisivat myös olleet Suomessa jo sen verran kauan, että pystyisivät erittelemään kotoutumistaan ja kokemuksiaan. Seuraavaksi selvitin, ketkä edellä mainituista oppilasta kuuluivat ns. sukupolven 1, 25 (Rumbaut: 2004) tai toista termiä käyttäen, välisukupolven (Alitolppa-Niitamo: 2004). Olin määritellyt opinnäytteeni tarkastelevan perusopetuksen päättövaiheessa (ts. välisukupolven, noin 13-18v.) maahan muuttaneiden nuorten kokemuksia. Valitsin joukosta ne nuoret, jotka täyttivät tämän kriteerin. Lisäksi päätin valita haastatteluun nuoria ensisijaisesti neljästä suurimmasta kieliryhmästä. Pienen aineiston kohdalla edustavuudesta puhuminen olisi harhaanjohtavaa; pikemminkin tarkoituksenani oli saada mukaan eri äidinkieliä ja kansallisuuksia edustavia nuoria. Vantaan aikuisopiston monikulttuurisen perusopetuksen nuoret (66) edustivat maaliskuussa 2012 kaikkiaan 20:tä eri äidinkieltä; suurimpina ryhminä somalinkieliset, venäjänkieliset, thai-kieliset sekä albanian ja vironkieliset.

Eliittiotannalla tarkoitetaan erästä harkinnanvaraisen aineiston keruun periaatetta. Siinä tutkimuksen perusjoukon koolla ei ole suurta merkitystä, mutta tiedonantajiksi valitaan harkiten henkilöt, joilta oletetaan saavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Koin tämän perustelun erittäin käyttökelpoisena omaa työtäni ajatellen. Opinnäytteesäni kriteerejä olivat itsensä ilmaiseminen taito, kielitaito, riittävän pitkä maassaoloaika (kokemuksia kotoutumisesta pidemmällä aikavälillä) sekä yhteistyöhalukkuus. Tuomi ja Sarajärvi (2012) mainitsevat laadullisessa tutkimuksessa olevan erittäin tärkeää, että haastateltavat henkilöt tietävät tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon ja heillä on asiasta kokemusta. Nämä kriteerit ja suurimmat kieliryhmät mielessä pitäen muodostin listan henkilöistä, joista vähintään kuuden toivoin osallistuvan haastatteluun. (Tuomi – Sarajärvi 2012: 85–86.) Haastattelujen määrän ajattelin tarkentuvan jokaisen haastattelun myötä; saturaation prosessin periaatteita noudattaen informanttien tarinoiden kerääminen voidaan keskeyttää, kun uudet tapaukset eivät tuo enää mitään uutta tut-

kittavaan aiheeseen (Alasuutari 2011: 107). Toisaalta saturaatioon liittyvään ajattelu-tapaan liittyy ongelmia; on paljon kiinni tutkijan oppineisuudesta, kuinka paljon hän aineistoa kerätessään löytää uusia näkökulmia. Lisäksi kvalitatiiviseen tutkimukseen liittyvä piirre ainutlaatuisista tapauksista on ongelmallinen: ei ole kahta samanlaista ja samalla tavalla ajattelevaa opiskelijaa. (Hirsjärvi - Remes – Sajavaara 2005: 171.) Tuomen ja Sarajärven (2012) mukaan homogeenisyyden tutkiminen vaatii kooltaan pienemmän aineiston. Päättyessäni teemahaastatteluun olin jo tehnyt valinnan myös analyysin suhteen. Tulisin hakemaan aineistosta ensisijaisesti niitä tekijöitä, ennalta määrättyjä sisältöjä ja teemoja, jotka olin teoriasta ja aiemmasta tutkimuksesta esiin nostanut. Näin ollen etsisin aineistosta tietynlaista yhdenmukaisuutta, homogeenisyyttä heterogeenisyyden sijaan. Toki myös ajankäytölliset syyt ja opinnäytteen harjoitustyö-mäinen luonne vaikuttivat aineiston kokoon (ks. esim. Hirsjärvi ym. 2005: 168, Tuomi - Sarajärvi 2012: 85.)

Haastateltavien vapaaehtoisuus ja osallistumishalukkuus määrittivät osaltaan haastateltavien määrää. Hirsjärven ja Hurmeen (2010:85) mukaan suostuttelu ei ole eettisesti arveluttavaa. Motivoin nuoria luokkakäynneillä osallistumaan haastatteluun korostamalla heidän tärkeää rooliaan oman elämänsä asiantuntijoina. Pidin mielessä Hirsjärven ja Hurmeen kirjassaan esiin tuomat seikat koskien nuorten haastattelu; haastattelu voi olla nuorille vain tapa päästä pois oppitunnilta ja vastaaminen on sen mukaista, niukkaa ja lyhytsanaista. Tutkijan tulisi osoittaa nuorelle tämän olevan haastattelussa tärkeässä asemassa, tutkijan apuri. (Hirsjärvi - Hurme 2010: 132.) Saadessani kuuden opiskelijan suostumuksen haastatteluun, varmistin vielä heidän kuulumisensa opinnäytteeni kohderyhmään sekä tutustuin heidän taustatietoihinsa Primus-ohjelmassa. Tässä vaiheessa haastateltavana oli kolme nuorta miestä ja kolme nuorta naista, joiden äidinkieli oli somalia, albania, venäjä, thai-kieli sekä espanja.

Tutkimusluvan olin saanut Vantaan sivistystoimesta. Kaikki haastatteluun tulijat olivat täysi-ikäisiä, joten lupa haastatteluun kysyttiin suullisesti. Lisäksi pyysin haastattelun alussa allekirjoituksen erilliseen lomakkeeseen. (LIITE 2) Yksi opiskelija toivoi mukaan samaa äidinkieltä olevan opettajan, joka tulkkaisi haastattelun. Samainen nuori kieltäytyi ehdottomasti haastattelun nauhoituksesta. Hänen vastauksensa kirjoitin ylös mahdollisimman tarkasti. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu normaalisti haastattelujen tallentaminen, jotta haastattelut sujuisivat luontevasti ja ilman turhia katkoja (Hirsjärvi

- Hurme 2010: 92). Muut viisi haastattelua nauhoitettiin ja tallennettiin litterointia varten. Haastattelut toteutin työpaikallani Vantaan aikuisopistossa koulupäivän aikana. Keskimäärin haastattelut olivat noin tunnin mittaisia.

Haastattelujen jälkeen aineisto litteroitiin. Aineiston litteroinnin tarkkuudesta ei ole olemassa yleispätevää ohjetta, joten suhteutin tarkkuuden tutkimustehtävääni. Kyseessä ei ollut keskusteluanalyysi, joten aivan sanatarkka, taukoja ja äänenpainoja myöten litteroitu aineisto ei ollut oleellista. Päätin litteroida koko aineiston lähes sanatarkasti, en vain suoranaisesti teemoihin liittyviä osuuksia haastatteluista. (Hirsjärvi - Hurme 2010: 138 -140.) Haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi opiskelijoiden nimet ja opiskeluryhmät poistettiin litteroinnin yhteydessä. Aineiston anonymisoinnin minimimitalla riittää aineistossa esiintyvien nimien vaihtaminen peitenimiksi tai nimimerkeiksi (ks. Kuula 2006: 132 – 133.) Litteroidut haastattelut saivat merkinnät sukupuolen (mies/nainen) ja haastattelun järjestysnumeron mukaan (Mies 1, Mies 2, Mies 3, Nainen 1, Nainen 2, Nainen 3.)

5.4 Teemoittelu ja sisällönanalyysi

Tutkimuskysymykset ja tutkimustehtävä auttavat rajaamaan aineistoa siten, että selvittävän ilmiön kannalta oleellisen tiedon löytäminen on mahdollista (Tuomi – Sarajärvi 2012: 92). Litteroinnin jälkeen aineistoa oli noin 50 sivua, joita kävin läpi rajaten ulkopuolelle selvästi tutkimukseni ulkopuolelle jäävät seikat. Nuoret kertoivat esimerkiksi siitä, millaista oli asua kotimaassa ennen Suomeen tuloa. Historia, sukulaisista kertovat tarinat ja muistot olivat erittäin mielenkiintoisia mutta opinnäytteeni aiheen ulkopuolella.

Teemoittelulla tarkoitetaan laadullisen aineiston järjestämistä ja pilkkomista eri aihepiirien mukaan. Teemat tai aihepiirit voivat pohjautua teemahaastattelun teemoihin, jolloin aineiston jäsentäminen teemojen mukaan on suhteellisen helppoa. (Hirsjärvi – Hurme 2010: 173, Tuomi – Sarajärvi 2012: 93.) Teemoittelin aineiston kuuteen (6 kpl) eri teemaan haastattelun teemoja mukailen (ks. liite 1). Käytin apuna erivärisiä kyniä ja alleviivasin jokaisesta haastattelusta samalla värillä tiettyä teemaa koskevat tekstit. Joissakin tapauksissa sama teksti edusti useampaa kuin yhtä teemaa.

Sisällönanalyysiä voidaan pitää teoreettisena kehyksenä kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysille. Opinnäytteessäni analyysiä ohjasi teoria eli ilmiöstä aiemmin tiedetty ja tutkittu tieto. Teoriaohjaavassa analyysissä ilmiöstä jo ennalta tiedetty sanelee sen, kuinka aineisto hankitaan ja miten tutkittava asia käsitteinä määritellään. Teoriaohjaava analyysi antaa kuitenkin tilaa myös uusille löydöille ja määrittelyille. Teoria auttaa analyysin etenemisessä ja avaa ovia uusille ajatuksille. Teoriaohjaavan päättelyn logiikkaa voidaan kutsua abduktioksi. Siinä tutkija hyödyntää ajatteluprosessissaan niin valmiita teoreettisia malleja kuin aineistoa. Näitä luovasti yhdistelemällä tutkija saa parhaimmillaan aikaan jotain uutta. (Tuomi – Sarajärvi 2012: 91, 95–97.)

Teemoittelun jälkeen analyysi jatkui teoriaohjaavan analyysin periaatteita noudattaen. Alleviivatessani tekstejä olin pannut merkille, että tietyt teemat korostuvat kun taas toiset jäävät selvästi vähemmälle huomiolle. Loin yhteyksiä eri teemojen välille ja tein samalla muistiinpanoja ajatuksistani. Pidin jatkuvasti mielessä tutkimuskysymykseni, jotka esittelin aiemmin kappaleessa viisi. Kuten Tuomi ja Sarajärvi mainitsevat (2012: 100) keksimisen logiikkaan ei ole olemassa yleispätevää ohjetta. Tutkijan on löydettävä aineistosta teemoja oman ymmärryksensä avulla, oivaltaen ja luovaa ajattelua käyttäen. Tutkimusongelmat ja tutkimustehtävä kulkevat rinnalla jatkuvasti. Abduktiivinen päättely on analyysiprosessissa suurena apuna. Opinnäytteeni analyysiin liittyi teemojen yhdistelyä, muokkaamista sekä tutkimuskysymysten tarkentamista. Prosessi oli kehämäinen; teoria antoi raamit ja ohjasi analyysiä kun taas aineisto vaati teoriaa muuttumaan ja täydentymään. Huomasin, että monet seikat, jotka haastavat kotoutumista, ovat myös vahvistuessaan ja onnistuessaan tekijöitä, jotka tukevat kotoutumista. Nämä tekijät olivat siis jollain tavalla merkittäviä kotoutumisen onnistumisen kannalta. Analyysin tuloksena hahmottelin aineistosta seuraavat kokonaisuudet, jotka kuvaavat nuoren maahanmuuttajan kotoutumisen kannalta merkityksellisiä tekijöitä sekä oppilashuollon kehittämiseen liittyviä näkökohtia.

1. Maahanmuuttoon liittyvät tekijät (menneisyys, lähtö, matka, alkuvaiheen tilanteet, kulttuurierot, rasismi)
2. Suomen kieli
3. Läheiset ihmiset (perhe, ystävät)
4. Elämänkulku (nuoruus), elämäntilanteet

Viidenneksi (5.), merkittäväksi tekijäksi nostan persoonan ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Oma suhtautuminen ja selviytymiskeinot määrittävät paljon sitä, miten kotoutuminen onnistuu ja miten eteen tuleviin haasteisiin vastaa. Ensimmäinen teema kuvaa tekijöitä, jotka liittyvät konkreettisesti muuttoon uuteen maahan. Suomen kieli ja sen merkitys (teema kaksi) osoittautui tärkeäksi teemaksi, joten sen erottaminen omaksi teemakseen oli perusteltua. Kolmantena teemana ovat läheiset ihmiset. Nimensä mukaisesti sen sisällä on puhetta perheestä, seurustelukumppaneista sekä ystäväistä. Neljäs teema (elämänkulku, elämäntilanteet) on laaja yhdistelmä asioita, jotka liittyvät tiettyyn ikään ja sen mukanaan tuomiin haasteisiin.

Oppilashuollon roolia edellä mainittujen tekijöiden valossa tarkastelen mahdollisimman avoimesti. Tuon esiin konkreettisia kokemuksia oppilashuollosta sekä kehittämissuhteita nuoria maahanmuuttajia tukevan mallin luomiseksi. Oppilashuollon käsitän tässä laajasti, ottaen mukaan myös oppilashuollon verkostot ja yhteiskunnan tuen.

Teemat kuvaavat tekijöitä, joilla on merkitystä kotoutumisen onnistumisen kannalta. Seuraavassa kappaleessa esittelen työni tulokset ja avaan teemoja käyttäen apuna otteita alkuperäisistä haastatteluista. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen ja pohdinta liittyvät tulokset laajempaan kokonaisuuteen.

6 Tulokset

Opinnäytteeni tavoitteena oli selvittää, millaisia merkittäviä tekijöitä nuoren, perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevan maahanmuuttajanuoren kotoutuminen pitää sisällään. Halusin tietää, mitkä asiat haastavat ja toisaalta tukevat kotoutumisen onnistumista ja millä tavalla koulun oppilashuolto voisi kehittää tukeaan prosessin onnistumiseksi. Tulokset perustuvat nuorten kokemuksiin sekä opinnäytteen tekijän tulkintaan. Seuraavaksi esiteltävät neljä (4) luokkaa edustavat nuorten kokemuksia siitä, mitkä asiat ovat olleet merkityksellisiä kotoutumisen onnistumisen kannalta. Oppilashuollon näkökulma on oleellinen.

6.1 Merkittävät tekijät nuoren maahanmuuttajan kotoutumisessa

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni haki vastausta siihen, millaisia merkittäviä tekijöitä (välisukupolven) nuorten maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyy. Tekijät ovat: 1) Maahanmuuttoon liittyvät tekijät, 2. Suomen kieli, 3. Läheiset ihmiset sekä 4. Elämäntilanne (nuoruus), elämäntilanteet. Viidentenä tekijänä mainitsen vielä persoonan ja henkilökohtaiset ominaisuudet.

6.1.1 Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

Maahanmuuttoa ja akkulturaatiota voidaan ajatella riskinä, mutta ei loputtomana sellaisena (Berry 1997: 15–27). Maahanmuutto ja siihen läheisesti linkittyvät seikat olivat merkittävässä roolissa nuorten haastatteluissa. Kotoutumisen haasteista ensimmäiseksi esitän nuorten kokemuksia liittyen menneisyyteen, lähtöön, matkaan, alkuvaiheen tilanteisiin, kulttuurieroihin sekä mahdollisiin syrjinnän kokemuksiin. Kaikki edellä mainitut tekijät liittyvät siihen seikkaan, että nuori on muuttanut toiseen maahan, jossa kulttuuri ja yhteiskunta eroavat aiemmin totutusta.

Menneisyyden traumat ja sodan keskellä asuminen ovat kokemuksia, joita nuoret toivat haastatteluissa esiin. Kuudesta nuoresta kolmella oli muistoja sodasta ja pelon keskellä elämisestä. He olivat menettäneet läheisiä ihmisiä ja joutuneet pelkäämään itsensä ja perheensä puolesta.

Siellä oli väkivaltaista, pelotti ja keskiyöllä saattoi tulla kranaatti tai pommi...muistan ihan hyvin, joskus ei oo kiva muistaa mutta...mä oon nähnyt aika paljon pahoja asioita. (Nainen 1, 18 vuotta)

Katkelman kaltaiset kokemukset ovat edeltäneet tilannetta, jossa nuori on ollut pakotettu muuttamaan pois, turvaan. Vaikka muutto olisikin ollut pakon sanelema, kokivat nämä nuoret muuton hyvänä asiana. Rauhan ja turvan merkitys korostuivat, ei muuton pakonomaisuus. Rauhallisista maista muuttaneet nuoret (kolme henkilöä) olivat tulleet Suomeen perheensä kanssa työn ja paremman elämän toivossa sekä vanhemman löydettyä suomalaisen puolison. Yhtä lukuun ottamatta nuoret suhtautuivat muuttoon positiivisesti, alkuna johonkin uuteen ja parempaan. Eräällä nuorella suhteet äitiin olivat erossa olon vuoksi tulehtuneet, joten muutto uuteen maahan lähes tuntemattoman äidin luokse ei tuntunut hyvältä. Kaikki jäivät kaipaamaan entisistä kotimaistaan lähinnä ystäviä ja sukulaisia. Elämältä Suomessa odotettiin perheissä paljon.

Lähes jokaisella haastateltavalla oli esitietoja Suomesta ennen saapumistaan. Silti kaikille tulo oli jonkinasteinen yllätys.

Olin ihan shokissa kun tulín tänne ja puut oli lumessa ja oli lunta kaikkialla...mulla oli normaalikengät ja monta kertaa me kaaduin. Me vaan katoimme sit ulos ikkunasta, monta viikkoa, et millon toi lumi menee pois, meitä pelotti se talvi. (Nainen 1 18 v.)

Äiti oli sanonut että täällä kaikki on 100 % erilaista kuin entisessä kotimaassa, että en voi kuvitella, pitää nähdä itse. Ja sitten kun tulín mä näin että on ihan eri asia olla siellä kuin täällä Suomessa. Tiesin vaan että on kylmä ja talvi, en muuta. (Mies 2, 18 v.)

Mitä lähempää nuori muutti, maantieteellisesti ja kulttuurisesti (kulttuurietäisyys), sitä helpompaa hänen tuntui olevan aloittaa elämä uudessa maassa. Kielen lisäksi ihmisten käyttäytyminen, pukeutuminen, ilmasto, ruoka ja tavat olivat nuorten mielestä näkyvimpiä eroja entiseen.

Eroa on se, että suomalaisilla nuorilla on oma kulttuuri ja mulla oma. Esimerkiksi käyttäytyminen ja pukeutuminen...Täällä 18 vuotias saa päättää omista asioistaan ja noin. Ja käyttäytyminen, kadulla voi kaksi nuorta suudella, tai joku 13 -vuotias polttaa tupakkaa, mä oon nähnyt, se ei oo kivaa. Jokaisella on oma kulttuuri ja käyttäytyminen. Kun mä tulín mulla oli tuo Hijab, sen mä otin pois kun se tuntu vähän hankalalta, vaikeelta. Ja musta tuntu että kaikilla on housut ja eri vaatteet ja mulla on tuo Hijab, oli vaikea. Loppujen lopuksi otin tän huivin, oli parempi. Jouduin vaihtamaan mun tulevaa ammattia kun kuulin että matka-alalla pitää laittaa housut ja ottaa huivi pois. (Nainen 1, 18 v.)

On tietysti toi uskonto, mut aika paljon on samaa eri uskonnoissa. Ja on eroja vaikka siinä, että mä olen käynyt suomalaisessa kodissa ja on tärkeä toi suomen lippu. Merkitsee että olet suomalainen. Ja on kuvia seinällä, meillä ei ollut näin. Ja aina, aina tarjotaan kahvia ja pullaa, mehua. (Mies 2, 18 v.)

Kulttuurien yhteentörmäyksistä nuoret kertoivat yllättävän vähän. Oma suhtautuminen näytti olevan ratkaisevassa roolissa siinä, miten uuden ja erilaisen kanssa tultaisiin toimeen. Tämä tuli esille kaikissa haastatteluissa. Aiemmin esittelemäni Berryn ja kumppaneiden ICSEY -tutkimus toi jo esille seikan, jonka mukaan integraation akkulturaatioasenteekseen valinneet nuoret sopeutuvat parhaiten. Nuorten kertoman perusteella voisi olettaa, että positiivisesti muuttoon suhtautuneet nuoret ovat halunneet tullessaan kotoutua eli integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan. Oma muuttohalukkuus on voinut vaikuttaa positiivisesti haluun kotoutua.

Kun mä menin eka kertaa Helsinkiin käymään tuntu että mä olen syntynyt uudestaan, oli aika kaunis kaupunki. Silloin mä ajattelin, että toivottavasti mä saan jäädä tänne, mä tykkään tästä maasta. Se oli niin rauhallinen. Kun sä tykkäät sä jaksat. Jos joku pakottaa sut lähtemään sä et tykkää, kaikki on vaikeaa. Et halua opiskella kieltä, et halua asuu täällä. Mut kun sä ite tykkäät muuttaa on helpompi. (Mies 1, 18 v.)

Yksi nuorista tuli Suomeen vastoin tahtoaan ja kuvasi tunnelmiaan negatiivisesti:

En halunnu tulla Suomeen sillon, halusin jäädä tädin luo. Kaikki jäi sinne, kaveritkin. (Nainen 2, 18 v.)

Kaikki kuitenkin halusivat tällä hetkellä jäädä Suomeen pysyvästi. Yksi nuorista mietti paluuta myöhemmin, jos maahan tulisi rauha. Kaksi muuta pitivät mahdollisena muuttoa johonkin toiseen maahan. Suomen kansalaisuutta arvostettiin, samoin Suomen koulutusjärjestelmää, hyvinvointivaltiota sekä ennen kaikkea rauhaa ja turvallisuutta. Kaikki haastateltavat toivat esiin sen, etteivät halunneet aloittaa taas kaikkea uudestaan jossain toisessa maassa. Nuoret olivat tottuneet elämään täällä. Uusi alku toisaalla tuntui vaikealta. Suomi koettiin kotimaana, suomalaiseksi kukaan ei itseään sen sijaan määritellyt. Kansalaisuuden määreiksi esitettiin passia sekä henkilökohtaista tunnetta, sidettä. Eräs nuori totesi kysymykseen kansalaisuudesta näin:

Ai minkämaalainen? Passi vai? No mä olen xxxx:nen. En voi koskaan tulla suomalaiseks, vaikka asuisin 20 vuotta täällä. Voin saada kansalaisuuden, dokumentin, mutta sisältä et voi tulla...tai ulkonäöltä. (Mies 1, 18 v.)

Kaksi nuorta kuvasi tilannettaan seuraavasti:

No toisaalta, kaikki on muuttunut, olen yhdeksänkymmentäyhdeksän prosenttisesti muuttunut, mutta silti olen xxxx:nen. (Nainen 3, 18 v.)
Mä olen xxxx:nen. En tiedä tuleeko musta koskaan suomalaista. Toisaalta olen mä muuttunut, olenhan mä kasvanut aikuiseksi täällä. (Mies 3, 20 v.)

Pelkästään oma halu tai haluttomuus kotoutua ei kuitenkaan selitä kotoutumisen onnistumista. Integraation valitseminen akkulturaatioasenteeksi voi tukea kotoutumista mutta ei yksin riitä selittämään koko prosessia. Kaikkien haastateltavien nuorten puheesta välittyi halu integroitua, toisin sanoen vaikutti siltä, että he olivat valinneet akkulturaatioasenteekseen integraation. Toisaalta, kuten Liebkind ym. (2000, 2004) jo aiemmin totesivat, akkulturaatiostrategiat vaihtelevat eri elämänalueilla ja ajan kuluessa. Joku voi olla hyvinkin integroitunut esimerkiksi kouluun tai työpaikkaan ja viettää silti vapaa-aikansa täysin oman etnisen ryhmänsä sisällä (separaatio). (Liebkind ym. 2004: 51, Liebkind 2000: 20.) Samankaltaisia tuloksia esiintyi myös opinnäytteessäni. Kaikkia elämänalueita koskeva integraatio ei välittynyt kenenkään nuoren puheesta. Esimerkiksi seurustelu muun kuin omaan etniseen ryhmään kuuluvan kumppanin kanssa koettiin vaikeaksi tai mahdottomaksi lähes kaikissa haastatteluissa. Kaikki taas ilmoittivat halukkuutensa oppia kieltä, työllistyä ja saada suomen kansalaisuuden.

Maahanmuuttoon liittyviä asioita, jotka ovat sidoksissa vastaanottavan maan maahanmuuttopolitiikkaan sekä lakiin. Nuoret kuvasivat tilanteita, joissa alkuvaiheen kokemukset korostuivat. Lupiin ja käytäntöihin liittyvät asiat sekä pitkät käsittelyajat voivat kuormittaa koko perhettä.

Ongelmia oli kun mä tulin Suomeen mä en päässyt suoraan opiskelemaan vaan mä odotin yhden vuoden. Ei ollut sitä Kela-korttia, silloin mulla oli vaan xxx:n kansalaisuus, ei ollut xxxx:n kansalaisuutta. Stressiä tuli kun ei ollut mitään tekemistä. Mä vaan odotin koulua. Vaikeaa oli myös, kun ei päästykään asumaan äidin kaverin luo. Ei tunnettu niitä ihmisiä, kenen luona asuttiin. Onneksi sitten äitikin sai sen Kela-kortin ja työtä ja voitiin aloittaa elämä Suomessa. (Nainen 3, 18 v.)

Neljä päivää matkustettiin rekassa, koko ajan vaan sisällä. Sit menttiin vastaanotokeskukseen. Me venattiin ainakin neljä kuukautta ja tultiin taas kuulusteluun. Sit vielä odotettiin sitä päätöstä ainakin kuus kuukautta. Joka päivä katottiin vaan postilaatikkoo. Oli stressiä. Sit tuli se päätös et saatiin jäädä Suomeen. Mun isä pussas sitä virkailijaa, niin ilonen se oli. (Mies 1, 18 v.)

Odottaminen ja epätietoisuus tulevasta tulivat esiin edellä mainittujen esimerkkien lisäksi kahdessa haastattelussa. Kotoutuminen ja asettuminen uuteen maahan voi alkaa

kunnolla vasta sitten, kun päätös oleskeluluvasta on tullut. Eräs nuori kuvasi hankalia kokemuksia siitä, millaista on elää epävarmassa tilanteessa kahden maan välillä. Jos uuteen kotimaahan on asetettu suuria toiveita ja odotuksia paremmasta toimeentulosta, voi pettymys alkuvaikeuksissa tuntua kohtuuttoman suurelta. Nuori elää vanhempinsa mukana näiden kohtaamat vaikeudet ja haasteet.

Sitten äiti sano että se halua mennä taas takasin XXXX:n, menimme sinne yhdeksi kuukaudeksi ja isä soitti että tulkaa takasin. Tultiin ja sit äiti sai yks työ. Elämä alko mennä vähän eteenpäin. (Nainen 3, 18 v.)

Paitsi maahanmuuttoa, edellä mainittu katkelma kuvaa hyvin myös perheen roolia kotoutumisessa. Kaikissa haastatteluissa kuvattiin kotoutumista ennen kaikkea perheen prosessina. Perheen roolia kuvaan tarkemmin kappalessa 6.1.3.

Syrjinnän kokemusten on aiemman tutkimuksen perusteella todettu haastavan nuorten maahanmuuttajien kotoutumista (ks. esim. Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000, Berry ym. 2006, Liebkind - Jasinskaja-Lahti - Haaramo 2000, Berry 1997). Kokemuksia syrjinnästä oli yhtä lukuunottamatta kaikilla nuorilla. Suhtautuminen siihen vaihteli välinpitämättömyydestä puolustautumiseen. Yhtä lukuun ottamatta nuoret eivät myöntäneet asian häiritsevän tai satuttaneen. Eräs nuori jopa koki nimittelyn oikeutettuna ja ymmärrettävänä.

Kyllä on tapahtunut. Jos olen ollut tuomaroimassa vaikka jalkapallopelejä niin sanotaan et sä oot ulkomaalainen...tottakai mä ymmärrän niitä mut...Mä yritän et mä en kuule, kyllä tapahtuu mutta ei häiritse. (Mies 2, 18 v.)

Yks on haukkunut tosissaan mut mä en pelkää, mä sanon takas, mä en oo hiljainen. (Nainen 3, 18 v.)

Joku on huutanut kadulla mutta en mä tiedä miltä se tuntuu...ei miltään, en välitä. Niiden ongelma, ne on tyhmiä. (Mies 3, 20 v.)

Muut opiskelijat puhuivat vain keskenään ja nauroivat. Sitten he menivät ja jättivät minut yksin. Opettaja pyysi kaikkia puhumaan minun kanssa suomea mutta kukaan ei halunnut. Aina kun menin kotiin mä itkin äidille että mä en pysty enää. Se oli tosi vaikeaa...tosin vaikeaa. (Nainen 3, 18 v.)

Rasismia...se on ihan ok mulle. Koska joku on kadulla ja huutaa humalassa ja ki-roilee ja sanoo mene takaisin kotimaahan ja blaa blaa. En mä oo välittänyt. Joskus mä mietin, et hän on oikeessa...esimerkiksi jos olisin xxxx:ssa ja siellä olisi joku muunmaalainen mäkin ihmettelisin miks se on siellä. Sen takia se on mulle ihan ok. (Nainen 1, 18 v.)

Ei ole ollut rasismia, ei kellään meidän perheessä---Suomalaiset hyväksyy meidät, mun mielestä tarvitaan ihmisiä Suomessa. Maa on aika iso, pinta-ala, mut ihmisiä on vähän. Siks tarvitaan ihmisiä, mut hyviä ihmisiä tottakai. (Mies 1, 18v.)

Syrjinnän kokemukset eivät nousseet opinnäytteeni tuloksissa merkittävään rooliin kotoutumisen onnistumisen kannalta. Edellä kuvatut katkelmat antavat kuitenkin kuvan todellisuudesta, jossa nuoret elävät.

Yhteenvedona voi todeta, että maahanmuuttoon liittyvät tekijät ovat haastavassa roolissa suhteessa kotoutumiseen. Nuoret ovat kokeneet stressiä ja suuria muutoksia monesti pakon edessä. Tällaiset kokemukset voivat kuormittaa mieltä vielä kauan ja lisätä avun ja tuen tarvetta. Toisaalta voidaan ajatella, että muuton kokeneet nuoret ovat joustavia ja sopeutuvat paremmin tulevaisuuden haasteisiin. Tätä väitettä tukevat esimerkiksi Berryn ja kumppaneiden (2006, 2009) tutkimustulokset maahanmuuttajanuorista. Maahanmuuttajanuorten sopeutuminen ei ole huonompaa kuin vertaisilla valtaväestöillä, he sopeutuvat verrattain hyvin. Aiemmin kappaleessa 4.4 esitelty ICSEY-tutkimus toi esiin ns. maahanmuuttajaparadoksin, jonka mukaan maahanmuuttajilla olisi jopa parempi kyky sopeutua kuin valtaväestöön kuuluvilla vertaisilla. (Phinney ym. 2006: 213 - 219, Berry - Sam 2009: 191 - 202.) Maahanmuutto voi siis olla sekä haaste että myös voimavara, mahdollisuus.

6.1.2 Suomen kieli

Jos mulla on se kieli, niin mulla on kaikki. (Nainen 3, 18v.)

Nuoren naisen kuvaus siitä, mikä merkitys suomen kielellä on hänen elämässään, on samalla yhteenvedo nuorten kokemuksista suomen kielestä ja sen merkityksestä. Suomen kielen taito liittyy olennaisesti onnistuneeseen kotoutumiseen. Sen katsottiin olevan avain jatko-opintoihin, koulumenestykseen, työllistymiseen, ystävyysuhteisiin ja hyvään tulevaisuuteen Suomessa. Aiemmat tutkimukset kotoutumisesta ja kielitaidosta tukevat opinnäytteeni tulosta. Puutteellinen kielitaito vaikeuttaa akkulturaation prosessia ja heikentää tyytyväisyyden tunnetta omaan elämään. Uuden ympäristön valtakielen hallinta taas vahvistaa itsetuntoa, parantaa hallinnan tunnetta ja vähentää stressiä. (Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000: 112.)

Kaikilla haastateltavilla nuorilla alkuvaiheen vaikeudet kulminoituivat vahvimmin suomen kieleen.

Mä ajattelin et vaikka asun kymmenen vuotta täällä en pysty oppimaan tää kieli. En pystyny saamaan kavereita kun en puhunu suomen kieltä. (Mies 1, 18 v.)
En voinu jatkaa siellä koulussa kun kieli oli niin vaikee. (Mies 3, 20 v.)

Kaikki kokivat suomen kielen oppimisen helpottuneen ajan myötä. Suomen kielen tärkeys oli selvää ja kielitaitoa arvostettiin. Toisaalta kielen oppimisen myötä vaatimukset osaamisessa kasvavat. Ammatillisiin opintoihin pääsemiseksi vaadittava kielikoe huolestutti kolmea nuorta kovasti.

Kun menin kouluun näin ettei oo niin vaikee, pitää vaan yrittää. Jos asut Suomessa pitää tietää suomen kieli, tottakai. (Mies 2, 18 v.)
Jos mä en pääse tota kielikoetta niin sit en tiedä mitä teen. Kielioppi on vähän vaikea. On muuttunu aika vaikeeks. (Nainen 3, 18 v.)
Suomen kieli on tärkeä, koska asun Suomessa. Tarvitaan kaikessa, opiskelussa ja töissä. Jos ei oo suomen kieltä ei pääse mukaan. (Nainen 1, 18 v.)

Mukaan pääseminen ja suomalaisiin nuoriin tutustuminen koettiin hankalaksi nimenomaan kielellisten vaikeuksien vuoksi.

Ei oo suomalaisia ystäviä, tuntuu vaikeelta tutustua kun ei osaa kieltä. (Mies 3, 20 v.)

Kielitaitoon ja sen haasteisiin suhtauduttiin eri tavoin. Oma asenne, halu oppia ja rohkeus olivat avainasemassa kielen suhteen kahdessa haastattelussa. Harrastukset ja vapaa-aika kielen oppimisen ja osallisuuden areenoina tulivat esille selvästi.

Heti puhumaan, aina yritän, en mä usko et kukaan nauraa mulle, kaikki varmaan huomaa et oon ulkomaalainen ja ymmärtää etten osaa tosi hyvin. Tiedäksä, suomalaiset ei naura, ne yrittää ymmärtää, ne on tottunu olemaan meidän kanssa. Joka päivä mä kirjotan uuden sanan muistiin ja katon himassa sanakirjasta mitä se tarkoittaa. Illalla mä luen sängyssä vihkoa missä on niitä uusia sanoja.--- Katotaan himassa aina suomalaista telkkaria, toi Salatut Elämät vaikka, siitä isän kanssa opitaan.--Mulla on suomalaisia frendejä, jotka heti korjaa jos mä puhun väärin, ne auttaa. Pitää vaan ite yrittää, käydä koulua ja yrittää puhua ihmisten kanssa. (Mies 1, 18 v.)
Mun kielitaito on kehittynyt jalkapallossa, jos totta puhutaan, enemmän kuin koulussa. Koska on pakko puhua suomea. Koulussa on hyvä saada toi kielioppi mut sit harrastus on hyvä tossa puhekielessä. Mulla on sit suomenruotsalainen tyttöstävä, me puhutaan suomea. (Mies 2, 18 v.)

Edellä mainitut katkelmat ovat esimerkkejä rohkeudesta ja omasta asenteesta, joka helpottaa kontaktien solmimista ja kielen oppimista. Kielioopin lisäksi nuoret toivoivat puhumiseen ja vuorovaikutukseen painottuvaa opiskelua myös koulussa. Kielen oppimisen ja opetuksen monimuotoisuutta ja informaaliin oppimiseen kannustamista on

opinnäytteeni tulosten valossa syytä pohtia koulussa. Harrastusten ja vapaa-ajan roolia kielen oppimisessa ja osallisuuden tukemisessa pitäisi huomioida nykyistä enemmän.

6.1.3 Läheiset ihmiset

Hyvät perhesuhteet ovat tutkimusten mukaan ratkaisevassa roolissa nuorten maahanmuuttajien akkulturaation sujumisessa. Nuoren kokemus riittävästä vanhemman tuesta lisää mahdollisuuksia sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan. (Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000: 112.) Haastatteluissa oli selvästi huomattavissa perheen ja läheisten ihmisten merkitys nuorten elämässä ja kotoutumisessa.

Äiti on tärkein ihminen, ja isä myös. Äidille voi puhua kaikki asiat, ainakin melkein. (Mies 2, 18 v.)

Äiti ja isä ei petä eikä kerro mun asioita muille. Mulle mun paras kaveri on äiti ja isä. Perhe voi auttaa kaikessa. (Nainen 2, 18 v.)

Vanhempien rooli tukijana, ystävänä sekä myös auktoriteettina oli huomattavissa. Aiemmin mainittu akkulturaatiokuilu taas ei tullut haastatteluissa suoranaisesti esille. Perheen lasten ja vanhempien välinen akkulturaatiokuilu, ts. sukupolvien välinen akkulturaatiokuilu, (Portes 1997) on seurasta prosessista, jossa vanhemmat ja heidän lapsensa luopuvat lähtömaansa kulttuurista ja etnisen ryhmänsä yhteyksistä ottaakseen samaan aikaan vaikutteita uuden yhteiskunnan kulttuurista, eri tahtiin. Prosessin eriaikaisuus voi aiheuttaa ristiriitoja sukupolvien välillä. Perheen sisäisten roolien muuttamista oli sitä vastoin havaittavissa. Roolien muuttuminen voi kuormittaa perhettä ja aiheuttaa ristiriitoja ja konflikteja. Haastatteluissa nuoret kuvasivat perheen sisäisiin muutoksiin liittyviä asioita esimerkiksi seuraavasti:

Aluksi isä sanoi että muistakaa meidän oma kulttuuri ja uskonto, älkää unohtako sitä. Sitten isä itse muuttui ja oli vaikea hyväksyä sitä. Ennen se ei polttanut tupakkaa ja juonut ja nyt se tekee niin. (Nainen 1, 18 v.)

Mä joskus tulkkaan mun vanhemmille tuolla työkkärissä ja sossussa. Kun ei oo tulkkia pitää ottaa joku lapsi mukaan. Se on ihan ok, mut kyl isä haluais ite osata niin hyvin suomee. (Mies 1, 18 v.)

Äiti on niinku vähän muuttunu, miten mä sanosin, niinku älykkäämpi täällä. Se sanoo että tee näin ja näin. XXXX:ssa isä aina puhui mut tää Suomi, tää on naisten maa. (Mies 2, 18 v.)

Nuoret eivät olleet kokeneet perheen sääntöjen tai arvojen rajoittaneen kotoutumistaan tai osallistumistaan. He korostivat itse valitsevansa vaatteensa, ystävänsä, puo-

lionsa, ammattinsa sekä tulevaisuutensa, joskin vanhempien hyväksyntää pidettiin tärkeänä ja arvossa. Tämä korostui ehkä siksi, että haastattelemani nuoret edustivat ns. yhteisökulttuureja, joissa yhteisön etu menee yksilön edun edelle ja perheellä on suuri merkitys.

Merkittäväksi perhehaasteeksi nousi yhtä lukuun ottamatta kaikissa haastatteluissa perheen hajoaminen tai erillään eläminen maahanmuuton yhteydessä ja ongelmien ilmaantuessa.

Sit mut lähetettiin miettimään XXXXX:n (entinen kotimaa), vähän rauhottumaan. Mä tiedän muitakin jotka on joutunu takasin kotimaahan rauhottumaan jos on ollu tosi pahoja juttuja. Eikä ollu pelkästään koulu, myös perheen sisäinen asia, perheen välinen---Suomessa mua odotti äiti, isäpuoli ja kaks niiden yhteistä lasta. Olin asunut yli kaks vuotta melkeen yksin, välillä isän (biologinen) ja mummon kanssa XXX:ssa, ja olin kasvanut siellä vähän isoks. Kun tulin takasin Suomeen äitin ja mun välissä oli niinku seinä eikä se tuu enää paremmaks.---Kun meen kotiin tuntuu et oon yksin. (Nainen 3, 18 v.)

Emme tienneet kaksi vuotta onko isä elossa vai ei ja äiti oli tullut raskaaksi. Meitä oli kymmenen lasta, elämä oli aika vaikeeta äidille. Sit isä ilmotti et se on elossa ja Suomessa ja kutsu meidät tänne. Mut se oli muuttunut. Silläkin oli alkanut uusi elämä täällä, mut äiti ei suostunut. Nyt ne on erottunut. (Nainen 1,18 v.)

Kun tultiin Suomeen pikkuveli jäi sinne. Matka oli niin vaikea, ja se oli vasta pikkuinen, vauva. Se jäi mummon ja papan luo.---Me oltiin noin vuosi erossa. Äiti itki joka päivä ja mä yritin ajatella jotain muita asioita. Mut oli vaikeaa nähdä äiti itkevän. (Mies 1, 18 v.)

Nuori kotoutuu osana perhettä, yhtä aikaa vanhempiensa kanssa. Näin ollen perheen vaikeudet vaikuttavat myös nuoreen ja hänen kotoutumiseensa. Koko perheen huomiointi ja tukeminen olisikin tärkeä näkökulma myös koulun oppilashuollossa. On todettu, että akkulturaation alkuvaiheessa maahanmuuttajanuoren sitoutuminen perinteisiin perhearvoihin ja - käsityksiin on tärkeää. Se tuo mukanaan vanhempien suuremman ymmärryksen ja lähiverkoston tarjoaman tuen. Vanhempien tuki on yhteydessä maahanmuuttajanuoren psyykkiseen hyvinvointiin. (Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000: 134.) Haastattelemillani nuorilla oli kaikilla tällä hetkellä omien sanojensa mukaan hyvät välit perheeseen tai ainakin toiseen vanhemmista, useimmiten äitiin. Neljällä nuorella välit olivat välillä rakoilleet ja tilanteet olivat kuormittaneet heitä kovasti. Nuorten ja perheiden tukemiseen pitäisi kiinnittää erityistä huomiota varsinkin kotoutumisen alkuvaiheessa. Vanhemmistaan erossa eläneet nuoret, ja heidän vanhempansa, tarvitsevat erityistä tukea. Opinnäytteeni nuorilla oli yhtä lukuun ottamatta kaikilla kokemusta jossain muodossa perheen joutumisesta erilleen. Ääritapauksessa nuori oli lähetetty

takaisin kotimaahan, jossa hän oli elänyt kaksi vuotta erossa äidistään. Pakeneminen ja matka turvaan oli aiheuttanut kahden perheen hajoamisen vuodeksi, jopa kahdeksi. Muutto uuteen maahan, sopeutuminen sekä roolien muutokset voivat koetella perheenjäseniä ja avioliittoa (Forsander 1994: 33–34). Avioeroon oli päädytty kahdessa perheessä.

Perheen lisäksi nuorten lähipiiriin ja tukiverkkoon kuuluivat ystävät ja seurustelukumppanit. Kotoutumisen ja oppilashuollon kehittämisen kannalta on mielenkiintoista, kuinka monessa asiassa nuoret kääntyivät ensisijaisesti lähipiiriin puoleen viranomaisverkostojen sijaan. Ystävyydelle annetaan suuri merkitys. Ystäviä ja kavereita nuorilla on vaihtelevasti eri kansallisuuksista. Suomalaisiin tutustumisen esteeksi nousee aiemmassa kappaleessa jo kuvattu kielimuuri.

Mulla on paljon kavereita joille voin puhua. Kaikenmaalaisia, pari suomalaistakin. Mut niille ei voi puhua kaikki asiat, omanmaalaisille voi puhua kaiken. (Mies 2, 18 v.)

Tyttöystävä ja sen veli on tärkeitä. Ne voi auttaa kaikessa, myös raha-asioissa ja työasiassa. (Mies 3, 20 v.)

Mä en tiedä asiaa jossa perhe tai ystävät ei voisi auttaa. (Nainen 2, 18 v.)

Toin kappaleessa 4.4 esille Kivijärven ja Harisen artikkelin, jossa todetaan, että valtaosa perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulleista nuorista jää vierauden positioihin ja suomalaisen ystäväpiiriin ulkopuolelle (Kivijärvi - Harinen 2009: 82). Myös Kautto (2009) korosti, että maahanmuuttajataustaiselle nuorelle sosiaalisen syrjäytymisen riski on tavallista suurempi. Monikulttuuristen nuorten on ymmärrettävästi helpompi tutustua samankaltaisten taustan omaaviin nuoriin. Puutteellinen kielitaito, erilaiset kulttuuriperinteet sekä fyysinen erilaisuus eivät tee kaveripiireihin pääsyä helpommaksi. (Kautto 2009: 62–75.) Opinnäytteeni tulokset vahvistavat kappaleessa 4.4 esiteltyjä huomioita. Nuorten kokemukset suomalaisista ystävinä olivat vähäisiä. Kahdella nuorella oli myös suomalaisia ystäviä tai kavereita. Suomessa oloaika ja kielen kehittyminen voivat toivottavasti muuttaa tilannetta toisenlaiseksi. Kaikilla nuorilla oli kuitenkin halu ja toive saada suomalaisia ystäviä. Toisaalta aiemmin tuli jo esille seikka, jonka mukaan akkulturaatiostrategiat vaihtelevat eri elämänalueilla ja ajan kuluessa. Joku voi olla hyvinkin integroitunut esimerkiksi kouluun tai työpaikkaan ja viettää silti vapaa-aikansa täysin oman etnisen ryhmänsä sisällä (separaatio). (Liebkind ym. 2004: 51, Liebkind 2000:

20.) Näin ollen ystäväpiirin rajoittuminen vain oman etnisen ryhmään edustajiin ei olisi riski onnistuneen kotoutumisen kannalta.

6.1.4 Nuoruus elämänvaiheena

Nuorten maahanmuuttajien on uskottu olevan haavoittuvaisia, koska he joutuvat käymään läpi akkulturaation haasteet samaan aikaan psykososiaalisten tilanteiden sekä nuoruuden kehitystehtävien kanssa. Kappaleessa 4.4 otettiin esille käsite maahanmuuttajaparadoksi, jonka mukaan maahanmuuttajilla olisi jopa parempi kyky sopeutua kuin valtaväestöön kuuluvilla vertaisilla. (Phinney ym. 2006: 213 - 219, Berry - Sam 2009: 191 - 202.) Tämä ristiriita on varsin mielenkiintoinen ja tulee esiin myös opinnäytteeni tuloksissa. Toisaalta nuorten elämässä on ollut paljon haasteita ja muutoksia mutta silti he tuntuvat pärjäävän melko hyvin. Suurimmat haasteet liittyvät kielitaitoon sekä normaaliin elämäntilanteisiin. Tiettyyn ikään ja elämänvaiheeseen liittyvät muutokset ja haasteet eivät ole suoranaisesti sidoksissa maahanmuuttoon ja akkulturaation viitekehukseen.

Haastattelemani nuoret olivat tulleet Suomeen 13–16 -vuotiaina. He kuuluivat aiemmin kappaleessa 4.4.1 esiteltyyn sukupolvi 1,25:een (Rumbaut 2004), joiden on todettu olevan samassa asemassa integraatioprosessin suhteen kuin ensimmäisen sukupolven aikuisten maahanmuuttajien. Hankaluuksia voi tulla erityisesti niille nuorille, joiden kouluskulttuuri poikkeaa selvästi kohdemaan koulutusjärjestelmästä. Uuden kielen omaksuminen on hitaampaa kuin lapsuusiässä ja koulumenestys voi kärsiä. Rumbaut nostaa sukupolven 1,25 esiin haavoittuvana sukupolvena, johon tulisi kiinnittää huomiota. (Rumbaut 2004.) Alitolppa-Niitamon käsite välisukupolvi (2002) kuvaa myös haastattelemani nuoria. Käsitteellä tarkoitetaan niitä maahanmuuttajanuoria, jotka asettuvat uuteen yhteiskuntaan nuoruusiässä tai varhaisessa nuoruusiässä. Nämä nuoret kohtaavat maahanmuuton yhteydessä tai sen seurauksena haasteita, jotka liittyvät sekä kotoutumisprosessiin, mutta myös psykologiseen kehitykseen ja koulutukseen.

Mä olin opiskellut noin viis vuotta ennen kun tulin Suomeen, ei niinkun suomalainen peruskoulu, semmonen iltakurssi. Koulu tuntu aluks tosi vaikeelta. (Nainen 1, 18 v.)

Opiskelun haasteet ja kuormittavuus tulivat esiin nuorten haastatteluissa. Jos kouluhistoriaa oli vähän, oli opinnoissa menestyminen vaikeampaa. Kielen oppiminen on aieman tutkimuksen (mm. Rumbaut 2004) mukaan hitaampaa, mitä myöhemmin maahan muutetaan. Maahanmuuttoikä on tässäkin olennainen: mitä nuorempana muutetaan, sitä helpompaa on uuden kielen oppiminen. Aiemmalla koulutustaustalla on vastaavasti merkitystä kielen oppimiseen ja opiskelunvalmiuksiin. (Suarez - Orozco 2001, Liebkind ym. 2004.) Heikoimmassa asemassa ovat ne nuoret, joiden kouluhistoria on rikkonainen ja puutteellinen (ks. Alitolppa-Niitamo 2004.) Haastattelemillani nuorilla kouluhistoriaa oli muutamasta vuodesta kahdeksaan vuoteen. Eniten vaikeuksia opinnoissa kuvasivat ne kolme nuorta, joilla oli lyhyin kouluhistoria ennen Suomeen tuloa.

Haastatteluhetkellä nuoret olivat 18–20 -vuotiaita. Heistä kolme opiskeli päättöluokalla ja suunnitteli jatko-opintoja toiselle asteelle. Kolme muuta olivat vuoden päässä jatko-opinnoista. Kaikki olivat saavuttaneet täysi-ikäisyyden ja pitivät sitä eräänlaisena merkkipaaluna matkalla aikuisuuteen. Täysi-ikäisyys merkitsi nuorille vapauden ja vastuun lisääntymistä. Aikuisuuteen liitettiin mm. oma raha, palkkatyö, oma asunto sekä omien asioiden itsenäinen hoitaminen.

Tuntuu et oot aikuinen, oot itsenäinen, ei tarvii aina pyytää äidiltä lupaa. Se on hyvä, kaikista paras. (Mies 2, 18 v.)

Aikuinen on 18 -vuotias, olen mä jollain tavalla aikuinen vaikka joskus vielä lapsellinen. Mä haluan asua vielä kotona koska en halua maksaa vuokraa. Aikuinen on silloin kun olen töissä ja saan rahaa ja voin vuokrata oman asunnon. (Mies 3, 20 v.)

Aikuinen on silloin, kun osaa ajatella ne asiat hyvin, jotka aikuisen pitää osata ajatella. Onneksi vanhemmat ovat auttaneet minua...joskus mun pää menee sekasin ja mä sanon, okei, mun pitää ajatella niinkuin aikuinen eikä pikkulapsi. En ole enää pikkulapsi. Ei riitä että on 18, pitää osata ajatella itse, hoitaa omat asiat. Ei tarkoita että olet vapaa ja kaikki, on paljon vastuu. (Nainen 2, 18 v.)

Nuoruus Suomessa nähtiin vapaana ja huolettomana aikana. Nuoruuden erottuminen omaksi vaiheekseen erosi joidenkin nuorten kuvauksissa siitä, millä tavalla nuoruutta elettiin ja käsiteltiin entisessä kotimaassa.

Nuorena on vapaa, ei tarvii ajatella niin paljon tulevaisuutta, vain olla kavereiden kanssa, pelata, aivot saa olla rauhassa. Aikuisena joutuu miettimään paljon asioita, mä olen siinä rajalla. Entisessä kotimaassa mä sain mennä kouluun ja sit suoraan himaan. Aina piti pelätä et joku heittää kranaatin tai sellasta, aina pelännyt. Mutsi ja faija uskaltaa nyt antaa mun mennä ulos, ne luottaa ettei mitään tapahdu täällä. Siellä ne sano, ettet voi mennä, joku hyökkää sun päälle. Täällä on erilainen. (Mies 1, 18 v.)

Suomessa on enemmän mahdollisuuksia kun on nuori, on nuorisotaloja, voi pelata ilmaseks, syödä jotain. Täällä nuoret osallistuu enemmän tapahtumiin, on enemmän vapaa-aikaa. XXXX:ssa oltiin enemmän kotona ja piti tehdä töitä. (Mies 2, 18 v.)

Mun maassa mä olisin ollut täysi-ikäinen jo 15 -vuotiaana, ei siellä puhuta nuoruus, ei oo sama kuin Suomessa. (Nainen 1, 18 v.)

Mun maassa ei muuteta pois kotoa, kaikki asuu perheen kanssa. Sit kun menee naimisiin voi muuttaa et saa oman rauhan. Nyt kun me asutaan Suomessa mä luulen et vanhemmat hyväksyy jos muutan pois, nyt on eri elämä. (Mies 1, 18 v.)

Aikuisuuteen ja nuoruuteen liittyvät haastatteluotteet ovat samalla esimerkkejä siitä, että kehitys lapsesta nuoreksi, nuoresta aikuiseksi, on sidoksissa kulloisenkiin kontekstiin (ks. Erikson 1982, Pulkkinen 1984). Nuoruutta käsittelevässä kappaleessa Pulkkinen (1984) viittasi universaaleihin kehitysteorioihin, mutta korosti kehityksen kontekstisidonnaisuutta, jatkuvuutta ja nuoren konkreettisen elämäntilanteen merkitystä kehitykselle. Kodin, perheen ja elämäolojen merkitys nuoren kehitykselle oli hänen mukaansa otettava huomioon. Opinnäytteeni tulokset ovat samansuuntaisia; nuorten haastatteluista välittyi kuva nuoruudesta, joka muuttaa muotoaan kulttuurin, elämäntilanteen sekä elämäolojen myötä. Suomessa nuoruutta elettiin eri lähtökohdista kuin olisi eletty entisissä kotimaissa.

Nuoruutta käsittelevässä kappaleessa esiteltiin mm. nuoruuden kehitystehtäviä. Havighurstin (1972) mukaan nuoruus ajoittuu ikävuosien 12–18 välille. Nuoruuden kehitystehtäviksi määritetty identiteetin rakentaminen, vanhemmista irtautuminen ja esimerkiksi sosiaalisen vastuuntunnon kehittyminen. (Havighurst 1972.) Maahanmuuttajanuoren etninen identiteetti kehittyy vertailemalla kotona opittuja arvoja, käytäntöjä ja asenteita valtakulttuuriin ja -yhteisöön. Prosessi voi joko vahvistaa tai heikentää kuulumisen tunnetta omaan etniseen yhteisöön ja vastaavasti lisätä tai heikentää osallisuuden kokemusta ja liittymisen halua valtayhteisöön. (Talib - Lipponen 2008: 79–80.) Kappaleessa 4.4.3 todettiin, että etnisyydellä on tärkeä rooli sopeutumisessa ja kotoutumisen onnistumisessa (ks. Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000). Haastatteluista kävi ilmi, että omaa etnistä alkuperää oli mietitty ja se tiedostettiin. Kaikki nuoret kokivat ensisijaisesti olevansa etnisen ryhmänsä edustajia, ei suomalaisia. Äidinkieli oli tärkeä, tunteiden kieli, jolla voitiin kommunikoida ystävien ja sukulaisten kanssa. Oman etnisen yhteisön edustajat toimivat tukiverkkona ja eräässä tapauksessa myös ns. moraalien vartijoina. Nuoret kunnioittivat vanhempiaan mutta korostivat silti tekevänsä itse omaa elämänsä koskevat päätökset. Rajanvetoa ja häilyvyyttä itsenäisyyden ja toisaalta vanhempien sääntöjen ja odotusten mukaan toimimisen välillä oli nähtävissä.

Jos mä menen ulos jonkun muun kuin saman maalaisen kaverin kanssa, he (etninen yhteisö) miettii että miksi sä olet sen kanssa. Pitäisi olla samanlainen, jos ei sama kulttuuri niin ainakin sama uskonto. Joskus se on vaikeaa.---Oma kieli on kaikista tärkein koska olen XXXX:n, jos mun oma kieli häviää se on huono juttu. Jos meen takasin enkä osaa mun oma kieli, on ihme. (Nainen 1, 18v.)
 Mun pitää kattoo...että isän puolelta mä olen XXXX, sit äidin puolelta XXXX, ehkä mä oon eniten kuitenkin XXXX:n. Ja sit Suomessa mä olen muuttunut myös. (Mies 1, 18 v.)
 Vanhempia pitää aina kunnioittaa mutta...ei ne voi valittaa mun päätös, mulla on semmonen aika nyt, aikuinen, mulla on oma elämä. (Mies 1, 18 v.)

Muutaman nuoren kertomasta oli löydettävissä viitteitä diasporasta ja muuttuvista, joustavista identiteeteistä. He kuvasivat olevansa erilaisia eri ympäristöissä, mukautuvansa kulttuuristen ja ympäristön odotusten mukaan.

Mun pitää kunnioittaa joka maata, jos täällä Suomessa on noin, pitää kunnioittaa sitä. Siellä (entisessä kotimaassa) kaikki nauravat ja huutelevat kadulla, minäkin olen siellä erilainen. Mutta Suomessa...ihan niinkuin suomalainen. (Nainen 2, 18 v.)
 Mun maassa on ihan eri, kun menen sinne meen heti juttelemaan nuorten kanssa kun kuulen et ne puhuu mun kieli, jos ollaan vaikka lomamatkalla. Suomessa ei olla niin ystävällisiä. Mä olen tottunut ja oppinut. (Mies 1, 18 v.)

Haastattelemani nuoret ovat kaikki tulleet Suomeen nuoruusvaiheessa, 12 - 18 -vuotiaina. Ikänsä puolesta heidän oletetaan käyneen läpi nuoruuteen liittyviä haasteita. Toisaalta kuten jo aiemmin kappaleessa 2.2.1 mainittiin, lapsuuden ja aikuisuuden välimaastoon sijoittuvaan ajanjaksoon liittyvät määritelmät, sisällöt ja ikävaiheiden alkamis- ja päättymisajankohdat ovat kulttuurisidonnaisia. Nuoruus muuttaa muotoaan, aikuisuus saavutetaan vähittäisessä prosessissa, ei selkeänä siirtymänä. (Aapola 1999: 25–35, Roberts 1997: 226–240.) Haastatteluhetkellä nuoret olivat 18–20 -vuotiaita, josta Havighurstin (1972) mukaan alkaa varhaisaikuisuus. Varhaisaikuisuuden haasteena on elämänkumppanin valinta, koulutus- ja työuralla eteneminen ja perheen perustaminen. (Havighurst 1972.)

Nuorempana mä vähän riehuin, kokeilin, mun mielestä se kuuluu siihen ikään--- Mun pitäis oppii hoitamaan ite omia asioita, oon tottunut et kaikki muut hoitaa ne. En oo vielä itsenäinen. (Nainen 3, 18 v.)
 Yritän oppia elämään yksin, ei voi asua perheen kanssa 25 -vuotiaaksi. Pitää itsenäistyä. Haluan koulun valmiiks, töitä, oman asunnon. (Mies 1, 18 v.)
 Nyt mua mietityttää vaan toi koulu, pääsenkö ammattikouluun, ei muuta. (Mies 2, 18 v.)
 Mietin vaan toi ammattikoulu, et haluan jatkaa opiskelua. Ja mun kihlattu asuu Italiassa, mitä meille tapahtuu. (Nainen 1, 18 v.)

Nuorten puheesta välittyivät tiettyyn elämänvaiheeseen liittyvät huolet ja ajatukset. Huomionarvoista oli se, kuinka tärkeäksi merkkipaaluksi 18v-vuoden ikä joillekin näyttyi. Tietoa täysi-ikäisyyden mukanaan tuomista velvoitteista ja oikeuksista oli saatu lähinnä sosiaalitoimelta. Vanhempien näkemykset täysi-ikäisyydestä ohitettiin nopeasti tai todettiin niiden olevan samansuuntaisia tai merkityksettömiä. Nuorten maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevissä tutkimuksissa (mm. Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000) on todettu, että nuorten sitoutuminen perheensä arvoihin on varsinkin kotoutumisen alkuvaiheessa tärkeää. Se vahvistaa psyykkistä hyvinvointia ja vahvan identiteetin muodostumista. Haastatteluista tuli esiin tärkeä teema liittyen nuoriin ja perheisiin. Yhteiskunnassa tulisi ottaa huomioon nuoret maahanmuuttajat perheensä jäseninä. Täysi-ikäisyys tarkoittaa Suomessa tiettyjä asioita jotka voivat olla maahanmuuttajaperheille vieraita. Yhteiskulttuureista tuleville nuorille perhe on perinteisesti ollut tärkeä tuen lähde. Puheet itsenäistymisestä ja itsenäisyydestä voivat hämmäntää ja sekoittaa perheen ja nuoren välejä, ainakin jos itsenäistyminen ja kotoa irtaantuminen tapahtuu liian nopeasti ja yllättäen.

6.2 Oppilashuolto kotoutumisen tukena

Opinnäytteeni tarkoituksena on tuoda maahanmuuttajanuoren ääni oppilashuollon kehittämiseen. Edellisessä kappaleessa on kuvattu tekijöitä, jotka ovat merkityksellisessä asemassa suhteessa maahanmuuttajanuoren kotoutumiseen. Seuraavaksi tuon esiin nuorten kokemuksia oppilashuollosta, oppilashuollollisen tuen tarpeesta ja sen lähteistä. Esitän lopuksi yhteenvedon painopisteistä, joihin kotoutumista tukevan oppilashuollon tulisi keskittyä.

Haastattelemillani nuorilla oli kaikilla kokemusta koulun oppilashuollosta. Kaikki olivat tavanneet koulun terveydenhoitajan, viidellä nuorella oli ollut tapaamisia koulukuraattorin kanssa, psykologin kanssa oli keskustellut kolme nuorta. Omaa opettajaa ja opinto-neuvojaa oli lähestytty mieltä askarruttavissa asioissa useammin. Kaikki tiesivät koulussa toimivasta oppilashuollosta mutta toimijoiden työnkuvat eivät olleet aina selvät. Eniten epä tietoa oli psykologin tehtävistä. Reitti oppilashuollon palveluihin tuntui kulkevan oman opettajan kautta. Ongelmien ilmaantuessa nuoret sanoivat kääntyvänsä ensisijaisesti oman opettajan puoleen. Useimmissa tapauksissa opettaja oli ollut henkilö, joka oli laittanut oppilashuoltotyön vireille.

Opettajalta on saanut apua...se sano että eka meet puhuu kuraattorille ja sit kuraattori kysy et haluunko puhua psykologin kanssa. (Mies 1, 18 v.)
 Suomen kielen ope auttaa, oon tavannut myös terveydenhoitajaa, kuraattoria ja psykologia. (Mies 3, 20 v.)
 Onks psykologi joku jos sulla on stressi tai masennus, voit mennä puhumaan? (Nainen 1, 18 v.)

Asiat, joissa oppilashuolto oli ollut mukana tukemassa, liittyivät ristiriitoihin vanhempien ja kodin kanssa, poissaoloihin, masennukseen, unettomuuteen, liialliseen pelaamiseen, itsenäistymiseen, vuorovaikutuksen tukemiseen, vuorokausirytmien normalisoimiseen sekä aktiivisuuteen ja harrastuksiin tukemiseen. Lähes kaikissa tapauksissa mukana oli ollut oppilashuollon lisäksi muitakin yhteiskunnan tahoja: aikuissosiaalityö, maahanmuuttajien yhteispalvelupiste, lastensuojelu, erikoissairaanhoido, nuorisotoimi, TE-toimisto, asuntotoimi ja konsultoiva apu (esimerkiksi Väestöliiton kotipuu.) Verkostojen tärkeys tuli nuorten kertomasta selvästi esille. Tärkeänä yhteistyötahona on mainittava nuorten perheet ja lähipiiri. Perheiden mukaan ottaminen oppilashuoltotyöhön on tärkeää. Täysi-ikäisten kohdalla yhteyttä vanhempiin voidaan pitää nuoren suostumuksella.

Mä olin vähän myöhässä ja poissa ja niitä kiinnosti nää jutut...täällä yritetään auttaa. Psykologi kysyi monen aikaan meen nukkumaan, monelta herään, mitä syön.---Sit se sanoi mulle: tee näin ja näin, nuku, herää, harrasta. Sit oli auttanut.---Ja isi tuli usein kouluun, opettaja oli pyytänyt. (Mies 1, 18 v.)
 Mä olin poissa koulusta ja opettaja rupes vähän kattelee...ja olin ollu poissa kotoa yötä, kavereiden luona. En jaksanu mennä kotiin, mä olin 16 mut tottunut olee yksin jo XXX:ssa, kavereiden kaa hengaa on parempi. Kun meen kotiin tuntu et oon yksin.---Siihen tuli sit sosiaali väliin, lastensuojelu. Meni joku vuosi, koko ajan mun perässä, soitteli. Keskusteluja joka viikko. Lopuks en enää tuu toimeen kotona, meen siihen laitokseen. Äiti oli surullinen ja mä vihanen äidille, miks jouduin jonkun muun kaa asumaan? (Nainen 3, 18 v.)
 Mulla on oma sosiaalityöntekijä, siellä sossussa ne voi auttaa sua, selittää sulle eri asiat. Asunto, oma elämä ja noin. On ystävälliset. (Mies 2, 18 v.)

Kahdella nuorella yhteiskunnan tukiverkosto oli laaja. Nuori ei itsekään välttämättä tiennyt, kuka ensisijaisesti vastaa hänen asioistaan.

Mulla on toi oma ohjaaja, ja sit sosiaali ja yks nainen. Sit koulussa on nää jutut...ja psykologi on siellä XXXX:ssa, ei koululla. (Nainen 3, 18 v.)

Nuorilla ei ollut oppilashuollosta kokemusta entisessä kotimaassa; oppilashuolto koettiin Suomessa tärkeäksi ja hyödylliseksi. Vaikka perhe, ystävät ja lähipiiri olivatkin nuorille ensisijainen tuen lähde, nähtiin oppilashuollon toimijoilla oma tärkeä rooli.

Ensin on äiti...mutta äidille ei voi puhua kaikista asioista, esimerkiksi poikaystävästä tai seksuaaliseen liittyvistä asioista. Mulla on serkku joka auttaa mua mutta on hyvä myös koulussa kun puhutaan. Terveystiedossa ja...olen käynyt terveydenhoitajalla monta kertaa puhumassa ja kysymässä. On hyvä. Ja on hyvä noi kuraattori ja psykologi, jos haluaa puhua. (Nainen 1, 18 v.)

Opettaja, opintoneuvoja aina voi auttaa...XXXX:ssa ei ollut näin, Suomessa välitetään nuorista paljon, yritetään auttaa. Isä ja äitikin ymmärsi että kaikki haluaa vaan auttaa mua. Siks ne sano että mene vaan (juttelemaan). (Mies 1, 18 v.)

Silloin viis-kuustoistavuotiaana ajattelin et miks on Suomessa tollasta väkee, koko ajan perässä, mut nyt ajattelen et se oli hyvä et sain apuu. (Nainen 3, 18 v.)

Oppilashuollon kehittämisen kannalta nuoret toivat esiin konkreettisia asioita. Eräs nuori esitti ajatuksen vertaistuesta, toinen toivoi opettajan säännöllisiä tapaamisia. Lisää tietoa kaivattiin esimerkiksi harrastuksista, asumisesta ja työnhausta. Kuuntelua ja keskustelua kaivattiin, aikuiseksi kasvaminen ja itsenäistyminen sekä menneisyys olivat aiheita, joista nuoret tuntuivat olevan valmiita puhumaan enemmän. Myös opintojen jatkaminen mietitytti. Opintojen ohjaus ja opiskelun tukeminen korostuivat varsinkin vähäisemmän koulutaustan omaavien nuorten kohdalla.

"Koulu on tärkeä, kaikista tärkein, pitäs pysyä koulussa. Koulussa saa kaverit. Sit on vielä tärkeä harrastus, että joku auttaa sua löytämään harrastuksen jos et ite osaa." (Mies 2, 18 v.)

Jos mä nyt näkisin nuoren joka alkaa tehdä väärää juttuja mä voisin puhua sille, vaikka joka päivä jos tarvii. Mä itekin oon oppinut, vaihtanut niinku mielen, ajatuksen. (Mies 1, 18v.)

Mä haluaisin puhua opettajan kanssa mut on vaikeaa. Joskus mulla on vaikea kirjoittaa ja lukea ja opiskella, muistaa kaikkea ja mä vaan mietin niitä. Olis hyvä, että opettaja pitäis kerran kuukaudessa, keskustella yksin ton oppilaan kanssa et miten menee ja noin. (Nainen 1, 18 v.)

Mä saan koulusta apua hakemiseen (kouluun), se on tosi tärkeä, mutta vähän jännittää pääsenkö, kieli on aika huono mulla, kutonen, ja keskiarvo. (Nainen 3, 18 v.)

Nuorta tukevan, kotoutumisen prosessin huomioonottavan oppilashuollon kehittäminen on tärkeässä roolissa Osallisena Suomessa Vantaan osahankkeessa. Tulosten myötä on tullut selväksi, että oppilashuollolla on oma merkittävä roolinsa nuorten, perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavien nuorten tukemisessa ja ongelmien ennaltaehkäisyssä. Seuraavassa kappaleessa teen johtopäätökset tuloksista ja esitän yhteenvedon nuorten maahanmuuttajien kotoutumista tukevan oppilashuollon painopisteistä.

7 Johtopäätökset

Nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittäviä tekijöitä ovat suomen kieli, perhe ja muu lähipiiri, maahanmuuttoon liittyvät tekijät sekä elämänvaiheen (nuoruus) huomioiminen. Huomionarvoista on myös se, kuinka paljon persoonaan ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvät seikat vaikuttavat kotoutumisen prosessiin. Peilaamalla työni tuloksia tekijöihin, jotka aiemman tutkimuksen mukaan haastavat nuorten kotoutumista, huomataan, että tulokset ovat samansuuntaisia. Kappaleessa 4.4. kuvasin tekijöitä, jotka liittyivät selvimmin nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumiseen. Akkulturaatiostrategian valinta ja osallisuus, ikä (maahanmuutettaessa) ja kehitystehtävät, sukupuoli, perhearvot ja -suhteet, mahdolliset syrjinnän kokemukset, pääomat (kielitaito, koulutustausta, vanhempien sosioekonominen tausta) sekä etninen identiteetti olivat esimerkkejä tekijöistä, joilla tutkimusten (ks. kpl 4.4) mukaan on merkitystä sopeutumisen kannalta. Opinnäytteeni näkökulma oli asiakaslähtöinen, nuorten kokemuksiin perustuva sekä oppilashuoltoa painottava. Koulu on lähes kaikille maahanmuuttajanuorillekin luontainen ympäristö, joten oppilashuolto ja sen tarjoama tuki ovat oleellisessa roolissa. Opinnäytteeni tulokset korostavat oppilashuollon tärkeyttä ja merkitystä; oppilashuoltoa tarvitaan myös perusopetuksen päätösvaiheessa Suomeen tulevien ja oppivelvollisuusiän ylittäneiden nuorten maahanmuuttajien tukemiseksi. Oppilashuolto voi olla apuna perheen ja nuoren välisissä ristiriidoissa, antaa tukea ja motivoida opinnoissa, tukea kasvussa aikuisuuteen ja osallisuuteen, ohjata palveluverkostoissa sekä tarjota kuuntelu- ja keskusteluapua. Kotoutumisen alkuvaiheessa tarjottu ohjaus ja tuki voivat ennaltaehkäistä ongelmia myöhemmin. Oppilashuoltotyön painopisteet tulisi liittää kotoutumisen kannalta merkittäviin tekijöihin, jotka jo aiemmin mainitsin.

Suomen kieli miellettiin avaimeksi kotoutumiseen. Suomen kielen taidon ratkaisevaa merkitystä on tuotu esille useissa tutkimuksissa (mm. Bourdieu 1991, Suni 1996, Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000). Kielen merkitys elämän monilla eri osa-alueilla oli huomattava. Kielitaidon nähtiin mahdollistavan opinnot, työn, ystävyys ja osallistumisen samalla tavoin kuin kielitaidon puute esti tai vaikeutti näiden toteutumista. Heikko kielitaito voi edesauttaa syrjäytymistä sosiaalisista suhteista ja yhteiskunnasta. Pekka Myrskylän (2011) selvityksen mukaan vieraskielisten nuorten riski syrjäytyä on noin viisinkertainen suomalaisnuoriin verrattuna. Näin ollen oppilashuollon tärkeimpänä teh-

tävä tulisi olla opiskelun mahdollisuuksien turvaaminen ja tukeminen, poissaolojen ehkäiseminen ja vähentäminen. Kielellisten ja oppimiseen liittyvien vaikeuksien toteaminen ja niihin puuttuminen sekä avun saaminen pitäisi olla mahdollista kaikille, iästä ja äidinkielestä riippumatta. Erityisopettajan ja suomi toisena kielenä -opettajan roolit ovat tässä erittäin tärkeitä. Oppilashuollon keinot ohjata ja kannustaa vapaa-ajan harrastuksiin ja osallisuuteen suomalaisten nuorten kanssa tulisi ottaa käyttöön entistä paremmin. Tuloksista tuli esille nuorten näkemys harrastusten tarjoamasta mahdollisuudesta kielen kehittymiselle. Nuorille pitäisi tarjota ikkunoita ja näköaloja tulevaisuuteen, jotta kielen merkitys ja tärkeys tulisivat motivoiviksi tekijöiksi suomen kielen opiskeluun.

Perhe ja lähipiiri voivat olla sekä kotoutumisen haaste että merkittävä tuen lähde. Perheen sisäiset roolimutokset, erotilanteet ja kotoutumisen eriaikaisuus tulivat selvimmiksi esiin kotoutumista haastavina tekijöinä. Toisaalta taas perhe ja omat vanhemmat nähtiin tärkeimpinä tuen ja avun lähteinä, henkisen hyvinvoinnin turvaajina. Opinnäytteeni tulosten pohjalta voi sanoa, että kotoutuminen on koko perheen prosessi. Tulos on yhteneväinen aiemman tutkimuksen kanssa (ks. Alitolppa-Niitamo 2004; 2010, Jasinskaja-Lahti - Liebkind 2000, Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000.) Nuori heijastaa koulussa perheen tilannetta, joten yksilöön kohdistuva tuki ei välttämättä riitä. Vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä, nuorten saattamisessa aikuisuuteen on tärkeää. Oppilashuollon tulisi rohkaista vanhempia säilyttämään vanhemmuutensa muuttuvissa tilanteissa. Joskus vanhempien keinot pärjätä nuorten kanssa tuntuvat äärimmäisiltä. Nuoren lähettäminen kotimaahan rauhoittumaan ongelmien ilmaantuessa on ratkaisu, jonka seurauksia voidaan korjata esimerkiksi koulun oppilashuollossa. Vanhempainryhmät ja vertaistuki voisivat olla toimivia ratkaisuja nuorten tukemiseksi kotoa käsin. Nuoret ottavat helposti itsenäisen aikuisen roolin perheessä, jossa vanhemmat ovat jollain tavalla heikoilla. Taito toimia yhteiskunnassa vanhempiaan etevämmin sekä parempi kielitaito suhteessa vanhempiin antavat nuorelle valtaa mutta voivat myös lisätä perheen sisäisiä jännitteitä. Vanhemmatkin tarvitsevat realistista tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, koulutusjärjestelmästä sekä elämäntavasta voidakseen ymmärtää ja tukea kasvavaa nuortaan.

Oppilashuollon rooli perheiden ja nuorten välissä on tärkeä. Oppilashuollon kautta voidaan rohkaista vanhempia ja nuoria keskustelemaan asioista ja lisäämään vuorovaiku-

tusta perheen sisällä. Tarvittaessa apuna voi käyttää niin sanottuja kulttuuritulkkeja, jotka osaavat sanoittaa keskustelua kulttuurisesti oikein. Opinnäytteeni tulokset vahvistivat aiemman tutkimuksen kantaa siitä, että nuoret hyötyvät vahvoista perhesiteistä. Oppilashuollon pitäisi vahvistaa varsinkin kotoutumisen alkuvaiheessa nuoren ja perheen kiinteyttä sen sijaan, että lähdetäisiin liian varhain tukemaan itsenäisyyteen. Täysi-ikäisyydestä, aikuisuudesta ja itsenäistymisestä tulisi puhua nuorille avoimesti ja keskustellen. Itsenäisyyden ihannoinnin sijaan pienin askelin eteneminen, hallitusti kohti aikuisuutta, lisäisi valmiuksia kohdata aikuisen elämään liittyvää vastuuta. Perheen tukemisessa oppilashuollon rooli voi olla myös verkostotyön alullepanija, kaikkea työtä perheen tukemiseksi ei ole tarkoituksenmukaista tai mahdollista järjestää koululta käsin.

Perheen ja nuoren historian tunteminen tulivat tulosten myötä tärkeiksi tekijöiksi. Kuviossa kolme (3) kuvattu akkulturaation viitekehys piti sisällään lähtömaan tilanteen. Lähtömaan tilanteella (esim. poliittinen, taloudellinen) on myös Berryn (1997) mukaan merkitystä sopeutumiselle. Oppilashuollon keinot ennaltaehkäistä ja tarjota varhaista tukea ovat sitä paremmat, mitä enemmän taustasta tiedetään. Sodan keskellä eläminen, traumaattiset kokemukset ja muuttoon liittyvät muut kriisit jättävät jälkensä ja voivat näkyä vasta pitkän ajan kuluttua. Kotoutumisen prosessinomaisuus pitää huomioida ja tiedostaa; Berryn (1997) mukaan sopeutuminen ei etene lineaarisesti, tietyssä järjestyksessä vaan yksilöllisesti, joutaen. Nuoren käyttäytymistä voi ymmärtää eri taustaa vasten, kun taustasta tiedetään riittävästi. Keskusteluavun tarjoaminen hyvissä ajoin voi olla riittävä tukitoimi. Henkilökohtaiset keskustelut ja luottamuksellinen suhde omaan opettajaan tai muuhun koulun aikuiseen edesauttavat tuen tarjoamisen mahdollisuutta. Koulussa pitäisi olla aikaa kuunnella nuoria, tutustua heihin ja heidän tarinoihinsa. Kuraattorin, psykologin tai terveydenhoitajan keskustelut nuorten kanssa edesauttaisivat maahanmuuttajanuorten hyvinvointia. Tarvittaessa tulisi olla resursseja ja kanavia ohjata traumatisoituneita nuoria saamaan oikeanlaista apua kohtuullisessa ajassa.

Maahanmuuttoon liittyvien kulttuurimuutosten, akkulturaation, kulttuurierojen, syrjinnän kokemusten sekä sopeutumisen prosessin tiedostaminen on koko oppilashuollon ja koulun tehtävä. Opinnäytteeni antaa kuvan kuuden nuoren tilanteista mutta jo niiden perusteella voi sanoa, että tarinat ovat mielenkiintoisia ja arvokkaita. Lähtömaan tilan-

teelle, menneisyydelle tai lupakäytäntöihin liittyviin seikkoihin oppilashuollon keinoin ei voi vaikuttaa, mutta maahanmuuton prosessin lopputulokseen se voi vaikuttaa. Maahanmuuttajanuorten kanssa toimivien ammattilaisten on tärkeää tiedostaa maahanmuuton merkitys nuorelle ja hänen perheelleen. Maahanmuuton näkeminen vahvuutena, positiivisena tekijänä nuoren elämässä, lisää nuoren positiivista kuvaa itsestä ja tulevaisuudesta. Kielitaidon ja kulttuuriosaamisen korostaminen valtteina työelämässä voivat auttaa nuorta rakentamaan positiivista minäkuvaa ja identiteettiä.

Vaikkeivät syrjinnän kokemukset nousseetkaan työssäni merkittävään rooliin, on hyvä tiedostaa rasismien ja syrjinnän mahdollisuus nuorten elämässä. Aiemmassa tutkimuksessa syrjinnän ja rasismien kokemukset olivat vaikuttaneet haitallisesti nuorten hyvinvointiin ja siten onnistuneeseen kotoutumiseen (ks. esim. Liebkind - Jasinskaja-Lahti 2000, Berry ym. 2006, Liebkind - Jasinskaja-Lahti - Haaramo 2000, Berry 1997.) Lähes kaikki nuoret olivat kokeneet nimittelyä, ulkopuolisuutta tai syrjintää jossain vaiheessa Suomeen tulon jälkeen. Tämä on asia, jota yhteiskunnassamme ei voi ohittaa.

Nuoruus ikävaiheena kehitystehtävien on osa maahanmuuttajanuortenkin elämäntulkua. Tulos-osiossa kävi ilmi, että nuorten maahanmuuttajien haasteet liittyvät osaksi elämänvaiheeseen ja itsenäistymiseen, osaksi siihen tosiseikkaan että he rakentavat identiteettiään kahden kulttuurin välissä. Nuorilla oli käsiteltävänä huolia, jotka ovat selvästi sidoksissa maahanmuuttoon. Suomen kielen riittävä osaaminen jatko-opinnoissa huolestutti päättöluokalla opiskelevia nuoria kovasti. Lisäksi kulttuurin vaikutus ammatinvalintaan sekä perheissä tapahtuneet muutokset liittyvät maahanmuuttoon. Täytyy kuitenkin muistaa, että usein nuorten ja vanhempien väliset ristiriidat ovat normaali osa nuoruutta, myös kantaväestön perheissä, eikä välttämättä vahingollista nuorille. (Alitolppa-Niitamo 2010: 50 - 61.)

Ikään liittyvä merkittävä haaste on opinnoista suoriutuminen vähäisellä tai rikkinäisellä koulutaustalla. Opinnäytteeni tulokset ovat yhteneväisiä mm. Alitolppa-Niitamon (2004) kanssa. Hänen viittauksensa välisukupolven kuvasi nuoria, jotka ovat tulleet Suomeen teini-iässä, monet vailla ehjää kouluhistoriaa. Näiden nuorten suoriutuminen koulussa oli haasteellista ja he kokivat usein stressiä ja kognitiivista ylikuormitusta. Opinnäytteeni nuorten suoriutuminen koulussa oli ollut välillä heikkoa ja eteneminen hidasta. Motivaatio oli ajoittain ollut kadoksissa. Oppilashuollon keinot auttaa heikomman koulutaus-

tan omaavia nuoria pitäisi turvata. Tukiopetus, erityisopettajan palvelut, oppimisvaikeuksien arvioinnit sekä riittävä aika opiskeluun mahdollistaisivat paremman selviytymisen opinnoista ja tien eteenpäin, tulevaisuuteen ja osallisuuteen.

Nuoruutta ja siirtymää aikuisuuteen eletään toisaalta perinteisten arvojen ja perheen ehdoilla, toisaalta korostetaan itsenäisyyttä, vapautta ja suomalaista tapaa aikuistua. Jokainen haastattelemistani nuorista oli kohdannut elämässään vaikeuksia, jotkut suuriakin, mutta kaikki sanoivat nyt elävänsä hyvää, tasapainoista elämää. Tämä voi kertoa aiemmin mainitsemastani maahanmuuttajaparadoksista, kyvystä joustaa ja selviytyä keskivertoa paremmin (ks. Phinney ym. 2006: 213 - 219, Berry - Sam 2009: 191 - 202.) Oppilashuollonkaan ei tulisi odottaa, että maahanmuuttajanuorilla on väistämättä vaikeuksia kotoutuessaan Suomeen. Suurin osa pärjää hyvin, mutta osa nuorista ja perheistä hyötyy oikea-aikaisesta tuesta ja avusta. Riskit ja mahdolliset haasteet on hyvä tiedostaa.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavat nuoret tarvitsevat oppilashuollon palveluja ja moniammatillista tukea. Esitän seuraavaksi yhteenvedon oppilashuollon painopisteistä nuorten ja kotoutumisen näkökulmasta:

- 1) Suomen kieli ja opiskelun tuki (erityishuomio vähäisen koulutaustan omaaviin nuoriin): kielen oppimisen mahdollistaminen (oppimisen vaikeuksien tunnistaminen ja tunnistaminen, tukiopetus, yksilöllisyys, motivointi, oppimisen areenoiden tarjoaminen, harrastuksiin ohjaaminen, osallisuuden tukeminen)
- 2) Perhe ja lähipiiri (erityishuomio perheen vahvistamiseen ja perheestä erossa olleisiin nuoriin, perhe ja lähipiiri voimavarana)
- 3) Maahanmuuton prosessin (kulttuuri, kotoutuminen, syrjintä) tiedostaminen (osaava henkilökunta, resursseja kuunnella, ohjata ja verkostoitua)
- 4) Nuoruudesta aikuisuuteen tukeminen (itsenäisyys, aikuisuus, terveys ja seksuaalisuus, oikeudet ja velvollisuudet, etnisen identiteetin vahvistaminen, tukiverkostot)

Tulokset antoivat viitteitä siitä, että nuoret maahanmuuttajat hyötyisivät ohjauksellisesta, verkostomaisesta työstä. Kuraattorin rooli kuuntelijana, keskustelijana ja palveluihin ohjaajana korostui. Myös osallisuuden tukemiseen, itsenäisyyteen ja aikuisen elämään ohjaamiseen liittyvät seikat nähtiin tärkeinä. Terveystieteiltä nuoret odottivat paitsi

perusterveydenhuoltoon, myös aikuistumiseen, seksuaalisuuteen, sekä ravitsemukseen liittyvää osaamista. Terveystieteiden rooli mielen hyvinvoinnin tukijana on myös merkittävä. Opinto-ohjaajan merkityksen yksilöllisten opintopolkujen, oppimisen taitojen sekä jatko-opintoihin siirtymisen tukemisessa voi tulkita olevan tärkeä. Perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevat nuoret ovat heterogeeninen ryhmä, jonka koulutuspolut vaihtelevat suuresti. Jatko-opintoihin valmentaminen, koulutusvaihtoehtojen avaaminen niin nuorelle kuin perheellekin on prosessi, jossa opinto-ohjaajaa tarvitaan.

Oma opettaja näyttäytyi opinnäytteessäni henkilönä, johon luotetaan ja jota kunnioitetaan. Opettajan rooli oppilashuollon tuen alkuunpanija on selvä. Opettajille lankeaa vastuuta niin opiskelijoiden koulutyöhön kuin muuhunkin hyvinvointiin liittyvistä teki-
jöistä. Opettajilla toivottiin olevan mahdollisuus tavata nuoria säännöllisesti kahden kesken. Erityisopettajan ja psykologin roolit jäivät opinnäytteessäni vähemmälle huomiolle. Erityisopettajan merkitys ei tullut haastatteluissa esille osittain ehkä syystä, että työ on Aikuisopistossa vasta aluillaan. Sen sijaan nuorten vastauksista voi tulkita, että erityisopettajan työpanokselle on tarvetta. Heikko koulutausta sekä kielelliset vaikeudet voidaan tulkita tekijöiksi, jotka lisäävät erityisopettajan tarvetta. Psykologin työstä nuorilla sen sijaan oli kokemusta, ja se nähtiin apuna jollain tavalla ääritapauksissa. Psykologin työ koettiin kuitenkin tärkeänä osana oppilashuoltoa. Psykologin konsultoiva rooli ja osaaminen oppimisvaikeuksien arvioinnissa ja mielen hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä on tärkeä kohderyhmää ajatellen.

Jatkotutkimusta ajatellen on selvää, että varsinkin perheisiin keskittyvää tutkimusta kaivataan. Myös suomen kieleen ja nuoruuteen liittyy paljon mielenkiintoisia näkökulmia. Perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevat nuoret maahanmuuttajat ovat kaikkiaan ryhmä, joka on vähitellen vasta saamassa huomiota. Valtion kotouttamisohjelmaan vuosille 2012–2015 on kirjattu oppivelvollisuusikä ylittäneiden maahanmuuttajien perusopetuksen suorittamismahdollisuuden selvittäminen (Valtion kotouttamisohjelma 2012.) Tämä on tärkeä askel ja kohdistaa huomiota ja toivottavasti lisää tutkimusaiheita kohderyhmään.

Osallisena Suomessa Vantaan osahanke, Mahis, on mukana kehittämässä perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen tulevien nuorten maahanmuuttajien koulutusta, ohjausta ja oppilashuoltoa. Opinnäytteeni on osa Vantaan aikuisopiston monikulttuurisen pe-

rusopetuksen oppilashuollon kokonaisvaltaista kehittämistä. Nuorten äänen mukaan tuominen kehittämistyöhön lisää asiakaslähtöisen näkökulman kokonaisuuteen. Syksyllä 2012 oppilashuollon kehittäminen jatkuu ja tuloksia viedään yhteiseen kehittämistyöhön. Tavoitteena on, että oppivelvollisuusiän ylittäneiden nuorten maahanmuuttajien oppilashuollolliset palvelut nähdään tärkeinä ja niihin kohdennetaan riittävästi resursseja valtakunnallisesti. Hankkeen myötä syntynyttä tietoa ja kokemuksia jaetaan seminaareissa, työpajoissa sekä raporteissa. Vantaan aikuisopiston oppilashuollon arjessa ja käytännöissä työn tulokset auttavat linjaamaan entistä paremmin nuorten tarpeita huomioivan oppilashuollon työtä.

8 Pohdinta

Edellä olen esittänyt maahanmuuttajanuoren kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittäviä tekijöitä sekä tarkastellut oppilashuoltoa ja sen kehittämistä nuorten tarpeita vastaavaan suuntaan. Vaikka merkittävät tekijät ovat yleisiä ja liittyvät varmasti lähes kaikkiin nuoriin maahanmuuttajiin, on muistettava yksilö ja jokaisen ainutlaatuinen kokemus muutosta ja kotoutumisesta. Henkilökohtaiset ominaisuudet ovat merkittävässä roolissa kotoutumisen onnistumisen prosessissa. Tämän toin esille jo aiemmin esiteltäessä akkulturaation viitekehystä. Sopeutumisen prosessi ei ole lineaarinen vaan alati muuttuva, yksilöllinen ja tilannesidonnainen. (Berry 1997: 17–24.) Saman haluan tuoda esille omassa työssäni. Nuoret ovat ennen kaikkea yksilöitä, jotka kertoivat oman tarinansa. Heidän kokemuksissaan oli paljon yhteistä mutta silti jokainen kulki omaa kotoutumisen polkuaan. Yhtä mallia onnistuneesta kotoutumisesta on mahdotonta luoda. Vaikkei kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritäkään yleistykseen, uskon silti esittelemiäni merkityksellisten tekijöiden olevan jossain määrin oleellisia kaikkien ikäryhmään kuuluvien nuorten maahanmuuttajien kotoutumisessa ja oppilashuollossa. (ks. Eskola – Suoranta 1998.)

Aiempi tutkimus, jota oli tehty lähinnä akkulturaation näkökulmasta, ohjasi keskittymään nuorten kotoutumisen kannalta keskeisiin asioihin. Akkulturaation viitekehys toimi mielestäni hyvin työni teoreettisena taustana. Kuten Varjononkin (2007) totesi, on akkulturaation käsite niin väljä, että monet maahanmuuttajan uudessa yhteiskunnassa kokemat asiat liittyvät siihen jollain tavalla. Hänen kritiikkinsä pitää paikkansa mutta omassa työssäni väljyys antoi liikkumavaraa. Työni tavoitteena oli kartoittaa maaperää, saada kokonaiskuva nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta merkittävistä tekijöistä. Voidaan ajatella, olisiko ollut mielekkäämpää keskittyä vain yhteen osa-alueeseen, esimerkiksi perheessä tapahtuviin muutoksiin. Tämä lähestymistapa olisi saattanut antaa tuloksia pintaa syvemmältä, pieneltä osa-alueelta. Toisaalta ennen haastatteluja ei ollut mahdollista tietää, mitä asioita nuoret itse tuovat esille ja kokevat merkityksellisinä. Olisin voinut tarkastella myös eri kansallisuuksien mielipiteissä esiintyviä eroja ja pohtia niiden liittymistä kulttuuriin ja kotoutumiseen. Aineistoni (6 haastattelua) tarjosi kuitenkin paremmat edellytykset yhtäläisyyksien etsimiseen eroavaisuuksien sijaan (ks. Tuomi – Sarajarvi 2012). Olisin voinut valita haastatteluun vain johonkin tiettyyn kieliryhmään kuuluvia nuoria, mutta valitsin toisenlaisen lähestymista-

van. Pelkästään esimerkiksi venäjänkielisten tai somalinkielisten nuorten oppilashuollollisen tuen tarpeita selvittävä työ olisi varmasti ollut myös mielenkiintoinen. Eräänä vaihtoehtona olisi ollut haastatella vain nuoria, joilla olisi ollut runsaasti haasteita ja useita kontakteja oppilashuoltoon. En halunnut lähestyä aihetta ongelmakeskeisesti rajaten. Oman työni tarkoitus on toimia esiselvityksenä, joka kuvaa nuorten maahanmuuttajien kotoutumista yleisemmin, ei minkään tietyn ryhmän kokemana. Työhöni tullaan liittämään myös opettajien ja oppilashuollon henkilöstön näkemykset, jotka koskevat koko opiskelijajoukkoa ja kaikkia kieliryhmiä. Heidän näkemyksensä ja kokemuksensa voivat tuottaa aivan toisenlaisen kuvan oppilashuollon painopisteistä. Omasa työssäni esimerkiksi yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden haasteet eivät tulleet esille.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan osallistuvuus on keskeistä suurelle osalle laadullista tutkimusta. Kenttätyö on erityinen tapa päästä tekemisiin tutkittavien kanssa. Kun tehdään tulkintoja laadullisesta aineistosta, on eduksi kyky hahmottaa tutkittavien elämys- ja kokemusmaailmaa. Tutkimuksen ei kuitenkaan tule pohjautua tutkijan subjektiiviseen kokemukseen, vaan tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää objektiivinen suhtautuminen tutkittavaan ilmiöön. (Eskola - Suoranta 1998: 14 - 17.) Opinnyttäjän tekijänä olin samalla myös osa työyhteisöä ja nuorten arkea. Objektiivisuuden vaateen tiedostaminen sekä oman roolin säilyttäminen opinnyttäjän tekijänä ja haastattelijana vaativat tietoista huomiota. Pidin osallisuuttani kuitenkin enemmän etuna kuin haittana; uskon saaneeni luottamuksellisen haastatteluilmapiirin syntymään osaksi juuri siksi, että olin nuorille ennestään tuttu aikuinen. Rakensin luottamusta myös kertomalla haastattelun ja opinnyttäjän tarkoituksesta sekä korostamalla haastateltavien anonymiteettiä ja tietojen luottamuksellisuutta. Haastattelijan roolissa toimin empaattisesti ja osoitin kiinnostusta nuorten vastauksia ja ajatuksia kohtaan. (ks. Ruusuvoori – Tiittula 2009: 41.) Haastattelut olivat joillekin nuorille ohjauskeskustelujen alku; haastattelujen lopuksi saatoimme sopia tapaamisen haastattelun aikana virinneistä ohjauksen tarpeista. Lisäksi kolme nuorta mainitsi haastattelun olleen hyvä ja tärkeä kokemus. Heille oman tarinansa kertominen oli tärkeää ja jopa terapeutista. Haastatteluilla oli merkitystä sekä opinnyttäjälle että nuorille.

Eettisten näkökohtien huomioiminen on tärkeää myös laadullisessa tutkimuksessa. Aiheen ja tutkimusmenetelmän valinta ovat eettisiä valintoja (Aaltonen 2009: 187). Maa-

hanmuuttotutkimus on Suomessa nyky muodossaan melko uusi tieteenala, mutta kiinnostus aihepiiriin lisääntyy jatkuvasti. Suomalaista maahanmuuttotutkimusta kuvaa Martikaisen (2009: 3 – 4) mukaan konfliktikeskeisyys sekä keskittyminen suomalaisen yhteiskunnan tai palvelujärjestelmän puutteisiin. Martikainen korostaa tutkimuksen ja tutkijoiden vastuuta kokonaisvaltaisen kuvan luomisessa maahanmuutosta; se on paljon muutakin kuin vain ongelmia ja häiriöitä. Opinnäytteeni aihevalinta liittyy kehittämissankkeeseen, jossa epäkohtien tiedostaminen ja esille tuominen ovat keskeisellä sijalla. Kotoutumisen kokonaisvaltainen kehittäminen, kuten kehittämistyö yleensäkin, saa alkunsa havaituista puutteista ja niihin vaikuttamisesta. Opinnäytteeni tarkoituksena on kuitenkin tuoda esille myös niitä näkökohtia, jotka usein unohtuvat. Nuorten vahvuudet ja selviytyminen ovat asioita, joista harvemmin uutisoidaan. Nuorten maahanmuuttajien näkeminen homogeenisenä, ongelmallisena joukkona on harhaanjohtavaa. Työssäni haluan korostaa oppilashuollon merkitystä kotoutumisen tukemisessa leimaamatta silti kaikkia nuoria maahanmuuttajia oppilashuollollisen tuen tarvitsijoiksi.

Maahanmuuttotutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät usein kielitaitoon, yhteiskuntatuntemukseen tai esimerkiksi yhteiskunnalliseen valta-asemaan. Haastattelijan rooli tutkijana voi olla epäselvä, epätietoisuutta voi ilmetä myös haastattelun nauhoittamisesta ja kysymysten tärkeydestä. Jos haastateltava ilmaisee itseään vieraalla kielellä, voi asetelma enemmistö-vähemmistö – kulttuureista korostua. (Martikainen 2009: 6 – 8.) Opinnäytteessäni tarjosin nuorille mahdollisuuden tulkin käyttöön, josta he yhtä lukuun ottamatta kieltäytyivät. Oman roolini haastattelijana sekä toisaalta työyhteisössä toimivana ohjaajana olin nuorille jo selventänyt. Parhaiten asemaani haastattelutilanteessa kuvaa ehkä seuraava lainaus eräästä haastattelusta: ”Minna kato, NE suomalaiset tekee kato niin, että...” Monen nuoren puheessa paikkani oli jossain siellä välissä, irrallisena kantasuomalaisista enemmistökulttuurin edustajista. Tosiasiassa edustin nuorille kuitenkin enemmistöä ja omasin monessa suhteessa (esimerkiksi kieli, ammatirooli) heihin valta-aseman. Tästä syystä voi olettaa nuorten osallistumisen ja vastaimisen olleen jossain määrin muuhunkin kuin pelkkään vapaa-ehtoisuuteen perustuvaa. (ks. Martikainen 2009.) Kuten Kuula (2011: 155) toteaaakin, tarkoittaa tutkimukseen osallistumisen ehdoton vapaaehtoisuus käytännössä sitä, että jokainen tutkittava on tavalla tai toisella motivoitava ottamaan osaa tutkimukseen. Ensisijainen motivaatio on toivoakseni kuitenkin ollut halu tuottaa merkityksellistä tietoa tärkeästä aiheesta. Olisi ollut eettisesti arveluttavaa motivoida nuoria haastatteluun esittämällä se tavallisena

ohjauskeskusteluna ja mahdollisuutena saada apua henkilökohtaisiin ongelmiin. (ks. Kuula 2006: 134.)

Tärkeä eettinen normi liittyy myös ihmisen yksityisyyden kunnioittamiseen. Usein tämä mielletään vain tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi tutkimusraportissa. Sen lisäksi se pitää kuitenkin sisällään tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen sekä tietojen luottamuksellisuuden turvaamisen. (Kuula 2006: 124.) Opinnäytteessäni varmistin haastateltavien anonymiteetin poistamalla tunnistetiedot litterointivaiheessa. Nimen ja opiskeluryhmän lisäksi poistin henkilön kansallisuuden ja äidinkielen tunnistettavuuden välttämiseksi. Vantaan aikuisopiston monikulttuurisen perusopetuksen opiskelijamäärä on suhteellisen pieni ja tunnistamisen mahdollisuus näin ollen suurempi. Tunnistetietojen poistamisen lisäksi kunnioitin opiskelijoiden yksityisyyttä kertomalla haastattelusta ja sen tarkoituksesta sekä antamalla lupauksen haastatteluaineiston huolellisesta säilyttämisestä mahdollista myöhempää käyttöä varten. (ks. Kuula 2006: 124 – 138.)

Työni tavoitteena ei ollut selvittää, kuinka hyvin nuoret ovat kotoutuneet ts. integroituneet Suomeen. Tämän selvittämiseksi olisi vaadittu erilainen lähestymistapa ja myös määrällistä otetta. Sen sijaan halusin selvittää, mitkä tekijät ovat olleet merkityksellisiä nuorten kotoutumisen kannalta. Näiden tietojen vieminen oppilashuollon kehittämistyöhön on työni todellinen päämäärä. Lisäksi uskon, että nuorten maahanmuuttajien kanssa toimivat (opettajat, ohjaajat, oppilashuollon henkilöstö) saavat opinnäytteestäni hyödyllistä tietoa nuorten maahanmuuttajien kotoutumisesta prosessin eri näkökulmista. Maahanmuuttajanuorten kotoutumisen merkittäviä tekijöitä ja oppilashuollon kehittämistä tarkasteleva opinnäyte tuo oman lisänsä maahanmuuttajanuoria käsittelevään keskusteluun. Toivon, että työni antaa kasvot ja äänen nuorille maahanmuuttajille, oman elämänsä asiantuntijoille. Nuoret ansaitsevat tulla nähdyiksi yksilöinä, joilla kaikilla on oma tarinansa, oma polkunsä kuljettavana

Osallisena Suomessa –hanke jatkuu 30.6.2013 sakka tehden työtä maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Vantaan Mahis – osahankkeen myötä perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttavien nuorten kotoutumiseen ja oppilashuoltoon liittyvät näkökohdat saavat huomiota. Kiitän opinnäytteen tekoon osallistuneita nuoria; teillä on merkitystä.

Lähteet

Aaltonen, Tarja 2009. Haastattelun rajoilla. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino. 163 – 188.

Aapola, Sinikka 1999. Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Abu-Lughod, Lila 1991. Writing against Culture. Teoksessa Fox, Richard (toim.) Recapturing Anthropology: Working in the Present. Santa Fe, NM: School of American Research Press. 137 – 162.

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Alitolppa-Niitamo, Anne 2002. The Generation In-Between. Somali Youth and Schooling in Metropolitan Helsinki. Intercultural Education 2002(3). 275 – 290.

Alitolppa-Niitamo, Anne 2004. The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education. Helsinki: Väestöliitto.

Alitolppa-Niitamo, Anne 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas – Haikkola, Lotta (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106. Helsinki: Hakapaino. 45 – 64.

Berry, John W. 1997. Immigration, acculturation and adaptation. Applied psychology: An international review. 46 (1). 5 - 68.

Berry, John W. - Phinney, Jean S., - Kwak, Kyunghwa – Sam, David L. 2006. Introduction: Goals and Research Framework for Studying Immigrant Youth. Teoksessa Berry, John W. – Phinney, Jean S. – Sam, David L. - Vedder, Paul (toim.) Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity and Adaptation Across National Contexts. Mahwaw: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 1 – 14.

Birman, Dina 2006. Measurement of the "Acculturation Cap" in Immigrant Families and Implications for Parent-Child Relationships. Teoksessa Bornstein, Marc – Cote, Linda R. (toim.) Acculturation and Parent-Child Relationships. Measurements and Development. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 113 – 134.

Bourdieu, Pierre 1991. Language and Symbolic Power. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourhis, Richard – Moise, Lena – Perreault, Stephanie – Senecal, Sacha 1997. Towards Interactive Acculturation Model: A Socio-Political Approach. International Journal of Psychology. 1997(32). 369 – 386.

Council of Europe. 1997. Measurement and Indicators of Integration. Community Relations. Verkkodokumentti. <http://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf.> Luettu 5.3.2012.

Erikson, Erik H. 1968. Identity, youth and crisis. New York: W.W. Norton

Erikson, Erik H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, Jari - Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Forsander, Annika 1994. Yksilöt kohtaavat - Yhteisöt muuttuvat. Teoksessa Forsander, Annika - Ekholm, Elina - Saleh, Raya (toim.) Moniethäinen työ. Haaste ammattitaidolle. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Täydennyskoulutusjulkaisuja 9/1994.

Geertz, Clifford 1973. The Interpretation of Cultures: Selected Essays. New York: Basic Books.

Hakala, Juha 2010. Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Aaltola, Juhani - Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virik-

keitä aloittelevalla tutkijalla. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 12 – 25.

Hallitusohjelma

17.6.2011. Verkkodokumentti. <<http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/hallitusneuvottelut2011/neuvottelutulos/fi.pdf>>. Luettu 4.2.2012.

Harinen, Päivi - Honkasalo, Veronika - Souto, Anne-Mari, Suurpää, Leena 2009. Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Hakapaino.

Havighurst, Robert J. 1972. Developmental task and education. New York: David McKay.

Hirsjärvi, Sirkka - Hurme, Helena 2010: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press (Yliopistopaino).

Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula 2005: Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.

Hofstede, Geert - Hofstede, Gert Jan - Minkov, Michael 2010. Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival. 3. uudistettu ja laajennettu painos. Mc Graw Hill.

Hämäläinen, Juha - Puurunen, Piia - Määttä, Mirja 2005. A social-pedagogical framework for multiprofessional collaboration in supporting people in a multicultural context. Teoksessa Launikari, Mika. & Puukari, Sauli. (toim.) Multicultural guidance and counselling. Theoretical foundations and best practises in Europe. Jyväskylä : Kirjapaino Oy. 217-232.

Jaakkola, Magdalela 2009. Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987 - 2007. Helsinki: Edita Prima Oy.

Jasinskaja-Lahti, Inga - Liebkind, Karmela 2000. Vanäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. 124-137.

Jauhola, Laura 2012. Aikuiset maahanmuuttajat perusopetukseen valmistavassa opetuksessa, perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Selvitys lukuvuodesta 2010-2011. Helsinki: Opetushallitus.

Kautto, Virpi 2009. Ootsä mun kaa? Ystävyys monikulttuuristen nuorten arjessa. Teoksessa Harinen, Päivi - Honkasalo, Veronika - Souto, Anne-Mari, Suurpää, Leena (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Hakapaino. 62 – 75.

Kivijärvi, Antti - Harinen, Päivi 2009. Omat ja vieraat. Rajanvetoa monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Harinen, Päivi - Honkasalo, Veronika - Souto, Anne-Mari, Suurpää, Leena (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Hakapaino. 76 – 93.

Kosonen, Liisa 2000. Maahanmuuttajanuorten tukeminen käytännössä. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. 149 – 157.

Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Kuula, Arja 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana – Launis, Veikko – Lötjönen, Salla – Sorvali, Irma (toim) Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Laki kansanterveyslain muuttamisesta 626/2007.

Laki kotoutumisen edistämisestä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1386/2010.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 477/2003.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lepola, Outi. 2000. Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990 –luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: SKS

Liebkind, Karmela 2000. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. 13-27.

Liebkind, Karmela - Jasinskaja-Lahti, Inga 2000. Nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. 112-124.

Liebkind, Karmela - Jasinskaja-Lahti, Inga - Haaramo, Juha 2000. Maahanmuuttajanuorten sopeutuminen kouluun. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus. 138-148.

Liebkind, Karmela - Mannila, Simo - Jasinskaja-Lahti, Inga - Jaakkola, Magdalena - Kyntäjä, Eve - Reuter, Anni 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Helsinki: Gaudeamus Kirja / Oy Yliopistokustannus University Press Finland.

Litja, Jukka-Pekka 2009. Kulttuurinen identiteetti pelivälineenä. Teoksessa Harinen, Päivi - Honkasalo, Veronika - Souto, Anne-Mari, Suurpää, Leena (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Hakapaino. 49 – 61.

Maahanmuuttovirasto 2011. Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä. Verkkodokumentti. <http://www.migri.fi/medialle/nimi_ja_kaannokset/sanasto>. Luettu 4.2.2012.

Manninen, Milla 2002. Katsaus kotoutumistutkimukseen. Työministeriö. Maahanmuuttoasiaa numero 5.

Martikainen, Tuomas 2009. Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. Katsaus. Elore vol. 16 2009(2). Suomen kansantietouden tutkijain seura ry.

Martikainen, Tuomas - Haikkola, Lotta (toim.) 2010. Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Hakapaino.

Metsämuuronen, Jari 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Munter, Arja 2005. Pääkaupunkiseudun maahanmuuttajat tilastoissa. Teoksessa Joronen, Tuula (toim.) Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Yliopistopaino. 11 - 23.

Myrskylä, Pekka 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2011.

Perhoniemi, Riku – Jasinskaja-Lahti, Inga 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997 – 2004. Helsingin kaupungin tietokeskus.

Phinney, Jean S. 2006. Acculturation Is Not an Independent Variable. Approaches to Studying Acculturation as a Complex Process. Teoksessa Bornstein, Marc – Cote, Linda R. (toim.) Acculturation and Parent-Child Relationships. Measurements and Development. Mahwaw: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 79 – 95.

Phinney, Jean S. – Berry, John W. – Sam, David L. – Vedder, Paul 2006. Understanding Immigrant Youth: Conclusions and Implications. Teoksessa Berry, John W. – Phinney, Jean S. – Sam, David L. - Vedder, Paul (toim.) Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity and Adaptation Across National Contexts. Mahwaw: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 211 – 234.

Portes, Alejandro 1997. Immigration Theory for a New Century. Some Problems and Opportunities. *International Migration Review* 31(4). 799 – 825.

Pulkkinen, Lea 1984. Nuoret ja kotikasvatus. Keuruu: Otava.

Puukari, Sauli – Taajamo, Matti 2007. Kulttuurinen kehitystehtävä monikulttuurisen ohjauksen lähtökohtien hahmottamisessa. Teoksessa Taajamo, Matti. & Puukari, Sauli. (toim.) Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 36. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. 9 – 22.

Pöyhönen, Sari - Tarnanen, Mirja - Kyllönen, Teija - Vehviläinen, Eeva-Maija - Rynkänen, Tatjana 2009. Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pöyhönen, Sari - Tarnanen, Mirja - Vehviläinen, Eeva-Maija - Virtanen, Aija - Pihlaja, Lenita 2010: Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Rapo, Marko 2011. Kuka on maahanmuuttaja? *Tieto&Trendit* 1/2011.

Redfield, Robert – Linton, Ralph – Herskovits, Melville J. 1936. Memorandum for The Study of Acculturation. *American Anthropologist* 38(1). 149 – 152.

Repo, Marja 2011, 2012. Vantaan aikuisopiston maahanmuuttajakoulutuksen koulutuspäällikön haastattelu. 10.11.2011, 22.3.2012.

Roberts, Ken 1997. Individualisation and risk in east and west Europe. Teoksessa Helena Helve - John Bynner (toim.) Youth and life management. Research perspectives. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino. 226 – 240.

Rumbaut, Ruben 2004. Ages, Life stages and Generational Cohorts. Decomposing the Immigrant First and Second Generation in the United States. *International Migration Review* vol. 38(3). 1160–1205.

Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.) 2009. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa 2009. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Rynkänen, Tatjana – Pöyhönen, Sari 2010. Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret. Suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa Martikainen, Tuomas - Haikkola, Lotta (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Hakapaino. 175 – 192.

Saaranen-Kauppinen, Anita - Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (ylläpitäjä ja tuottaja). Verkodokumentti. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 24.2.2012.

Saarela-Kinnunen, Maria - Eskola, Jari 2010. Tapaus ja tutkimus = Tapaustutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani - Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 189 – 199.

Salmela, Tuula 1997. Asiakaspalautteen haaste. Menetelmiä ja esimerkkejä. Stakesin oppaita 32. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Salminen, Outi. 1997. Entisestä Jugoslaviasta tulleiden pakolaisten kotoutuminen. "Täällä on kaikki hyvin mutta..." Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1997/9. Helsinki.

Salovaara, Ulla 2004. Kahden vaiheilla. Kurdinuorten elämää diasporassa. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos.

Sam, David - Berry, John W. 2009. Adaptation of young immigrants. The double jeopardy of acculturation. Teoksessa Jasinskaja-Lahti, Inga - Mähönen, Tuuli Anna (toim.)

Identities, intergroup relations and acculturation. The Cornerstones of Intercultural Encounters. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Sihvola, J. 2007. Monikulttuurisuuspolitiikan mallit ja tasa-arvoinen koulu. Teoksessa Niemi, H. – Sarras, R. (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot. Helsinki: Otava

Sisäasiainministeriö 2009. Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut. Sisäasiainministeriön julkaisu 2/2009.

Suarez-Orozco, Carola – Suarez-Orozco, Marcelo M. 2001. Children of Immigration. Cambridge: Harvard University Press.

Sue, Derald Wing - Sue, David 1990. Counselling the Culturally different. Theory and Practice. 2. painos. Oxford: Wiley.

Suni, Minna 1996. Maahanmuuttajaoppilaiden suomen kielen taito peruskoulun päättövaiheessa. Helsinki: Opetushallitus.

Talib, Mirja-Tytti - Lipponen, Päivi 2008. Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Tiittula, Liisa 1997. Kulttuurienvälinen viestintä. Teoksessa Pitkänen Pirkko (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita. 33 – 51.

Tilastokeskus 2010. Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. ISSN=1797–5379. Vuosikatsaus 2010. Katsaus Suomen väestöön 2010. Verkkodokumentti. <http://tilastokeskus.fi/til./vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_kat_001_fi.html>. Luettu 31.1.2012.

Torvi, Kai 2007. Maahanmuutto vastauksena työvoiman saatavuuteen. Työministeriön analyysseja 2/2007.

Tuomi, Jouni - Sarajärvi, Anneli 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2012. Maahanmuuttajien kotouttaminen. Verkkodokumentti. <<http://www.tem.fi/index.phtml?s=4626>> Luettu 5.9.2012.

Valtion kotouttamisohjelma 2012. Hallituksen painopisteet vuosille 2012 – 2015. Verkkodokumentti <http://www.tem.fi/files/33350/valtion_kotouttamisohjelma_vuosille_2012-2015_1.6.2012_2.pdf>. Luettu 2.8.2012.

Valtonen, Kathleen. 1999. Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990 – luvulla. Työministeriö. Helsinki: Valopaino.

Vantaan aikuisopisto 2008: Vuosikertomus.

Vantaan kaupunki 2010. Vantaan kaupungin tilastollinen vuosikirja. Verkkójulkaisu. <http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaww>. Luettu 30.3.2012.

Vantaan kaupunki 2011. Vantaan perusopetuksen opetussuunnitelman muutokset ja täydennykset. Oppimisen, kasvun ja koulunkäynnin tuki.

Varjonen, Sirkku 2007. Elämää ja akkulturaatiota. Tapaustutkimus maahanmuuttajan elämäntarinasta. *Psykologia* 4(07). 263–275.

Wahlbeck, Östen 2003. Mångkulturalism i Finland. En kritisk litteraturöversikt. Verkkodokumentti. <<http://users.abo.fi/owahlbec/mangkult.pdf>>. Luettu 5.2.2012.

Haastatteluteemat

Teema 1: Itsemäärittely

Kuka olet? Mikä on kotimaasi? Minkä maan kansalainen olet? Missä maassa haluaisit asua? Minkä maalainen koet olevasi? Haluatko jäädä Suomeen?

Teema 2: Suomen kieli, kulttuuri ja oma kulttuuri

Kuuaile suhdettasi suomen kieleen: kuinka tärkeänä sitä pidät suhteessa omaan äidinkielen? Mitä kulttuuria edustat? Millä tavalla suomalainen kulttuuri eroaa omastasi?

Teema 3: Perhe, sosiaaliset verkostot ja vapaa-aika

Millainen perheesi on? Millaiset välit sinulla on perheenjäsentesi kesken? Muutokset perheessä Suomeen tulon jälkeen? Tärkeät ihmiset ja ystävät (oma ryhmä, suomalaiset) Mistä saat apua ja tukea tarvittaessa?

Mitä harrastat tai teet vapaa-ajalla? Kenen kanssa?

Teema 4: Oppilashuolto, koulun rooli ja merkitys

Millaista tukea olet saanut koulusta, jos sinulla on ollut vaikeuksia? Millaista tukea toivoisit?

Teema 5: Syrjintä ja rasismi

Oletko kohdannut ikäviä kokemuksia (nimittelyä, haukkumista) valtaväestön tai muiden ihmisten taholta? Miltä se on tuntunut?

Teema 6: Eläminen Suomessa, nuoruus

Kerro muutostasi Suomeen: miksi, milloin, kenen kanssa, miltä tuntui?

Kerro alkuvaiheestasi Suomessa: mitkä asiat tuntuivat vaikeilta, mihin tarvitsit apua?

Millaista on elää Suomessa nuorena maahanmuuttajana? Nuoruus Suomessa/nuoruus entisessä kotimaassasi? Mikä nuoruudessa ja aikuisuudessa on hyvää/vaikeaa? Millaisia asioita sinun pitää miettiä juuri nyt? Mitkä asiat sinua huolestuttavat tai mietityttävät?

Onko elämä muuttunut helpommaksi vai vaikeammaksi Suomessa oloajan myötä?

Suostumus haastatteluun/osallistuminen opinnäytteen tekoon

Minna Hassinen
Vastaava ohjaaja
Osallisena Suomessa / Vantaan Mahis -osahanke
Vantaan aikuisopisto
Lummetie 5
01300 Vantaa

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN/OSALLISTUMINEN OPINNÄYTETYÖN TEKOOON

Opiskelen Metropolia Ammattikorkeakoulussa ylempää korkeakoulututkintoa (sosionomi YAMK). Teen opinnäytetyöni nuorten maahanmuuttajien kotoutumisen merkittävistä tekijöistä ja oppilashuollon kehittämisestä. Työn tavoitteena on antaa tietoa nuorten kokemuksista ja ajatuksista oppilashuollon kehittämistä varten. Nuorten ääni ja ajatukset ovat työssäni keskeisiä. Siksi haastattelen Vantaan aikuisopiston monikulttuurisessa perusopetuksessa opiskelevia nuoria maahanmuuttajia.

Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan tietokoneella. Tallennettu aineisto säilytetään huolellisesti haastattelijan toimesta mahdollista jatkokäyttöä varten.

Haastateltavien anonymiteetti varmistetaan, ketään ei tunnisteta opinnäytetyön raportista.

Opinnäytteen tuloksia tullaan käyttämään osana Osallisena Suomessa – hankkeen raportointia ja kokonaistuloksia.

Suostumuksellani ja allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni haastatteluun.

Vantaalla _____
